

T.C.

**HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**34-2/11 NUMARALI DÜVEL-İ ECNEBİYE DEFTERİNE
GÖRE H. 1155-1169 YILLARI ARASINDA OSMANLI
FRANSIZ TİCARİ İLİŞKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Nergiz ŞAHİN

Çorum 2019

**34-2/11 NUMARALI DÜVEL-İ ECNEBİYE DEFTERİNE GÖRE H.
1155-1169 YILLARI ARASINDA OSMANLI FRANSIZ TİCARİ
İLİŞKİLERİ**

Nergiz Şahin

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof.Dr. Mehmet DEMİRYÜREK

ÇORUM 2019

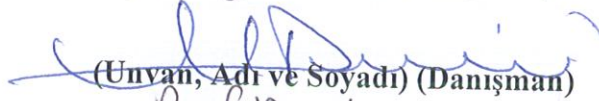
KABUL VE ONAY

Nergiz ŞAHİN tarafından hazırlanan 34-2/11 Numaralı Düvel-i Ecnebiye Defterine Göre H 1155-1169 Yılları Arasında Osmanlı-Fransız Ticari İlişkileri başlıklı bu çalışma, 28/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

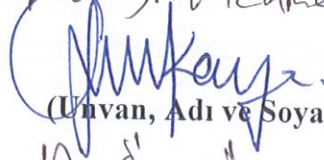
(Unvan, Adı ve Soyadı) (Başkan)

Prof. Dr. Mesut ERŞAN

(Unvan, Adı ve Soyadı) (Danışman)

Prof. Dr. Mehmet DEMİRYÜREK

(Unvan, Adı ve Soyadı)

Dr. Öğr. Üyesi Gözhan KAYA

(Unvan, Adı ve Soyadı)

(Unvan, Adı ve Soyadı)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza

İmza Enstitü Müdürü V.

Doç. Dr. İlker SAKINÇI

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı beyan ederim. (28./06./2019)

Nergiz ŞAHİN

ÖZET

ŞAHİN, Nergiz. *34-2/11 Numaralı Düveli Ecnebiye Defterine Göre H 1155-1169 Yılları Arasında Osmanlı-Fransız Ticari İlişkileri* (Yüksek Lisans Tezi) Çorum, 2019.

Osmanlı-Fransız ticari ilişkilerinde kapitülasyonlar önemli bir yere sahiptir. İki devlet arasında yapılan kapitülasyon anlaşmasıyla birlikte sosyal, ekonomik ve siyasi ilişkiler kurulmuş ve yenilenen kapitülasyonlarla da bu ilişkiler daha da gelişmiştir. Fransızların elde ettiği 1740 kapitülasyonlarının diğer Avrupalı devletlerle yapılanlara oranla daha kapsamlı oluşu Osmanlı Devleti ile olan ticari ilişkilerinde onları daha ayrıcalıklı bir konuma getirmiştir.

Çalışmamızda 34/2 no'lu Fransa Ahkam defterinde bulunan ferman kayıtları esas alınarak ve konu ile alakalı farklı kaynaklardan da yararlanılarak. Osmanlı-Fransız ilişkileri ve Fransızlara verilen en kapsamlı kapitülasyon olan 1740 Kapitülasyonlarının özellikleri ve nasıl uygulandığı, özellikle ihlali durumunda ortaya çıkan sorunlar üzerinde durulmuştur. Yine bu bağlamda Fransız yetkililer (elçi, konsolos), tercüman, tüccar ve vatandaşların konumu ve statülerinden bahsedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fransız, Osmanlı, konsolos, tercüman, kapitülasyon.

ABSTRACT

ŞAHİN, Nergiz. *34-2/11 Numaralı Düveli Ecnebiye Defterine Göre H 1155-1169 Yılları Arasında Osmanlı-Fransız Ticari İlişkileri* (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2019.

Capitulation have an important place in Ottoman in Ottoman French relations. Social, economic and political relation were established with the capitulation agreement between the two state and these relations improved with the renewed capitulations. The fact that the Frenc capitulations of 1740 were relatively more extensive than the other Euopean states made them more priveleged in their commercial relation with the Ottoman Empire.

In this thesis, the proplems related to the Ottoman French relation and the most comprehensive capitulation given to the French, especially in the case of violation of 1740 capitulation were studied. This study is based on the Register of the French numbered 34/2. In this connection the position and status of French traders, consuls, traders and subjects were mentioned.

Key Words: French, Ottoman, Consul,Translator, Capitulation

TEŞEKKÜR

Çalışma konusunun tespitinde ve hazırlanmasında yardımlarından dolayı değerli danıőmanım Mehmet DEMİRYÜREK'e arkadaőlığını ve güler yüzünü esirgemeyen Hümevra KARABIYIK hocama ve hayatımın her anında desteğini hissettiğim anneme sonsuz teőekkürler.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİ

1.1.TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİNE KISA BİR BAKIŞ	4-10
--	------

İKİNCİ BÖLÜM

KAPİTÜLASYONLAR

2.1. 1740 OSMANLI- FRANSIZ KAPİTÜLASYON ANLAŞMASI.....	11
2.1.1. Güvenlik Ve Korunma İlgili Maddeler	11-19
2.1.2. Vergiler.....	20-25
2.1.3. Borç, Miras Ve Hukuki Haklar İle İlgili Maddeler.....	25-30
2.1.4. Diğer Haklar.....	30-31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FRANSIZ TİCARETİNE YÖN VERENLER

3.1. KAPUDANLAR.....	32-41
3.1.1. Kaptanların Yaşadığı Sorunlar.....	41-45
3.2.TÜCCARLAR.....	48-49
3.2.1.Tüccarların Yaşadığı Sorunlar.....	49
3.2.2. Alacak-Verecek Ve Borç Davaları.....	49-51
3.2.3.Vergi Ödeme.....	52-55
3.2.4. Miras.....	55-57
3.2.5. Diğer Alım-Satım Ve Ticari Sorunlar.....	57-59
3.2.6. Hırsızlık Ve Eşkiyalık.....	59-61
3.3.TERCÜMANLAR.....	61-65

3.3.1. Alacak Verecek Ve Borç Sorunları.....	65-66
3.4. ELÇİLER.....	66-70
3.5.KONSOLOSLAR.....	70-74
3.6. DİĞER FRANSIZLAR VE DİN ADAMLARI.....	74-78
SONUÇ.....	79
KAYNAKÇA.....	80-83
EKLER.....	84-88

TABLULAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 3.1. Kaptanlara Verilen Yol İzinleri	33
Tablo 3.2. Tüccarlara Verilen Yol İzinleri	47
Tablo 3.3. Tercümanlara Verilen Yol İzinleri.....	63
Tablo 3:4 Şarap Alma İzinleri	68
Tablo 3.5 Fransız Vatandaşlara Verilen Yol İzinleri.....	75

KISALTMALAR

A.DVN.DVE.d	: Bâb-1 Asâfi Divân-1 Hümâyun Kalemî Düvel-i Ecnebiye Defterleri
A.DVN.DVE	: Bâb-1 Asâfi Divân-1 Hümâyun Kalemî Düvel-i Ecnebiye Dosyaları
Bkz	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Çev	: Çeviren
Ed	: Editör
H	: Hüküm
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
S	: Sayfa
Yay	: Yayınları
YTY	: Yeni Tütkiye Yayınları

GİRİŞ

Araştırma Ve Kaynaklara Dair

Ticaret her dönemin önemli bir olgusudur. Osmanlı ile ticaret yapan diğer devletler için en büyük kolaylık ahidname adı verilen anlaşmalarla olmuştur. Osmanlı Devletinde ahidname sayılabilecek ilk anlaşmanın 1352’de Cenevizliler ile yapıldığı bilinmektedir. Ardından Fatih Sultan Mehmet döneminde Venediklilere ticaret anlaşması yapılmıştır. Fransızlara verilen 1536 tarihli kapitülasyon daha sonrakilere de bir örnek teşkil etmesi açısından önemlidir.

Osmanlı-Fransız ilişkileri Fransa’nın Osmanlı Devleti’nden yardım istemesi üzerine 1525 yılında başlayıp sonrasında verilen ahidnamelerle ticari siyasi ve kültürel boyutlar kazanmıştır. Kapitülasyonlar konusunda önemli eserlerden birisi beş ciltlik *Muahedat Mecmuasıdır*. Burada kapitülasyonlar devlet isimlerine göre kısa bir kronolojik sıra ile toplanmıştır. Reşad Ekrem Koçu’nun *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar*, Ali Reşad ve Macar İskenderin çevirisini yaptığı *Kapitülasyonlar Tarihi Menşei ve Usulleri* (1330) adlı eserler de önemli çalışmalar arasında yer alır. Kapitülasyonlar hakkında değerini hala koruyan önemli eserler arasında E. Charriere’in, *Negotiations de la France dans le Levant* adlı 4 ciltlik eseridir. Kapitülasyonlar hakkında daha yakın dönemde yayınlanan yabancı kaynaklara örnek olarak Maurits H. van Boogert’un *Kapitülasyonlar Ve Osmanlı Hukuk Sistemi* (2014) adlı eseri gösterilebilir. Çalışma yaptığımız konu esas olarak kapitülasyonların uygulandığıdır. Bu konuda yararlanılabilecek eserlerden birisi de Ali İhsan Bağış’ın *Osmanlı Ticaretinde Gayrimüslimler* (1983) adlı eseridir. Eserde Avrupa tüccarı, Beratlı tüccarlar ve Hayriye tüccarı gibi konular üzerinde durulmaktadır. Ethem Eldem’in *Kapitülasyonlar ve Batı Ticareti* adlı çalışmasında da yine kapitülasyonlardan ve Osmanlı-Fransız ticaretinden bahsedilmektedir. Yine kapitülasyonlarla birlikte yabancı devletler arasında oluşan rekabet konunun bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda Mübahat Kütükoğlu’nun *XVIII. Yüzyılda İngiliz Ve Fransız Korsanlık Hareketlerinin Akdeniz Ticareti Üzerindeki Etkileri* (1968) adlı makalesi örnek verilebilir.

Osmanlı-Fransız ilişkileri üzerine Türkçe kaynaklar arasında 1947-1951 yılları arasında Paris Büyükelçiliğinde başkatipliğe görev yapan İsmail Soysal’ın *Fransız İhtilali Ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)* (1999) adlı eser siyasi tarih konusunda bize önemli bilgiler vermektedir. Abdurrahman Çaycı’nın *Büyük Sahra’da Türk-Fransız Rekabeti (1858-1911)* (1995) benzer şekilde bilgiler içerir.

Osmanlı-Fransız ticari ilişkileri hakkında yazılmış tez çalışmasına örnek olarak Ayşin Şişman *Osmanlı-Fransız İlişkileri 1740-1789 (Konsolos Arzlarına Göre)* (2011) adlı doktora çalışması ve Sıdika Eser'in *Vergennes Charles Gravier Kont'un 1767 Tarihli Raporları Çerçevesinde XVIII. Yüzyılda Denge Politikası Ve Osmanlı-Fransız İlişkileri* (2007) adlı yüksek lisans tezi gösterilebilir. Ali Safa Kartal'ın *Jean De La Forest'in Büyükelçilik Döneminde Fransa Osmanlı Ve Siyasi Ve İktisadi Münasebetleri* (2018) ve Nermin Genç'in *Fransa Ahkam Defteri (1634-1666)* (2014) ve Ebru Karakoyun'un *Fransa Ahkam Defteri (1666- 1687)* (2014) yüksek lisans tezleri de bu konuda örnek gösterilebilir.

Çalışmamızın temel kaynağı olan 34/2 no'lu Fransa Ahkam Defteri esas itibariyle Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Düvel-i Ecnebiye Kataloğu içinde yer almaktadır. Bu defterler Divan-ı hümayunda Amedi kalemi denen birime bağlıdır. Düvel-i Ecnebiye defterleri iki seri halindedir. Bunlar 980 Numaralı Babı Asafi defterleri kataloğu ve 989 Numaralı Divân-ı Hümâyun defterleri kataloğudur.¹

Düvel-i Ecnebiye defterleri konuları, Fransız tüccarlar, konsoloslar, elçiler ve diğer Fransızlara tanınan imtiyazlar, giyecek ve içeceklerine karışılmaması, çeşitli vergi muafiyeti, özel mahkemelerde yargılanmaları, yol ve menzil izinleridir. Çalışmamızda kullandığımız defterin bazı içeriğini daha önce Ayşin Şişman doktora tez çalışmasında kullanmıştır. Fakat biz defterin sadece ilk 50 sayfalık kısmını kullanıp 1746-1756 yılları arasındaki dönemde gelişen olaylar ışığında kapitülasyonların nasıl uygulandığını ve bu konuda bilgi veren farklı kaynaklardan da yararlanarak bahsedeceğiz. Defter içeriğinde 26, 37, 354' üncü sayfalar, bazı numaralandırılmamış sayfalar ve iki sayfa daha boştur. Toplam 354 sayfadır. Defter 47x18.5 boyutunda ciltli ve ebruludur. Divani yazı ile yazılmış ve toplam 3670 hüküm bulunmaktadır. Defter incelenirken önce transkripsiyonu yapılmış, ardından hükümlerin tahlili yapılmış ve konular belirlenerek değerlendirilmiştir. Defterde okunamayan veya emin olunamayan kısımlar (?) ile gösterilmiştir. Boş bırakılan yerler üç nokta (...) ile belirtilmiştir. Orijinal metinde yer alan kelimelerin yazımında Ferit Devillioğlu'nun Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lügat adlı sözlüğü kullanılmıştır.

Çalışmamızın odaklandığı konu Osmanlı-Fransız ticari ilişkileridir. Dolayısıyla karşımıza çıkan her konuyu ekonomi ve ticaret bağlantısıyla değerlendirmiş olacağız. Çalışmamızın ilk bölümünde Osmanlı-Fransız ilişkilerinin başlangıcından XVIII.

¹ *Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi*, (İstanbul :2010), 85.

yüzyılın yarısına kadar olan dönem hakkında genel bilgi verilmiştir. İkinci bölümde 1740 Fransız kapitülasyonlarından bahsedilmektedir. Son bölümde ise Fransız diplomatlar, tüccarlar ve diğer Fransız vatandaşlara ayrılmıştır. Defter içeriğinde yer alan konular tüccarların ve diğer görevlilerin alacak-verecek meseleleri, yol izinleri, konsolos ve tercüman tayinleri, ticaret yaparken karşılaşılan sorunlar ve ahidnameye aykırı olan durumlarıdır. İncelemiş olduğumuz defterde en fazla konu yol hükümleriyle ilgilidir. Bunu alacak verecek ve vergi sorunları takip etmektedir. Ahidname kuralları en çok vergi konusunda ihlal edilmiştir. Çalışmamızda bazı konular ve kişiler tablolştırılarak daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Osmanlı-Fransız ilişkileri ve özellikle Düvel-i Ecnebiye defterlerinin üzerine çok fazla eser üretilmemiş olmasından dolayı çalışmamızın bu alanda katkı sunacağını düşünmekteyiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİ

1.1 1740 ÖNCESİ OSMANLI FRANSIZ TİCARET İLİŞKİLERİNE KISA BİR BAKIŞ

İlk Osmanlı Fransız münasebetlerinin tarihi Yıldırım Beyazıt dönemine kadar gitmektedir.² Osmanlıların 1353'te Rumeli'ye geçmeleri, Bizans'ın başkenti İstanbul'u tehdide başlamaları, Avrupa'da büyük heyecan yaratmıştır. Macar Kralının yardım isteği üzerine Fransa Kralı VI. Charles 6000 kişilik bir kuvvet göndermiş, aralarında Fransız asilzadelerin de bulunduğu ordu diğer Hristiyan orduları ile birlikte 1396'da Niğbolu savaşında büyük bir yenilgiye uğramıştır.³ Savaşın ardından esir düşen Fransız asilzadelerini kurtarmak için Kral Charles Sir De Morand'ı altın ve hediyelerle Yıldırım Beyazıt'a göndermiş ve bir seneden fazla esir olan Prens ve maiyeti kurtarılmıştır. Böylelikle ilk siyasi ilişkiler kurulmuş oldu. Yıldırım Beyazıt İstanbul'u üçüncü kez kuşattığında Bizans İmparatoru II. Manuel Paleolog Avrupa hükümdarlarından yardım istemiştir. Fransa Kralı VI. Charles 17 kadirga ve Venedik Cenevizlilerden oluşan 1200 kişilik kuvvet göndermiştir.⁴

Fatih Sultan Mehmet'in ölümü üzerine oğulları Cem ve Beyazıt arasındaki taht kavgası özellikle Fransa için yeni bir haçlı seferinin fırsatı olarak görülmüştür.⁵ Cem 19 Haziran 1481'de Yenişehir'de kardeşine yenilip ve ailesiyle birlikte Kahire'ye kaçmış ve tekrar Anadolu'ya gelip Karamanoğlu Kasım Bey ve Memlûklülerin kışkırtmasıyla Konya'yı almaya çalışmış fakat geri püskürtülüp 1482'de Rodos Şövalye'lerine sığınmıştır.⁶ 1483'te Fransa'ya geçen Cem Sultan Osmanlı ile Fransa arasında önemli bir sorun teşkil etmiştir. Türklere karşı halen haçlı ruhunda olan Papalık, Macar Kralı gibi hükümdarlar da Cem'i ele geçirmek için uğraşmışlardır. Bu arada II. Bayezid da kardeşi ve Avrupa'nın durumu hakkında bilgi almak için sürekli casuslar göndermiştir. 1483'te II. Beyazıt Fransa kralı XI. Louis'e elçi Hüseyin Bey'i gönderip Cem Sultan'ın

² Abdurrahman Çaycı, *Büyük Sahra'da Türk Fransız Rekabeti (1858-1911)* (Ankara:Türk Tarih Kurumu Yay, 1995), 1.

³ İsmail Soysal, *Fransız İhtilâli Ve Türk Fransız Diplomasi Münasebetleri (1782-1802)*, (Ankara: TTK Yay, 1995), 2.

⁴ İsmail Soysal, *Fransız İhtilâli*, 2.

⁵ Halil İnalçık, *Kuruluş Ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı*, (İstanbul: Timaş Yay, 2017) , 170.

⁶ Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev: Server Tanilli, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay, 2016), 131.

Fransa'da muhafazası için mühim bir miktar para ve hristiyanlarca mukaddes sayılan eşyaların verilmesi vaadinde bulunmuş fakat elçi huzura kabul edilmemiştir.⁷

II. Beyazıt, XI. Louis'in ölümü üzerine yeni Fransa Kralı VIII. Charles'e elçi olarak Hüseyin Bey'i ikinci defa göndermiş, Cem'in serbest bırakılması ve kendisine iade edilmesini istemiş fakat Fransızlar elçiyi yine kabul etmemiştir. Böylelikle Papa III. İnnocent de Cem'in kendisine verilmesinin Hristiyanlığın çıkarlarına daha uygun olacağını düşünmüş ve Rodos Şövalyeleri 1489'da Cem'i Papaya teslim etmişlerdir. Cem 1489'da Roma'ya gelmiştir.⁸

Bu durum karşısında telaşlanan Sultan Beyazıt Antoine Bericho adlı Rum elçiyi Fransa Kralına göndermiş, yine bir sonuç alınamamıştır. Kral Charles 1494'te İtalya'ya sefere giderken ve Bizans İmparatorluğunu ele geçirmeyi planlarken Cem'i elinde bulundurmamak istemiştir. Papa'yı bu fikre ikna edip beraberinde Cem'i alıp Napoli'ye giderken Cem yolda hastalanıp 25 Şubat 1495'te vefat etmiştir.⁹ Böylelikle Şehzade Cem sorunu sona ermiş oldu.

Fransa Kralı VIII. Charles ölünce yerine XII. Louis geçmiş o da haçlı ruhunu taşımaktadır. Sultan Beyazıt da yönünü Avrupa'ya çevirmiş ve Venedik'e savaş açmaya karar vermiştir.¹⁰ Türk-Fransız ilişkileri Kanuni ve I. François döneminde daha dostça bir hal almıştır. Fransa'nın Osmanlı ile dostluk istemesinin nedeni, Avrupa'nın içinde bulunduğu iç karışıklıklardan kaynaklanmaktadır. Fransa, İngiltere ile giriştiği yüzyıl savaşlarından sonra yönünü İtalya'ya çevirmiştir.¹¹ 1494-1559 İtalya Savaşları Avrupa'ya egemen olmak isteyen Kutsal Roma Cermen İmparatorları, Hasburglar ile Fransa arasında şiddetli savaşlar dönemidir.¹² 1516'da İspanya tahtına oturan Charles Quint (Şarlken) ve Fransa Kralı I. François'in Kutsal Roma Cermen İmparatorluğuna sahip olma mücadelesi başlamıştır. 1519'da Charles Quint'in (Şarlken) Alman İmparatoru olmasıyla aralarındaki rekabet iyice kızışmış ve Charles Quint (Şarken) Kuzey İtalya'da bulunan Pavia'da I. François'i ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Ardından François esir edilip Madrid'e hapsedilmiştir. Bunun üzerine hükümdar naibi annesi Louise De Savoys, aracılığıyla Kanuni'den yardım istemek için bir mektup

⁷Soysal, *Fransız İhtilâli*, 3.

⁸Caroline Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü 1300-1923*, çev: Zülal Kılıç, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2007), 78.

⁹Soysal, *Fransız İhtilâli*, 4.

¹⁰Stanford Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu Ve Modern Türkiye*, çev: Mehmet Harmancı, 1:116.

¹¹Tahsin Fındık, "Osmanlı Belgelerinin Tanıklığı İle XVI. Yüzyılda Osmanlı-Fransız İlişkileri, *Türkler Ansiklopedisi* c.9, (Ankara: 2002), 568.

¹²Halil İnalçık, *Kuruluş Ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı*, (İstanbul: Timaş Yay, 2007), 174.

göndermiştir.¹³ Bu mektupla birlikte ilk olarak Kanuni'ye giden bu elçinin görevi, I. François ile ittifak edip Charles Quint'in (Şarlken) iki taraf için tehlike arzeden hakimiyetini kırma arzusunu padişaha bildirmektir, hediyeleri ve on iki kişilik maiyeti ile birlikte İstanbul'a giden bu elçinin yolda öldürüldüğü iddaa edilmekle birlikte mektubun padişaha ulaştığı kabul edilmektedir.¹⁴ Daha sonra kraliçe oğlu ve kendi için elçi Frangipani'yi iki mektup ile padişaha göndermiştir. İstekleri esir olan oğlunun kurtarılması ve Kanuni tarafından Macaristan'a bir sefer düzenlenmesi idi. Kanuni elçinin isteğini kabul etmiş ve elçi mektup ile 1526'da geri dönmüştür.¹⁵

Avrupa'da bozulan güç dengesinden dolayı François'e yardım etmek zorunlu hale gelince Kanuni Macaristan seferine önem vermiştir. Bu seferle Osmanlı baskısı karşısında Charles Quint (Şarlken) Fransa Kralı François'i uzun süre hapsedmekten vazgeçip anlaşma yoluna gitmiştir. Fransa Kralı François 24 Ocak 1526'da serbest kalmıştır.¹⁶

1527'de Kral Charles (Şarlken) ile yeniden harbe tutuşan I. François'in Türklerden yardım görmeye ihtiyacı vardı ve 1528'de Antoine De Rickon adlı elçisini İstanbul'a göndermiştir. Kanuni Alman seferinde iken 1532'de bu elçiyi kabul etmiş. Rickon'un görevi; Fransa politikalarını Kanuni'ye bildirmektir. Elçi, Kanuni'yi Alman seferinden vazgeçirmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır.¹⁷ Fakat hem Kanuni hem de İbrahim Paşa tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.

Osmanlı-Fransız ilişkilerinin yansıdığı bir diğer bölge Akdeniz'dir. Kanuni Batı Akdeniz'i kontrol altına almak için Barbaros Hayrettin Paşa'yı görevlendirmiştir. Barbaros Charles Quint (Şarlken) kontrolünde olan Tunus'u alırken François'de İtalya'ya saldırmıştır.¹⁸ Bu mücadeleler sürerken elçiler de gelip gitmeyi sürdürmüştür.

Fransa 1535'te Jean Da La Forest adlı elçi ve maiyetindekileri İstanbul'a göndermiştir. Bu kişinin resmen gelen ilk Fransız temsilcisi olduğu kabul edilmektedir. Elçiye Barbaros, Kanuni Sultan Süleyman ve İbrahim paşa ile görüşmesi talimatları verilmişti. İlk olarak Tunus'a giden elçi ardından Kanuni tarafından Tebriz'de kabul

¹³ Arif Müfit Mansel, Cavit Baysun, Enver Ziya Karal, *Yeni Ve Yakın Çağlar Tarihi*, (İstanbul: Maarif Matbaası, 1942), 52-53.

¹⁴ İsmail Soysal, "Türk Fransız Diploması Münasebetlerinin İlk Devresi", *İ.Ü Edebiyat Fakültesi Dergisi* 3, sy. 5-6 (1953): 64.

¹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, (Ankara: TTK, Yay 1988), 2:508.

¹⁶ Soysal, *Fransız İhtilali*, 7.

¹⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 505.

¹⁸ Fındık, *Osmanlı-Fransız İlişkileri*, 569.

edilmiş daha sonra ordu ile birlikte İstanbul'a dönmüştür.¹⁹ Bu sırada ilişkileri daha da ilerleten La Forest, Osmanlı Devleti ile 1536'da barış dostluk ve ticaret anlaşmasını (kapitülasyon) imzalamıştır. Ayrıca bir de karşılıklı olarak birbirine saldırmama konusunda anlaşmışlardır.²⁰ İmzalanan bu ahidnameye (kapitülasyon) göre; Fransız tüccarlar yüzde beş gümrük ile her iki devlete ait gemilerle Osmanlı ülkelerinde serbestçe dolaşabilecek, Fransız tebaasının davaları görülürken kadılar bu davalara bakmayacak ve divan-ı hümayunda bu davalar görülürken kadıların yanında bir Fransız tercüman bulunacaktı. Esir olanlar serbest bırakılacak ve bundan sonra yakalanacak olanlar esir muamelesi görmeyecekti. Fransız tebaasından birisi on yıla kadar Osmanlı memleketinde oturursa kendisi vergi vermeyecekti.²¹ Bu ahidname padişahın ömrü ile sınırlı tutulmuştur.

Fransa'ya verilen kapitülasyonlar bu devleti diğer Avrupa devletlerinden daha üstün bir konuma getirmiştir. Daha sonraki dönemde bu anlaşmalara dayanarak Fransızlar ve Osmanlılar iş birliği yapmış Fransızlar karadan Osmanlılar deniz'den İtalya'ya saldırmaya karar vermişlerdir. Fransız orduları Milano ve Cenova'yı ele geçirirken Barbaros'ta İstanbul'da büyük bir donanma hazırlayıp padişahla birlikte Arnavutluk'a yürüyüp oradan İtalya'ya geçmeyi düşünmüş fakat bu esnada Fransa'dan beklenen yardım gelmemiştir. Bunun üzerine Fransızlar İtalya'dan çekilmiş, Osmanlı ordusu ilerlemeye devam etmiştir.²² 1538'de François ve Şarlken arasında Nice anlaşması imzalanmıştır. Bu barış Osmanlı hükümetini kızdırsa da bu kızgınlık Fransa ile ittifakı bozacak bir dereceye varmamıştır. Daha sonrasında Türk-Avusturya savaşı Macaristan'ın iç işleri sebebiyle yeniden başlayınca, Fransa'nın da Avusturya ile arası açılmıştır. Bunun üzerine François elçisi Rickon'u Türkleri Avusturya'ya karşı yeni bir sefere teşvik etmek için İstanbul'a göndermiştir. Bu elçi yolda öldürülünce yerine Paulin De La Garde elçi olarak gönderilmiştir. Yeni elçiye verilen talimat, Türkleri Fransa'nın çıkarlarına hareketlere teşvik etmektir. Tarihte Türk-Fransız kuvvetlerinin fiilen ilk müşterek hareketiyle 20 Ağustos 1543'te Nice ele geçirilmiştir.²³

1 Şubat 1553'te yeni Türk-Fransız anlaşması imzalanmıştır. Elçi D'Aramon ve Rüstem Paşa arasında imzalanan anlaşmaya göre, Fransa Osmanlı Devletine 300 000

¹⁹ Soysal, *Fransız İhtilali*, 8-9.

²⁰ Fındık, *Osmanlı-Fransız İlişkileri*, 570.

²¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 506, Tayyip Gökbilgin, "Süleyman" *İslam Ansiklopedisi*, c.11 (İstanbul: MEB Yayınları, 1979), 118.

²² Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu Ve Modern Türkiye*, I:147.

²³ Soysal, *Fransız İhtilali*, 11-12.

altın tazminat verecek ve bu tazminat ödeninceye kadar Fransız donanması Osmanlı kontrolünde kalacaktı.²⁴ Anlaşma gereği Turgut Reis 1553 yılının ilkbaharında Akdeniz'e açılmış, Napoli ve Sicilya kıyılarında Şarlken'e karşı mücadele ederken Fransız donanması yardıma gelmemiştir. II. Henri de babası gibi güvenilmez bir politika izlemiş ve Kanuni'nin hasmı II. Filip (İspanya Kralı) ile de ittifak anlaşması imzalamıştır.²⁵ Fakat bununla da Fransız dostluğu sarsılmamıştır. Şu ana kadar yapılan anlaşmalarla karlı çıkan hep Fransa olmuştur. İlerleyen dönemde Fransa kendi iç işleriyle uğraşmıştır. 1560-1598 yılları arasında meydana gelen din savaşları sırasında dışarıdan bir saldırıya uğramadığından siyasi ilişkiler yerine ekonomik ilişkiler daha çok önem kazanmıştır.²⁶ Osmanlılar 1571'de Kıbrıs'ı ele geçirmiş ardından Venedik'in isteğiyle oluşturulan Papalık ve İspanya'nın da katıldığı haçlı donanmasında Fransızlar yer almamıştır. Ancak haçlılar İnebahtı'da Osmanlı donanmasını ağır bir yenilgiye uğratmışlardır.²⁷ II. Selim vefat edene kadar Fransa ile dostluğunu sürdürmüştür.

III. Murat dönemine gelindiğinde 15 Temmuz 1581'de yeni bir kapitülasyon anlaşması imzalanmıştır. Bu sırada Fransa kralı III. Henri idi. İngilizler 1580'de yılında elde ettikleri kapitülasyon ile kendi bayraklarını taşıma hakkına sahip olmuşlardır. Elçisi Jacques De Germigny aracılığıyla imzalanan yeni kapitülasyon anlaşması ile Osmanlı Devletinin 1580'de İngiltere'ye verdiği kendi bayrağını taşıma ayrıcalığı da iptal etmişti. Bu durum Fransızları yeniden üstün bir duruma getirmiştir.²⁸ 25 Şubat 1597'de dördüncü kapitülasyon anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Fransız elçisinin yanında çalışan tercüman her türlü vergiden muaf olacak²⁹, konsoloslar işledikleri suçlardan ve şahsi borçlarından dolayı tutuklanmayacaklar ve malları haczedilmeyektir. İngiliz gemileri bundan sonra Fransız bayrağı çekemeyecekler ayrıca Fransız tüccarlar Kuzey Afrika korsanlarına karşı koruma garantisi de elde etmiş oldu.³⁰

XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti eski dinamizmini kaybetmiş Fransa ise Avrupa'nın en kudretli devleti haline gelmiştir. Bu yüzyıl başında en dikkat çekici durum kapitülasyonların yenilenmesi olmuştur. I. Ahmet tarafından 1604 yılında verilen

²⁴ Tahsin Fındık, *Osmanlı-Fransız İlişkileri*, 570.

²⁵ Soysal, *Türk- Fransız Diplomasi*, 89.

²⁶ Abdurrahman Çaycı, *Büyük Sahra'da Türk-Fransız Rekabeti (1858-1911)*, TTK Yay, Ankara 1995, s.1.

²⁷ Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa*, 146.

²⁸ Fındık, *Osmanlı-Fransız İlişkileri*, 571. Alfred C. Wood, *Levant Kumpanyası Tarihi*, çev: Çiğdem Erkel İpek, (İstanbul: Doğu-Batı Yayınları 2013), 26-27.

²⁹ Osman Nebioğlu, *Bir İmparatorluğun Çöküşü Ve Kapitülasyonlar*, (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay, 1986) , 32.

³⁰ Necdet Kurdakul, *Ticaret Anlaşmaları Ve Kapitülasyonlar*, (İstanbul:Döler Neşriyat, 1981), 26; İnalçık, "İmtiyâzât", *TDVİA*, c.22 (İstanbul: TDV Yay, 2000) .249.

beşinci kapitülasyonla Fransız bayrağı ile Osmanlı memleketine gelen yabancılara serbest ticaret ayrıcalığı tanınmıştır. Fransız tüccarlar bazı vergilerden muaf tutulmuş (kassabiyye ve şahsi vergiler) ve konsolosların da aynı haklardan yararlanması kabul edilmiştir. Ayrıca Fransız tebaa Kudüs'teki mukaddes yerlerde serbestçe dolaşabilecek ve ayinlerini icra edebilecekti.³¹

Fransa Kralı XIII. Louis zamanında gelindiğinde (1610-1643) Osmanlı-Fransız ilişkilerinde bir soğuma dönemi başlamıştır. Bu soğuma Katolik propagandasından kaynaklanmaktadır. Kapitülasyonlarla birlikte Katolikler üzerinde himaye hakkı kazanan Fransızlar bu ayrıcalığı kötüye kullanıp, Hristiyan birliği kurma fikrini ortaya atmışlar, bunun yanı sıra Papalık'da Fransa'nın yardımıyla Katolik ve Ortodoks kilisesini birleştirmeyi dahi amaçlamıştır.³² Sonrasında başlayan (1618-1648) Otuz yıl harpleri denilen ve tüm Avrupa'yı sarsan savaş silsilesinin sonunda Fransa Avusturya ve müttefiklerine karşı üstün bir konuma gelmiştir.³³

XVII. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Fransız ilişkileri bozulmaya başlamıştır. Fransızlar 1664 Avusturya Osmanlı savaşında Avusturya'nın yanında yer alınca Fransa'ya olan güven sarsılmıştır.³⁴ Yine aynı yıl Cezayir saldırısı da diğer bir düşmanlık nedenidir. Bu saldırı sonucunda Fransız büyükelçi La Haye Köprülü Fazıl Ahmet Paşa tarafından hakarete uğramıştır. Ardından Osmanlı Devleti ile Venedik arasında olan Girit savaşında Kandiye kuşatması sırasında Fransa Venediklilere askeri destek sağlamıştır.³⁵ Fransızların bu tavırları ve Katolik propagandası ilişkileri iyice gerginleştirmiş ve kapitülasyon anlaşması iptal edilmiştir.

XIV. Louis gerilen bu ilişkileri biraz normalleştirmek için Fransa'ya bir elçi gönderilmesini istemiş, bunun üzerine Müteferrika Süleyman Ağa 1669'da Toulon'a gitmiş ve gösterişli bir törenle karşılanmıştır. Osmanlı Devleti ile arası bozuk olan La Haye'nin yerine Nointel adlı elçi atanmıştır.³⁶ Bu elçi ile 5 Haziran 1673'te IV. Mehmet döneminde Fransa ile altıncı kapitülasyon anlaşması imzalanmış ve bu kapitülasyon ile Fransızlara dinsel ayrıcalıklar tanındı ve önceki kapitülasyonlarda sadece Kudüs ve

³¹Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 1983), 6, Kurdakul, *Ticaret Anlaşmaları Ve Kapitülasyonlar*, 26.

³²Selim Hilmi Özkan, "17.Yüzyılın Sonlarında Hristiyan Birliği Projesi Ve Osmanlı-Fransız İlişkileri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy.9 (2009), 63.

³³Soysal, *Fransız İhtilali*, 17.

³⁴Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 3:120.

³⁵Nuri Adıyeko, "Girit Savaşları Ve Birleşik Hristiyan Orduları", *Türkler Ansiklopedisi*, c.9, (Ankara: Yeni Türkiye Yay, 2002), 743.

³⁶Gündüz Akıncı, *Türk-Fransız Kültür İlişkileri 1071-1859*, (Ankara:Sevinç Matbaası 1973), 7. Soysal, *Fransız İhtilali*, 19.

çevresi için geçerli olan ayrıcalık bu anlaşma ile tüm Katolikleri kapsayacaktı. Bunlara ilave olarak Fransız tüccarlardan alınan yüzde beş gümrük yüzde üçe indirilmiştir.³⁷

Osmanlılar 1683'te Viyana'da yenilince Papa'nın teşvikiyle Hristiyan birliği oluşturuldu. Lehistan, Avusturya, Venedik ve Rusya'nın katıldığı bu birliğe katılma konusunda Fransa çekimser kalmıştır.³⁸

1718-1730 arasını kapsayan Lale Devri'nde dikkat çeken en önemli olaylardan birisi Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin 1720 yılında fevkalade büyükelçi olarak Paris'e gönderilmesidir. Görevi ise Fransa'ya Kudüs'teki Kutsal Lahit kilisesinin tamiri için izin verildiğini bildirmektir. Osmanlı Elçisi Damat İbrahim Paşa'dan Fransa'da gözlem yapması ve bunları raporlaması emrini de almıştı. Bundan dolayı resmi kültür elçisi de sayılmaktadır.³⁹ Elçisinin gönderilmesindeki siyasi nedenler ise Avusturya'ya karşı Fransa ile anlaşma yapılmak istenmesidir. Elçi görevi ile ilgili sefaretnamesini III. Ahmet'e sunmuştur.⁴⁰ 1730'lı yıllarda Fransa, Rusya ve Avusturya ile çatışma halindedir. Avusturya ile müttefik olan Rusya Lehistan veraseti için Fransa'ya savaş açmıştır.⁴¹ Bunun üzerine Fransız elçisi 1733'te kendi adayını desteklemek için Osmanlı hükümetini savaşa kışkırtmıştır. O esnada Osmanlı Devleti İran ile savaş halinde olduğundan Fransa'nın çağrılarını cevapsız bırakmıştır. Sonrasında Osmanlı Devleti hem Ruslarla hem de Avusturya ile savaşmak zorunda kalacağından elçi De Villeneuve aracılığıyla Kardinal Flori'ye başvurup savaş halinde olan devletler ile Osmanlı devleti arasında aracılık yapmasını istemiştir. Bu elçi aracılığıyla 1739'da Belgrad anlaşması imzalanmış ve ardından Ruslarla da anlaşma imzalanarak savaş sona ermiştir.⁴² Bu anlaşma ile Osmanlı, 1699 Karlofça anlaşması sonrası ilk defa iki güçlü devlete karşı koyabilmiş ve onları geri çekilmeye mecbur etmiştir.⁴³ Bu elçinin bir diğer başarısı da 1740'ta I. Mahmut döneminde yapılan yedinci kapitülasyon anlaşmasıdır.

³⁷ Kurdakul, *Ticaret Anlaşmaları Ve Kapitülasyonları* a.g.e, s.26, Mübahat Kütükoğlu, "Ahidnâmeler Ve Ticaret Muâhedeleri", *Osmanlı Ansiklopedisi*, c. (Ankara: 1999), 329.

³⁸ Kemal Çiçek, "II. Viyana Kuşatması Ve Avrupa'dan Dönüş (1683-1703)", *Türkler Ansiklopedisi*, c.9 (Ankara: Yeni Türkiye Yay,2002), 750.

³⁹ Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa*, 304; Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri Ve Sefaretnameleri* (Ankara:TTK Yay, 2008), 55.

⁴⁰ Akıncı, *Türk-Fransız Kültür İlişkileri*, 13.

⁴¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 4:251.

⁴² Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa*, 322.

⁴³ Alaaddin Yalçınkaya, "XVIII. Yüzyıl Islahat, Değişim Ve Diplomasi (1703-1789)", *Türkler Ansiklopedisi*, c.12 (Ankara: YTY Yayınları, 2002), 492.

İKİNCİ BÖLÜM

KAPİTÜLAYONLAR

2.1. 1740 OSMALI-FRANSIZ KAPİTÜLASYON ANLAŞMASI

(1736-1739) Türk-Rus ve Türk-Avusturya savaşının Belgrad anlaşmasıyla son bulmasına Fransız elçi Marquis De Villeneuve'nin arabuluculuk yapmasıyla Fransa Osmanlı Devleti üzerinde önemli bir nüfuz elde etmiştir. Ardından Sadrazam İvaz Mehmet Paşa bu elçi aracılığıyla Fransa Kralı XV. Louise tarafından gönderilen mektubu Sultan I.Mahmut'a sunmuştur. Padişahın da onayı ile 1740 yılında Fransa ve Osmanlı Devleti arasında yedinci kapitülasyon anlaşması imzalanmıştır.⁴⁴ Bu anlaşma ile Fransa'ya tanınan haklar daha da genişletilerek, kapitülasyonlar sürekli hale getirilmiştir. Bu özellikleriyle 1740 kapitülasyonları her iki ülke tarihinde de önemli bir yer teşkil eder.⁴⁵ Bu ahidnamenin ilk 43 maddesi 1673 kapitülasyonlarının aynen bir tekrarıdır. Eklenen yeni maddelerle toplamda 84 maddeden oluşmaktadır.⁴⁶ Bu ahidnâmeğe dair başvurabileceğimiz en önemli kaynak Muahedat Mecmuasıdır. Yine bu kapitülasyonlardan bahseden yabancı kaynaklar, E.Charrire'in *Negociatin De La France Dans De Levant I-IV* ve Noradounghian Gabriel Efendi'nin *Recueil D'actes internationaux de L'empire otoman I: 1300-1789* adlı eserleridir.

Anlaşma hükümleri şöyledir.

2.1.1. Güvenlik Ve Korunma İle İlgili Maddeler

- Fransız tüccarların gemileri Osmanlı limanlarına serbestçe gelebilecek, gemileri fırtınaya rastlayıp yardım gerekirse orada bulunan Osmanlı merkez ve diğer gemiciler gereken yardımı yapacak. Yiyecek ve içecek almalarına müsaade edilip eğer şiddetli rüzgardan gemileri karaya oturursa oradaki beyler, kadılar ve diğerleri gereken korumayı yapacak ve kurtulan eşyaları kendilerine geri verilip saldırı olmayacak.⁴⁷

⁴⁴ Kurdakul, *Ticaret Anlaşmaları Ve Kapitülasyonlar*, 84, İncalcık, "İmtiyazat", 249.

⁴⁵ Soysal, *Fransız İhtilâli*, 22.

⁴⁶ Reşat Ekrem Koçu, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar* (yer ve tarih yok), 430.

⁴⁷ "... Françeluların kendi malları vesair esvâblarıyla kalyonları ve gayri gemileri cemî' zamanda iskelelere ve limanlara vesair memâlik-i mahrûsemize işleyenler emn ve emân üzere gelub gidub anın

- Fransız tüccarlara denizlerde rastlanıldığında korsan gemilerinde bulunanlar hariç, türlü bahanelerle (harbi⁴⁸ gemide buldunuz ya da düşmana zahire götürdünüz denilerek) esir edilmeyecek eşyaları ve malları yağmalanmayacak ve esir olan Fransızlar serbest bırakılacak.⁴⁹
- Fransız bir esir bulunurduğunda ve elçi ve konsolosları tarafından “Fransızdır.” diye onay verilirse sahipleri ve vekilleriyle birlikte İstanbul’a gönderilip davası orada görülecek⁵⁰.
- Fransız gemiler İstanbul boğazında kontrolü yapıldıktan sonra Gelibolu gibi diğer boğazlardan geçerken tekrar durdurulup kontrol edilmeyecek ve denizlerde Fransız gemileriyle karşılaşıldığında dostluk muamelesi olacak. Eşyaları ve aletleri zorla yağmalanmayacak ve ahidnâmeye aykırı olarak eziyet ve zulüm edilmeyecek. Osmanlı ülkesine gelen gemiler korunup güvenli bir şekilde geri dönebilecekler Beylerbeği, Sancakbeyi ve Kadıdar ve diğer yetkililer bu ahidnâme maddelerini uygulayıp eşkiyalık yapanlara fırsat vermeyecek. Kanuni döneminde verilen ahidname gereğince aykırı hareketlerde bulunulmayacak.⁵¹

gibi deryada fırtına müzâyaka verib gemilerine muâvenet lazım oldukça ol-mahalde hazır bulunan eğer hassa gemiler (...) eğer gayridir muâvenet ve müzâheret eyleyeler ve kalyonlarının serdari ve rüasâsının muhtâr-i kapudanlarının kaim-makam riâyetine ihtimamı hususunda dakika fevt olunmayub ve akçeleriyle zâd ü zevâdeleri tedarikine sa’y ve ihtimam eyleyeler ve eğer şiddetli rüzgar ile deniz gemilerini karaya atarsa Beyler ve Kadılar ve gayriler muâvenet edib kurtulan esvâb ve emvâl geri kendilerine verilip dahl olunmaya...” *Muahadat Mecmuası*, c.1, (Ankara: 2008), 17-18. Ali Reşat-Macar İskender, *Kapitülasyonlar Tarihi, Menşei, Usûlleri*, (İstanbul: Kanaat Matbaası, 1330), 144. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 435.

⁴⁸ “Harbi: Osmanlı Devleti ile sulh halinde bulunmayan veya aralarında muahede ile anlaşma yapılmamış devletler için kullanılır”. Bkz. Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2011) “Harbi”, md, 295.

⁴⁹ “... Françe tüccarından bazı harbi gemilerine girib kendi hallerinde ticaret üzere iken harbi gemide buldunuz deyu kendilerin esir ve esvâbların girift eylemek şer’î şerife muhalif olmağın mademki kendi hallerinde ticaret üzere olub korsan gemisinde fesâd üzere olmayalar, ol bahane ile esvâbları girift kendileri esir olmaya...”. *Muahadat Mecmuası*, 1:15. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 141. Bu madde Koçu’nun, *Osmanlı Muahedeleri*, adlı eserinde bulunmamaktadır.

⁵⁰ “...Françeluya müteallik esir bulunur ise elçileri ve konsolosları tayin eyleyub Françaludur derlerse anın gibiler sahipleri veya vekilleri ile südde-i saâdetime gönderile kazıyyesi görüle ...” *Muahadat Mecmuası*, 1:19. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 145. Bu madde Koçu’nun, *Osmanlı Muahedeleri* adlı eserinde bulunmamaktadır.

⁵¹ “... Françe gemileri adet ve kanun üzere İstanbul’da aranıp gittikten sonra kanun-u kadim üzere bir dahi Boğaz hisarları önünde aranıp icâzet verilirmiş hala kanun-u kadime muhâlif Gelibolu’da aranır imiş min ba’d adet-i kadime mu’cibince Boğazhisarları önünde aranub gide ve memâlik-i mahrûse,mden derya yüzüne dostluk edub zarar ve ziyan etmeyub madem ki rızâ,larıyla hediye vermeyeler cebren âlet ve esvâbların (...) ve gayri nesnelere alub taaddi etmeyeler Venedikliye verilen ahidnâme-i hümâyunda mestûr, olan hususlar Françalı hakkında dâhî mükerrer olup şer’î, kadîm ahidnâme-i hümâyuna mugayir kimesne mezâhim ve mütehâsım olmaya mezbûr, kalyonlar ve gemiler memâlik-i mahrûse,me

- Fransız gemiler Osmanlı sahillerinde kazara karaya oturursa eşyalarını tahsil etmek için gereken yardım gösterilecek. Tamir olursa ya da eşyalar başka gemiye nakil edilirse bu eşyalar o kaza yerinde alınıp satılmadığı takdirde bunlardan gümrük ve başka vergi talep edilmeyecek.⁵²
- Osmanlı kaptanları ve denizlerdeki diğer görevliler tarafından ve Osmanlı gemileri tarafından özellikle Mısır'a giden Fransız gemileri zorla durdurulup yollarından alıkonulmayacak ve bahane ile hediye vb istenip rahatsız edilmeyecek. Denizlerde Fransız harp ve ticaret gemileriyle karşılaşıldığı esnada dostluk muamelesi olacak.⁵³
- Denizlerde Osmanlı kalyonları ve diğer gemicileri Fransız tüccar gemilerini gördüklerinde alışlageldiği üzere gereken ikramlarını gösterecekler. Gemicilere “geç geldiniz” diye saldırı da bulunup acele ettirmeyecekler ve gemiler ve gemiciler limanlarda sebepsiz alıkonulmayacak. Fransız tüccarların oturdukları iskelelerde güvenlikleri için kolluk bekletilecek yine Fransızlar karaya çıktıklarında kale ve iskele görevlileri tarafından saldırı olunmayacak.⁵⁴

geldiklerinde hıfz ve siyanet olunup emin ve salim gideler eğer esvâb ve emvâl yağma olunmuş bulunur ise garet olunan esvâb ve emvâl in ve ademlerinin zuhûra gelmesi bâbında sa'y ve ikdâm olunub her kim olursa olsun gereği gibi haklarından geline beğlerbeğiler ve sancak beğleri ve kapudanlar kullarım ve kadılar ve emimler hassa ve gönüllü reisler umume-i memâlik-i mahrûse, m ahalisi iş bu ahidnâme-i hümâyununun mazmun muâdelet (...) ile amel eyleyub kat'a hilâfına cevâz gösterilmeye şöyle ki fermân kaza cereyanına muhâlefet ve muânedet üzere olub sâî-bi-l-fesâd olan taife-i tâğiyeden ol makulelere emân ve zaman verilmeyub haklarından geline ki sâirlerine mu'cib ibret vaki ola bil-cümle merhum ve mağfûrîn-leh (Sultan Süleyman) Han ve ecdad-ı azamım enâr teali (...) zamanı şeriflerinde inâyet olunan ahid-nâmeler mu'cibince akd olunan ahd-u emâna muhâlif asla dahl ve taarruz ettirilmeye (...)) *Muahadat Mecmuası*, 1:19-20. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 145. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 435-436.

⁵² “... devlet-i âliyyemin sevâhiline françe sefâininden biri varıb kazârâ karaya düşer ise eşyasını tahsil için her vechle muâvenet oluna ve karaya düşen sefine ta'mir olunması mümkün oldukta yahud bir âher sefineye tahlîs olunan eşyasını ta'yîn olunan mahale götürmek için tahmül eyledikte madem ki ol mahalde bey u şirâ' etmeye gümrük ve bir türlü resm talep olunmaya ... *Muahadat Mecmuası*, 1:32 Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 154. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 435.

⁵³ “... kapudan paşa ve miri kalyonlar kapudanları ve çekteri beyleri ve firkate kapudanları vesâir devlet-i âliyyemin sefâini ve bâ-husus Mısır ve İskenderiyesine ticaret iden sefâin Françe sefâini hilâf-ı ahidnâme-i hümâyûn yollarından alıkamayub ve dahl ve taarruz itmeyub ve türlü bahane ile cebren hediye talep olunmayacağından başka françelunun gerek cenk gerek tüccâr sefâinine ru-yi deryada rast geldiklerinde ber mu'tâd,-ı kadîm tarafından dostluk muamelesi izhâr oluna ... ” *Muahadat Mecmuası*, 1:32. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 154. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 435.

⁵⁴ “... mîrî kalyonlar ve çektiriler vesâir sefâin-i sultanıyeyi Françelunun tüccâr sefâinleri gördükte öteden beri mu'tâd olan ikrâmilerini eylemek niyetinde iken hasb-el-iktizâ' ve filikalarını acelelen ettirmeyüb ve sefâin-i merkumeye derhal varamadıkları hasebiyle taaddi olunurlar imiş madem ki mu'tâd' üzere harekete azimetleri müteayyin ola geç geldiniz deyu taaddi olunmaya ve Françe sefâini limanda bi vech alıkonulmayub cebren filikalarını ve gemicilerini almayub husûsî, eşya ile memlû olan sefineleri alıkonulduğu halde âzîm, zarar tertîb etmekten nâşî min ba'd bu ma'kule harekete cevâz verilmeye ve zikr olunan mîrî sefâin zâbitânı Françelu sâkin, oldukları iskelere vardıklarında levendâtı ve

- Fransız tüccarları için çalışan ve gidip gelen simsarlar hangi millette tabi olursa olsun saldırı olmayacak. Yahudi milletinden bu göreve gelmek isteyen olursa da Fransız tüccarlar diledikleri kişiyi kullanabilecek ve bunlardan biri yaralanır veya ölürse yerlerine gelenlerden hisse ve gedik⁵⁵ talep edilmeyecek ve aykırı bir harekette bulunan olursa cezalandırılacak..⁵⁶
- Fransız konsolosu ve tüccarları Cezayir taraflarındaki korsanların saldırılarına karşı Osmanlı valileri zabitleri ve hakimleri tarafından korunacak ve Fransız elçisi ve konsoloslarının gerçek Fransız sefinedir diye şahitlik ettikleri sefineler Osmanlı devletinin kale ve iskelelerine geldiklerinde korsanlar tarafından alıkonulması kesinlikle yasaklanacak. Yine korsanlar tarafından herhangi bir zarar ve ziyan olursa o bölgede bulunan hakim ve valilerle tazmin ettirilecek.⁵⁷
- Fransa tüccarlarının, esnaflarının, zabitlerinin ve gemicilerinin elinde Fransızlara ait bir eşya olursa bu eşya Fransız elçi ve konsoloslara sahibine teslim edilmek üzere verilecek eğer elçi ve konsolos yoksa elinde senediyle gelen kişilere verilecek.⁵⁸

neferâtı merkur,lara zarar ve taaddi eylememek için ol mahalde kifâyet mikdarı nefer zâbitleriyle ihrâc ve Françelunun muhafazası ve ticaretlerinin emniyeti için kolluk beklemeye ta'yîn olunub ve Françelular karaya çıktıklarında dahi kale ve iskele vesâir kara zâbitânı taraflarından hilâf-ı şer'î, ve kanun bir türlü taaddi olunmayalar ... ” *Muahedat Mecmuası*, 1:32-33, Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 154-155 Koçu, Osmanlı Muahedeleri, 436.

⁵⁵ “ Gedik: Osmanlı hukukunda imtiyaz ve inhisar esasına dayanan tasarruf hakkı anlamında kullanılan bir terim” Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 264.

⁵⁶ “... Françe tüccârının mesâlihi için tüccâr beyinde varub gelen simsârlara bir türlü taaddi olunmayub isti'mâl eyledikleri simsârlar ne milletten olur ise kimesne cebren mümânaat ve müdâhele eylemeye ve yahudi tâifesinden ve sâirlerden bazıları simsârlığa vâris olmak iddiâ'sında olduklarında Françe tüccârı diledikleri kimesneleri istihdâm edib hizmetinde bulunanlar tard ve yahud mürd olduklarında yerlerine gelenlerden hilâf-ı mu'tad gedik ve hisse talep eylemeyeler ve hilâfına hareket edenlerin haklarından geline ... ” *Muahedat Mecmuası*, 1:27 . Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 151, Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 433.

⁵⁷ “... garb ocaklarının korsanları hususunda ahidnâme-i hümayûnumda mezkûr, olan mevâdd mer'î, ve mu'teber, tutulub bi-l-defaât müsâde olunmuşiken merkur, korsanlar Françelunun tüccâr sefainine rû-yi deryâda rast geldiklerinde taaddi eylediklerinden mâ-adâ uğradıkları iskelelerde bulunan Françe konsolosuna ve tüccârına dūşnâm ve taaddi ederler deyu inhâ' olunmağla bundan sonra bu ma'kule evzâ' na-hemvarları vâkî olur ise devlet-i âliyyemin vülât ve hükkâmı vesâir zâbitânı taraflarından Françe konsolosu ve tüccârı himâyet ve sıyânet olunub ve Françe elçisinin ve konsolosunun sâhîh Françe sefinesidir deyu şehâdet eyledikleri sefineler devlet-i âliyyemin kale ve iskeleleri altına vardıklarında zikr olunan korsanlar taraflarından ahz ve istirkak olunması her vechle men' ve def' olunub ve top altında sefine alınmaya ve devlet-i âliyyemin vülât ve hükkâmı oldukları yerlerde zikr olunan korsandan Françeluya îsâl-i hasâret olunur ise vuku' bulan zarar ve ziyan kendilerinden tazmîn olunur deyu terhib için müekked emr-u fermân sudûru caiz ola ...” *Muahedat Mecmuası*, 1:33-34, Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 155. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 436.

⁵⁸ “ ... Françe tüccârından ve ehl-i hîrfet ve zâbitlerinden ve mellâhlarından biri islama gelib kendi metâ'ğından gayri yedinde Françaluya tâbi' olanların eşyası olduğu sâbit ve mütihaklık olur ise o güne eşya ashâbına verilmek üzere bulunduğu mahalde olan elçilerine ve konsoloslarına ve bulunmadıkları

- Fransız elçi, konsolos ve tercümanları ve onlara tabi olan tüccar ve sanatkârlar, Fransız kaptan ve gemiciler ruhban ve piskoposlar kendi hallerinde durup dostluğa zarar verecek harekette bulunmadıkları sürece eski ve yeni verilen ahidname maddeleri onlar hakkında geçerli olup uygulanacak. Aykırı bir durum söz konusu olursa sorunun giderilmesi sağlanacak. Osmanlı'nın belirli sahilleri ve mahallerinde bulunan kadı zabıt ve vali gibi yetkililere de emir ve tenbih olunup mahkeme sicillerine dahi kayıt olunmak suretiyle ahidnameye aykırı hareket edilmemesi ve ahidname şartlarının uygulanması sağlanacak.⁵⁹
- Fransızlar ile Osmanlı arasındaki dostluğa binaen Fransızlar dışındaki yabancı tebaalara olan müsadde ve koruma Fransız tebaa içinde geçerli olacak.⁶⁰
- Fransız konsolosu ve tüccarları Cezayir taraflarındaki korsanların saldırılarına karşı Osmanlı valileri zabıtları ve hakimleri tarafından korunacak ve Fransız elçisi ve konsoloslarının gerçek Fransız sefinedir diye şahitlik ettikleri sefineler Osmanlı devletinin kale ve iskelelerine geldiklerinde korsanlar tarafından alıkonulması kesinlikle yasaklanacak. Yine korsanlar tarafından herhangi bir zarar ve ziyan olursa o bölgede bulunan hakim ve valilerle tazmin ettirilecek.⁶¹

malde senedleriyle varan ademlerine def' ve teslîm ettirile ...'' *Muahedat Mecmuası*, 1:29. Reşad-ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 152. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 434.

⁵⁹ "... Françelunun gerek elçisi ve konsolosu ve tercümânları ve gerek onlara tâbi olan tüccâr ve ehl-i kâr ve gerek Françelu sefâini i'mâl eyleyen kapudan ve mellâhları ve gerek rehebân ve piskoposları madem ki kendi hallerinde yürüyüb dostluk merâsimine ve sadâkat levâzımına halel getirecek hareketten mücânebet üzere olalar iş bu atîk, ve cedîd, akd olunan mevâdd fi-mâba'd tavâif-i erbaa-i mezkûnenin hakkında mer'î, ve mu'teber tutulub mevadd-ı merkume,nin mefhûmanına mugayir mukaddem ve muahhar tevârih ile emir dahi ibrâz olunur ise ahid-nâme-i hümâyûn mu'cibince bilâ-amel mecâlleri ref' ve terkin oluna devlet-i aliyem-i mevhibet-i nümûdem Françalu ile mukaddemâ ma' kud olan mevadd-ı müsâlemeyi hâlâ tecdîd ve bundan böyle dahi ifâ-yi merâsim-i hulûs için bazı iktizâ' eyleyen münasib maddeleri zamm ve te'kîd etmekle fi- mâba'd ahidnâme-i hümâyûnun şürût ve kuyûduna riâyet ve hilâfına hareketten mücanebet olunmak üzere devlet-i âliyyemin muayyen olan iskelelerinde vesair iktizâ' eden mahallerinde vâkî', bil-cümle hükkâm ve zâbitâna tenbihât-ı ekîde-i hâvî evâmîr-i âliyye isdâr ve irsâl ve mahâkimede sicillata kayd ve isbât olunmağa müsâade-i âliyye erzânî kılma ...'' *Muahedat Mecmuası*, 1:35. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 155. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 436.

⁶⁰ "... devlet-i âliyyemin Françe devleti sâirlerinden ziyade kadimi dostu olub vech-i layık üzere kendisine muâmele olunmak için sâir müstemlere olan müsâade ve riâyet Françe padişahının reâyası hakkında dahi mer'î, ve mu'teber, tutula ...'' *Muahedat Mecmuası*, 1:35, Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 155. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 436.

⁶¹ "... garb ocaklarının korsanları hususunda ahidnâme-i hümâyûnumda mezkûr, olan mevâdd mer'î, ve mu'teber, tutulub bi-l-defaât müsâde olunmuşiken merkum, korsanlar Françelunun tüccâr sefainine rû-yi deryâda rast geldiklerinde taaddi eylediklerinden mâ-adâ uğradıkları iskelelerde bulunan Françe konsolosuna ve tüccârına düşnâm ve taaddi ederler deyu inhâ' olunmağa bundan sonra bu ma'kule evzâ' na-hemvarları vâkî olur ise devlet-i âliyyemin vülât ve hükkâmı vesâir zâbitânı taraflarından Françe konsolosu ve tüccârı himâyet ve sıyânet olunub ve Françe elçisinin ve konsolosunun sâhih Françe sefinesidir deyu şehâdet eyledikleri sefineler devlet-i âliyyemin kale ve iskeleleri altına vardıklarında zikr olunan korsanlar taraflarından ahz ve istirkak olunması her vechle men' ve def' olunub ve top altında

- Denizlerde Osmanlı kalyonları ve diğer gemicileri Fransız tüccar gemilerini gördüklerinde alışlageldiği üzere gereken ikramlarını gösterecekler gemicilere geç geldiniz diye saldırı da bulunup acele ettirmeyecekler ve gemiler ve gemiciler limanlarda sebepsiz alıkonulmayacak. Fransız tüccarların oturdukları iskelelerde güvenlikleri için kolluk bekletilecek yine Fransızlar karaya çıktıklarında kale ve iskele görevlileri tarafından saldırı olunmayacak.⁶²
- Osmanlı kaptanları ve denizlerdeki diğer görevliler tarafından ve Osmanlı gemileri tarafından özellikle Mısır'a giden Fransız gemileri zorla durdurulup yollarından alıkonulmayacak ve bahane ile hediye vb. istenip rahatsız edilmeyecek. Denizlerde Fransız harp ve ticaret gemileriyle karşılaşıldığı esnada dostluk muamelesi olacak.⁶³
- Fransız gemiler Osmanlı sahillerinde kazara karaya oturursa eşyalarını tahsil etmek için gereken yardım gösterilecek. Tamir olursa ya da eşyalar başka gemiye nakil edilirse bu eşyalar o kaza yerinde alınıp satılmadığı takdirde bunlardan gümrük ve başka vergi talep edilmeyecek.⁶⁴

sefine alınmaya ve devlet-i âliyyemin vülât ve hükkâmı oldukları yerlerde zikr olunan korsandan Françeluya isâl-i hasâret olunur ise vuku' bulan zarar ve ziyân kendilerinden tazmîn olunur deyu terhib için müekked emr-u fermân sudûru caiz ola ...'' *Muahadat Mecmuası*, 1:33-34, Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 155. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*,436.

⁶² “ ... mîrî kalyonlar ve çektiriler vesâir sefâin-i sultaniyeyi Françelunun tüccâr sefâinleri gördükte öteden beri mu'tâd olan ikrâmilerini eylemek niyetinde iken hasb-el-iktizâ' ve filikalarını aceleten ettirmeyüb ve sefâin-i merkumeye derhal varamadıkları hasebiyle taaddî olunurlar imiş madem ki mu'tâd' üzere harekete azimetleri müteayyin ola geç geldiniz deyu taaddî olunmaya ve Françe sefâini limanda bi vech alıkonulmayub cebren filikalarını ve gemicilerini almayub husûsî, eşya ile memlû olan sefineleri alıkonulduğu halde âzîm, zarar tertîb etmekten nâşî min ba'd bu ma'kule harekete cevâz verilmeye ve zikr olunan mîrî sefâin zâbitânı Françelu sâkin, oldukları iskelere vardıklarında levendâtı ve neferâtı merkum,lara zarar ve taaddî eylememek için ol mahalde kifâyet mikdarı nefer zâbitleriyle ihrâc ve Françelunun muhafazası ve ticaretlerinin emniyeti için kolluk beklemeye ta'yîn olunub ve Françelular karaya çıktıklarında dahi kale ve iskele vesâir kara zâbitânı taraflarından hilâf-ı şer'î, ve kanun bir türlü taaddî olunmayalar ... ” *Muahadat Mecmuası*, 1:32-33, Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 154-155 Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 436.

⁶³ “... kapudan paşa ve miri kalyonlar kapudanları ve çekteri beyleri ve firkate kapudanları vesâir devlet-i âliyyemin sefâini ve bâ-husus Mısır ve İskenderiyesine ticaret iden sefâin Françe sefâini hilâf-ı ahidnâme-i hümâyûn yollarından alıkamayub ve dahl ve taarruz itmeyub ve türlü bahane ile cebren hediye talep olunmayacağından başka françelunun gerek cenk gerek tüccâr sefâinine ru-yi deryada rast geldiklerinde ber mu'tâd,-ı kadîm tarafından dostluk muamelesi izhâr oluna ... ” *Muahadat Mecmuası*, 1:32. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 154. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 435.

⁶⁴ “... devlet-i âliyyemin sevâhiline françe sefâininden biri varıb kazârâ karaya düşer ise eşyasını tahsîl için her vechle muâvenet oluna ve karaya düşen sefine ta'mîr olunması mümkün oldukta yahud bir âher sefineye tahlîs olunan eşyasını ta'yîn olunan mahale götürmek için tahmül eyledikte madem ki ol mahalde bey u şirâ' etmeye gümrük ve bir türlü resm talep olunmaya ... *Muahadat Mecmuası*, 1:32 Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar* , 154. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 435.

- Osmanlı zabıtları ve mahkeme görevlileri ve halkından kimse Fransızların evlerine zorla girmeyecek girilmesi gereken durumlarda elçilerinin tayin ettiği kişilerle birlikte girilebilecek bu kurala uymayanlar cezalandırılacak.⁶⁵
- Fransız tüccarları va onlara tabi olanlar Fransız konsoloslarının ilan kağıdı üzere ellerinde olan izin kağıtlarıyla dolaşabilecekler ve kendilerine özgü kıyafetlerini giymelerine müsaade edilecek ve emniyette olmaları sağlanacak ve cizye⁶⁶ ve diğer vergilerden muaf olacaklar gümrüğe ilişkin eşyaları olduğunda gümrüklerini ödedikleri takdirde vali kadı gibi yetkililer gelip gitmelerine engel olmayacak.⁶⁷
- Korsanlar tarafından Osmanlı sahillerinin birine bir zarar geldiğinde verilen emirler gereğince ilk olarak Fransız konsoloslar ve tüccarlar korunup rahatsız edilmeyecek ve izbandid denilen eşkiyadan her iki kesimin korunması için Cezayir ve diğer taraflardan gelen korsan gemilerinin yol kağıtlarına dikkatli bir şekilde bakılacak ve Osmanlı iskelesine Fransız bayrağı ile gelen gemilerin gerçekten Fransız olup olmadıkları Fransız konsoloslar tarafından tespit edilip bildirilecek. Gerekli olduğu durumlarda her iki devlet bu konuda birbirlerine bilgi verecek. Fransız konsoloslar tarafından konsoloslar ve görevliler birbirlerine bu konuda bildirim yapacak.⁶⁸

⁶⁵ "... tarafı mahkmeden ve devlet-i âliyyem zâbitânı câniblerinden ehl-i örf tâifesinden Françalı olanların sâkin, oldukları haneye bilâ-mûcib, cebren duhûl olunmayub hanesine duhûle hâcet (...) eylediği halde elçisi ve konsolosu bulunan yerlerde onlara ihbâr ve taraflarından muayyin olunan ademleriyle olduğu mahale varılıb bu hususta hilâfına hareket eder bulunursa ba'de-l- tahkik te'dib olunalar..." *Muahedat Mecmuası*, 1:29. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 152. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 434.

⁶⁶ "Cizye: Müslüman olmayan tebadan alınan vergi." Devellioğlu: *Osmanlı- Türkçe Lûgat*, 145.

⁶⁷ "... Françe tüccârı ve ana tâbi' olanlar Françe elçilerinin ve konsoloslarının ilân kağıdı üzere yedlerine aldıkları mürûnemeler ile yürüyüb emniyet ve rahatları için kaide-i memleket üzere kisve giyip memâlik-i mahrûse, mde kar u kisb eylediklerinde o ma'kule kendi hallerinde gidenler cizye vesâir tekâlif ile rencide olunmayub ahidnâme-i hümâyûn mu'cibince gümrüğe müteallik eşyaları olur ise ber vech-i mutad gümrük rûsûmunu dahi verdiklerinde mürûr ve ubûrlarına vülât ve hükkâm ve zâbitân mâni' olmayalar ber vech-i muharrer yedlerine verilen ilân kağıtlarının mefhûmu üzere iktizâ' eden yol kağıtları kendilere verilip ve emniyetleri hususunda mümkün olan iânet ile muavenet olunalar ..." *Muahedat Mecmuası*, 1:28. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, s.151-152. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 434.

⁶⁸ "... korsan eşkiyasının vesâir devlet-i âliyyeme husûmet üzere olanların taraflarından memâlik-i mahrûsem sevâhilinden birine isâl-ı hasâret görünür ise o hususta mukaddemâ verilen evâmirin mefhûmları üzere françe konsolosları ve tâciri rencide ve taaddi olunmayalar ve izbandid ta'bîr olunan eşkiyâ'dan tarafeynin sıyânet ve emniyeti ve o ma'kule eşkiyanın ma'lûm, olmalarına dahi tevkif etmekle fi-l-cümle bulunmaları için fi-mâba'd garb ocaklarının vesâirlerin korsan sefineleri devlet-i âliyyemin iskelelerine geldiklerinde hükkâm ve zâbitân taraflarından yol kağıtlarına dikkat ile nazar olunub bu hususta mukaddemâ verilen evâmir kafi .. mer'î, tutula ve lâkin şol şartla ki devlet-i âliyyemin iskelelerine Françe bayrağıyla gelen sefâin dâhî sahîh ,Françalı oldukları Françe konsoloslarından kezâlik dikkat ile

- Fransız gemiler İstanbul boğazında kontrolü yapıldıktan sonra Gelibolu gibi diğer boğazlardan geçerken tekrar durdurulup kontrol edilmeyecek ve denizlerde Fransız gemileriyle karşılaşıldığında dostluk muamelesi olacak. Eşyaları ve aletleri zorla yağmalanmayacak ve ahidnâmeye aykırı olarak eziyet ve zulüm edilmeyecek. Osmanlı ülkesine gelen gemiler korunup güvenli bir şekilde geri dönebilecekler beylerbeği, sancakbeyi ve kadıdar ve diğer yetkililer bu ahidnâme maddelerini uygulayıp eşkiyalık yapanlara fırsat vermeyecek Kanuni döneminde verilen ahidname gereğince aykırı hareketlerde bulunulmayacak.⁶⁹
- Cezayir taraflarında korsanlara karşı ve tüccarlar oradaki yetkililer tarafından korunacak, gemiler için gerekli olan aletler (barut, kurşun, yelken) verilecek. Fakat o bölgedeki korsanlar Fransız tüccarlara rastgeldiklerinde onları esir etmeleri ve mallarını yağmalaması daha önceki padişahlar döneminde olduğu gibi yine yasaklanmıştır. Fransızlar bunu dikkate almayan korsanlar tarafından yine yağma ve esir olursa esirler serbest bırakılacak ve yağma olan eşya padişaha mektup ile bildirildiği takdirde o zamanki beylerbeği tarafından tazmin ettirilecek⁷⁰

nazar ve beyan olunub ber vech-i muharrer ba'de-l-teftiş gelen sefinenin keyfiyet-i emniyeti tarefeyn için gerek zikr olunan hükkâm ve zabitan ve gerek Françe konsolosları birbirlerine lisane-i bi-l-iktizâ tahrîren ihbar eyleyeler ...” *Muahadat Mecmuası*, 1:24-25. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 149. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 432.

⁶⁹ “... Françe gemileri adet ve kanun üzere İstanbul’da aranıp gittikten sonra kanun-u kadim üzere bir dahi Boğaz hisarları önünde aranıp icâzet verilirmiş hala kanun-u kadime muhâlif Gelibolu’da aranır imiş min ba’d adet-i kadime mu’cibince Boğazhisarları önünde aranub gide ve memâliki mahrûse,mden derya yüzüne çıkan gemiler ve kadırgalar ve donanmalar deryada Françe gemilerine buluştıkta birbirleriyle dostluk edub zarar ve ziyan etmeyub madem ki rızâ,larıyla hediye vermeyeler cebren âlet ve esvâbların (...) ve gayri nesnelere alub taaddi etmeyeler Venedikliye verilen ahidnâme-i hümâyunda mestûr, olan hususlar Françalı hakkında dâhî mükerrer olup şer’î, kadîm ahidnâme-i hümâyuna mugayir kimesne mezâhim ve mütehâsim olmaya mezbûr, kalyonlar ve gemiler memâlik-i mahrûse,me geldiklerinde hıfz ve siyanet olunup emin ve salim gideler eğer esvâb ve emvâl yağma olunmuş bulunur ise garet olunan esvâb ve emvâlin ve ademlerinin zuhûra gelmesi bâbında sa’y ve ikdâm olunub her kim olursa olsun gereği gibi haklarından geline beğlerbeğiler ve sancak beğleri ve kapudanlar kullarım ve kadılar ve eminler hassa ve gönüllü reisler umume-i memâlik-i mahrûse,m ahalisi iş bu ahidnâme-i hümâyununun mazmun muâdelet (...) ile amel eyleyub kat’a hilâfına cevâz gösterilmeye şöyle ki fermân kaza cereyanına muhâlefet ve muânedet üzere olub sâî-bi-l-fesâd olan taife-i tâğiyeden ol makulelere emân ve zaman verilmeyub haklarından geline ki sâirlerine mu’cib ibret vaki ola bil-cümle merhum ve mağfurün-leh (Sultan Süleyman) Han ve ecdad-ı azamım enâr teali (...) zamanı şerîflerinde inâyet olunan ahid-nâmeler mu’cibince akd olunan ahd-u emâna muhâlif asla dahl ve taarruz ettirilmeye (...) *Muahadat Mecmuası*, 1:19-20. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 145. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 435-436.

⁷⁰ “... Cezayir-i garb korsanları limanına vardıklarında riâyet olunub barut ve kurşun ve yelken vesâir alet virilub lâkin mezbûrlar Françe tüccârlarına rast geldiklerinde esir ve malların garet ederler imiş merhûm, cedd-i büzürg-vâr tâbe serâhu zamanında bil-defaât tenbîh olunub taaddi üzere imişler. Bu

- Fransız konsoloslar ve fermanı olan vekilleri adet olduğu üzere oturdukları yerlere Fransız bayrağı çekebilecekler ve yetkililer tarafından bu duruma müdahale olunmayacak..⁷¹
- Osmanlı yetkilileri (valiler, kadılar, gümrük görevlileri voyvodalar vb) bu ahidnameye sözle ve fiili olarak aykırı hareket etmeyecekler, eden olur ise ahidname gereğince Fransız konsolos ve zabıtlar gerekeni yapacak. Osmanlı'ya tabi olanlardan ahidnameye aykırı hareket edildiğinde Fransız elçi ve konsolosların bildirdiği takdirde haklarında gereken yapılması için mücadele verilecek..⁷²
- Fransızlardan Kudüs'e gidenler ve oradaki Kamame kilisesinde bulunan rahipler rahatsız edilmeyecek,⁷³
- Galata'da olan Fransız ruhban sınıfları Bizyut ve Kapuçin'e daha önceden ellerinde olup yine tasarruflarında bulunan kiliseleri önceden yanmış olduğundan tamir etme hakkı verilecek. Sonrasında diğer ruhban sınıfı Kalvil elinde olduğunda da rahatsız edilmeyecekler ve yine Sayda İskenderiye İzmir vesair yerlerde olan Fransızların kiliselerine saldırı olup para talebiyle rahatsız edilmeyecekler. İbadetlerini icra ederken kimse müdahale etmeyecek..⁷⁴

hususla dahi rızâ'-ı hümâyûnum yoktur. Ol ma'kule Françalı esir var ise itlak olunup malları bi-kusur verile min ba'd mütenebbih olmayan korsanların şenâat eylediğin müşârün-ileyhe name ile i'lâm eyledikte hangi beğlerbeği zamanında olur ise evvel beğlerbeği ma'zûl olub garet olunan aletleri tazmîn ettirile ...'' *Muahedat Mecmuası*, 1:16. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 142-143. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 432-436.

⁷¹ “ (...)Françe konsolosları ve fermanı olan vekilleri ez-kadîm mu'tâd, üzere sâkin, ola geldikleri yerlerde resm üzere bayrakalarını dikmeye vülât hükkâm vesâir zâbitân taraflarından mümânaat olunmaya ...’’ *Muahedat Mecmuası*, 1:24. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 149. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 432.

⁷² “... vülât ve hükkâm ve kuzât vesâir gümrük ümenâ'sı ve voyvodagah ve mütesellimler ve zâbitân ve a'yân ve vilâyet ve iş erleri vesâirlerden ahidnâme-i hümâyûnuma mugayir hareket olunmayub tarafından hilaf-ı ahid-nâme-i hümâyûn kavlı ü fi'l taaddi eder ise françalı olanların konsolosları ve zâbitleri ahid-nâme mu'cibince haklarından geldikleri gibi devlet-i âliyyeme tâbi' olanlardan zuhûr eden taadiyat dahi françe elçileri ve konsolosları cânibinden arz olundukta hakikatine ba'de-t tahsîl (...)iktizâ'sına göre ol ma'kulelerin haklarından gelmek üzere emr-u fermân sudûru caiz ola ...’’ *Muahedat Mecmuası*, 1:31-32. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 154. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 435.

⁷³ “ (...) Françeludan Kudüs-i şerif ziyaretine gelüb gidenlere ve Kamame nâm kilisede olan ruhbanlara dahl ve taarruz olunmaya (...)’’ *Muahedat Mecmuası*, 1:15. Reşad-İskender, *Kapitülasyonlar*, 141. Bu madde Reşat Ekrem Koçu'nun *Osmanlı Muahedeleri*, adlı eserinde bulunmamaktadır.

⁷⁴ “... Galata'da olan bizyut ve kapuçin nâm iki Françe ruhban tâifeleri kâdimden ellerinde olan iki kiliseleri yine ellerinde ve zabt-ı tasarruflarında olub evvel kiliselerin biri ihrâk olunmağla izn-i şerifle tamir olunub yine Kalvil Kapuçin ellerinde olub rencide olunmayalar kezâlik İzmir'de Ve Sayda'da ve İskenderiye'de vesâir iskelelerde olan Fransız tâifesinin kiliselerine dahl ve rencide olunmaya ve bu bahane ile akçelerin almayalar ve Galata'da Bimarhanelerinde kendi hallerinde İncil tilâvet eylediklerinde

2.1.2. Vergiler

- Fransız elçisi hizmetinde olan tercümanlar adet üzere harâctan⁷⁵ kassabiyyeden ve tekâlif-i örfiyye⁷⁶’den muaf tutulacak.⁷⁷ Fransa elçileri divan-ı hümayuna geldiklerinde İspanya ve Venedik kralının elçi ve konsoloslarına olduğu gibi onlara da iyi muamele yapıp gümrük ve bac gibi vergiler talep edilmeyecek.⁷⁸
- Satışı yasak olan ürünlerden başka pamuk, pamuk ipliği, sahtiyan⁷⁹, balmumu ve gön⁸⁰ gibi ürünlerin satışı serbest olacak ve ayrıca Fransızların getirdikleri kuruştan eskiden olduğu gibi vergi alınmayacak, Osmanlı yetkilileri bu kuruşları almak için girişimde bulunmayacak,⁸¹
- Fransızlardan önceden nasıl gümrük alınıyorsa aynı şekilde alınmaya devam edecek ve fazlası istenmeyecek. Alım satım için ihrac olunan mallardan başka bir iskeleden diğerine nakil yaparken de gümrük alınmayacak ve başka iskeleye gitmelerine engel olunmayacak. Kassabiyye⁸², reft⁸³, bac⁸⁴, yasak kulu⁸⁵ ve 300

rencide olunmayalar...” *Muahedat Mecmuası*, 1: 21-22. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 147. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 435-436.

⁷⁵ “Harâc” Müslüman olmayanların ödemekle yükümlü oldukları vergi türü. “Bkz; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yay, Ankara 2003. 326.

⁷⁶ “Tekâlif-i Örfiyye: Şer’an alınması icab eden vergilerden yani cizye, harâc ve öşürden başka her memleketin kudretine uygun olarak halktan örfen tahsil olunan vergiler. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 675.

⁷⁷ “... Elçileri hizmetinde olan tercümanları olageldiği üzere harâcdan ve kassabiyyeden vesair tekâlif-i örfiyyeden muaf olalar...”. *Muahedat Mecmuası*, 1:16. Reşad ve İskender, 143. *Bu madde* Reşad Ekrem Koçu’nun, *Osmanlı Muahedeleri*, adlı eserinde bulunmamaktadır. Tekâlif-i örfiyye : Özel durumlarda halktan alınan vergiler. Bkz Ünal, 675.

⁷⁸ “... Âsitâne-i saâdet-i âşiyân,ımızda mukim Françe elçileri divân-ı belend-i eyvânımıza geldiklerinde vüzerâ’y-ı a’zam ve müşîrân zevi-i ihtirâmımıza vardıklarında İspanya vesair krallarının elçilerinin üzerlerine kadimden olageldiği üzere takaddüm ve tasdir eyleyeler ve hediye ve libasları ve me’kûlât ve meşrûbâtları mühimi için akçeleriyle getirdikleri nesnelere gümrük ve bâc talep olunmaya ...”. *Muahedat Mecmuası*, 1:17 Reşa ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 143-144. *Bu madde* Reşad Ekrem Koçu’nun, *Osmanlı Muahedeleri*, adlı eserinde bulunmamaktadır.

⁷⁹ “Sahtiyan: Boyanıp cilalanmış deri.”, Bkz. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 585.

⁸⁰ “Gön: tabaklanmış deri,” Bkz. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 272.

⁸¹ “(...) Françe padişahı olanlar kadimden âsitâne-i saâdetimiz ile dostluk üzere olup dostluğa hâle verir bir vâz’ları olmamağla merhûm, ve mağfûrûn-leh (Sultan Selim) Han tâbe serâhu zamanında memnû’ olan metâ’dan başka penbe ve rişte-i penbe ve sahtiyan verile deyü hükm-i hümâyûn verilmiş imiş. Hâlâ âsitâne-i saâdetimize olan kemâl-i ihlâs ve ihtisaslarına binâen ecdâd-ı a’zamımız nev-râh (...) zamanında memnûâtdan akçeleri ile balmumu ve gön verilip bir fert mani olmaya deyü ahidnâmede kayd olmağın kadimden kemâ-kân mükerrer tutulub vilayetlerinden ademleri ve tüccârî getürdükleri guruştan memâlik-i mahrûsemde evvelden resm alınmamağla hâlâ dahi talep olunmaya ve guruşların akçe kat’ ederiz deyü hazinedarlar ve darbhane eminleri dahl etmeyeler(...)” *Muahedat Mecmuası*, 1:15. Ali Reşad-Macar İskender, *Kapitülasyonlar*, 141, Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 433.

⁸² “Kassâbiyye: Kasaba verilen ücret, hayvan kesme ücreti”. Bkz; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 494.

⁸³ “Bâc: gümrük vergisi ” Bkz; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 61.

⁸⁴ “Reft/reftiyye: Bir yerden başka yere eşya naklinde alınan vergi” Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 557.

akçeden ziyade selametlik resmi⁸⁶ gibi vergiler gereğinden fazla talep edilmeyecek.⁸⁷

- Fransızlar tüccarları ve tercümanları ve diğer Fransızlar denizden ve karadan İstanbul'a gelip ticaret yaparken konsoluta ve rüsûm-ı âdiyye⁸⁸ vergilerini ödedikten sonra gelip gitmelerine kaptanlardan, yetkililerden ya da başkaları tarafından engel olunmayacak ve gemilerine rızaları olmadan zorla yük yüklenip saldırı olmayacak.⁸⁹
- Osmanlı memleketinde yaşayan Fransızlardan harâc talep olunmayacak.⁹⁰
- Fransız tüccarların Osmanlı ülkesine getirdikleri ve götürdükleri ticari mallardan yüzde beş gümrük alınmasına rağmen verilen ahidnameye ve iki devlet arasındaki dostluğa göre yüzde üç gümrük vergisi alınacak ve ödendiği takdirde tekrardan eksik yada fazla olarak gümrük talep olunmayacak.⁹¹
- Fransız bayrağı altında ticaret yapanlar barışa engel bir davranışları olmadıkça Fransızlar gibi gümrük vergisini ve İngilizler gibi masdariyye⁹² vergisini verip serbest ticaret yapabilecekler ve gümrük görevlileri vergileri alırken para yerine eşyalarını alarak ya da fazla vergi alarak saldırıda bulunmayacaklar. Bir

⁸⁶ "Selametlik resmi: geçit vergisi mürûriyye olarakta adlandırılır." Ünal *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 19.

⁸⁷ "... Françe padişahının rızâ'sı üzere tacirleri vilayetinden getürdükleri ve alıp gittikdükleri metâ'dan kadimden ne bahaya tutup gümrük alma geldi ise yine ol minvâl üzere alınıp ziyâde bahaya tutulmaya ve bey' için ihrâc olunan metâ'dan mâ-adâ aher iskeleye gitmek istediklerinde metâ'lardan gümrük talep eylemeyeler ve aher iskeleye iletmeğe mâni' olmayalar ve hâdis olan kassabiyye ve reft ve bâc ve yasak kulu ve üç yüz akçeden ziyade selametlik resmi talep olunmaya ..." Muahedat Mecmuası. 1:16. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 142. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 432-433.

⁸⁸ "Rüsûm-ı âdiye: Alınması adet olan bir kısım vergiler ", Bkz. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 576.

⁸⁹ "... bi-l cümle eğer kuryede eğer karada kendi halinde yürüyen eğer Françelu olub emân üzere gelub giden tüccâr tâifesi ve o diyar tâcirleri ve tercümânları vesair ademleri deryadan ve karadan memâlik-i mahrûse, me gelub bey ü şîrâ' ve ticaret eyleyip şöyle ki rüsûm-ı âdiye ve konsolosluk hakkıdır adet ve kanun üzere verdiklerinden sonra gelişte ve gidışte kapudanlardan ve deryada yürüyen hassa ve gönüllü reislerden ve gayriden ve askeriden kimesne mâni' olmaya ve tüccâr tâifesinin rızâ'ları yok iken bazı metâ' cebren üzerlerine bırakılıb taaddi olunmaya ..." *Muahedat Mecmuası*, 1:18. Reşad ve İskender, 144. Koçu, 435 .

⁹⁰ "... Françeludan memâlik-i mahrûse'mde temekkün edenlerden harâc talep olunmaya ..." *Muahedat Mecmuası*, 1:19. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 145. Bu madde Koçu'nun, *Osmanlı Muahedeleri* adlı eserinde bulunmamaktadır.

⁹¹ "... Françe tüccârı memâlik-i mahrûse, ye getirdikleri ve alıp götürdükleri emtiadan kadimden bu ana değin yüzde beş verip lakin devlet-i aliyemin kadîmi dostlarından olmağla yüzde üç gümrük vermek üzere müceddeden ellerinde ahidnâme-i hümâyûnlarına ilhâk olunmak bâbında istid'â'-ı inâyet etmeğın ricâları haberi kabulde vâki', olup vech-i meşrûh üzere verip ziyâde talep olunmaya ve gümrük gelirin edâ' eylediklerinde memâlik-i mahrûse, de cârî olan nukud-u hazîne-i âmireye alındığı minvâl üzere alınıp noksan ve ziyâde talebiyle rencide olunmayalar ..." *Muahedat Mecmuası* 1:22. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 147. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 432.

⁹² "Masdariyye: Yabancı bir memlekette Osmanlı toprakları dahilindeki herhangi bir şehir veya iskeleye getirilen ve orada satılan üründen alınan vergi." Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 446.

kere İpek ve Çitinin gümrük vergisini ödediklerinde başka iskeleye vadıklarında tekrar gümrük talep edilmeyecek .⁹³

- Fransız gemilerinin gerçek Fransız gemilerinin olması koşuluyla Fransız tüccarlar Fransa'dan getirdikleri ve Fransa'ya götürdükleri eşyanın gümrük ve selametlik akçesi gibi vergilerini ödedikten sonra tekrar alım satım yaptığında bir kez de masdariyye vergisi vermeyecek ve yalnız masdariyye vergisinden muaf tutulacaklar.⁹⁴
- Osmanlı tebaasından olup Fransız elçisinin yanında çalışan yalnız on beş hizmetli vergiden muaf olacak ve rahatsız edilmeyecek.⁹⁵
- Fransızların Fransa ve Tunus'tan getirdikleri Fes İzmir'de satılır ise İzmir gümrük emini bunun gümrüğünü alacak burada satılmayandan alınmayacak. İstanbul' getirilir ise de büyük gümrük görevlisine feslerin gümrük vergisi verilecek.⁹⁶

⁹³ “...France padişahının bayrağı altında kadîmden geldikleri üzere ihtiyârlarıyla ile gelenler kendi hallerinde olup salâh ve salâhe mugayir vaz' ve hareket sâdır, olmadıkça sâir Fransızlar gibi gümrüklerin verip kimesne dahl eylemeye masdariyyeyi İngiltere tüccârı verdikleri üzere anlar dâhî İstanbul'da ve Galata'da olan masdariyyecilere verip ziyâde talebiyle rencide olunmaya ve ümenâ' ziyâde gümrük tahsili için metâ'ların ziyâde bahaya tutarlar ise akçe yerine metâ' alıp muhalefet eylemeyeler ve bir kere gümrük edâ' olunmuş ipeğin ve çitin tekrar gümrük talep olunmaya ve gümrüklerin ümenâ' aldıklarında edâ' tezkirelerin verip âher iskeleye götürmeye mâni' olmayup ve tekrar bir iskelede dahi gümrük talebiyle rencide olunmaya (...) *Muahedat Mecmuası*, 1:22. Reşad ve İskender, *Kapitilasyonlar*, 147. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 432.

⁹⁴ “... France iskelelerinden tahmîl ve sahîh france sefinesi ve bayrağı ile ve sahîh France ticareti defteri ile âsîtâne-i saâdetime gelip ve âsîtâne-i saâdetimden kezâlik sahîh France sefinesi ile France memleketine giden eşyadan resmi gümrük ve selâmet akçesi mukaddemâ verilen ahidnâme-i hümayûn mucibince edâ' olunduktan sonra bu ma'kule eşya Françalı ile âherin beyninde bey ü şîrâ' olunduktan bir türlü bahane ile resp-i masdariyye talep olunmamak üzere yalnız masdariyye maddesi muâf olunmuştur ...” *Muahedat Mecmuası*, 1:25. Reşad ve İskender, *Kapitilasyonlar*, 150, Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 432-433.

⁹⁵ “... devlet-i âliyyem reâyasından olub elçinin sarayında hizmet eylediklerinden yalnız on beş nefer hademe tekâliften muâf olub rencide olunmayalar (...) *Muahedat Mecmuası*, 1:23. Reşad ve İskender, *Kapitilasyonlar*, 148. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 432.

⁹⁶ “... France tüccârının gerek Fransa ve gerek Tunus taraflarından getirdükleri fes İzmir'e dâhil olduktan İzmir gümrüğü emini feslerin gümrüğünü alırım diyor her-bâr nizâ' eder imiş bu mâdde bir ...” ifrâğ olunmak lazım gelmekle fi-mâba'd france tüccârının götürdükleri fes madem ki İzmir'de fûrûht olunmaya emin mezkur tarafından gümrük mutâlebe olunmaya ve eğer zikr olunan fes anda fûrûht olunur ise ber vech-i mu'tâd, resmi gümrüğü emin mezkûr, tarafından alına ve eğer sâlûf-üz zikr fes âsîtâneye gelir ise büyük gümrük eminine mu'tâd, üzere resmi gümrüğü edâ' oluna ...” *Muahedat Mecmuası*, 1:26-27. Reşad ve İskender, *Kapitilasyonlar*, 150-151. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 433.

- Fransız bayrağı altında olanların ve Fransız tüccarlarının Osmanlı ülkesine getirdiği altın ve gümüş sikkeden vergi ve gümrük alınmayacak ve bu sikkeleri Osmanlı sikkesi ile değiştirmeye zorlanılmayacaklar.⁹⁷
- Fransız gemilerinin gerçek Fransız gemilerinin olması koşuluyla Fransız tüccarlar Fransa'dan getirdikleri ve Fransa'ya götördükleri eşyanın gümrük ve selametlik akçesi gibi vergilerini ödedikten sonra tekrar alım satım yaptığında bir kez de masdariyye vergisi vermeyecek ve yalnız masdariyye vergisinden muaf tutulacaklar.⁹⁸
- Fransız tüccarlar yasak olmayan ticari eşyaları barış esnasında Karadeniz ve Tuna yoluyla Osmanlı memleketinden Rusya ve başka yerlere ve oradan Osmanlı'ya getirdikleri ürünlerin alım satımında diğer milletler gibi gümrük ve vergilerini verdikleri takdirde kendilerine müdahale edilmeyecek.⁹⁹
- Osmanlı iskelelerine Fransız gemisi geldiği zaman dostluk muamelesi olunacak yiyecek ve içecek ve mutfak için gereken buğdayı temin etmelerine engel olunmayacak ve bunlardan vergi alınmayacak. Gemi için gerekli olan kalafat yağ zift katran gibi ürünleri alıp gemilerini tamir etmelerine müsaade edilecek ayrıca gemiye afete uğrarsa sadece o gemi için direk yelken bezi ve kereste almalarına müsaade edilip bunlardan vergi alınmayacak. Fransız gemileri vardıkları iskelerde cizye görevlileri ve vergi toplamakla görevli diğer yetkiler tarafından alıkonulmayacak ve yolcularını belirtilen yerlere götürebilecekler

⁹⁷ “... Françe tüccârının ve bayrağı altında olanların memâlik-i mahrûse,me getirdikleri ve alıb götördükleri altın ve gümüş sikkeden rüsûm ve gümrük alımb ve yedlerinde olan sikkelerini devlet-i âliyyenin sikkesiyle tebdîl eylemeye cebr olunmayalar ...” *Muahedat Mecmuası*, 1:28.

⁹⁸ “... Françe iskelelerinden tahmîl ve sahîh françe sefinesi ve bayrağı ile ve sahîh Françe ticareti defteri ile âsitâne-i saâdetime gelip ve âsitâne-i saâdetimden kezâlik sahîh Françe sefinesi ile Françe memleketine giden eşyadan resmi gümrük ve selâmet akçesi mukaddemâ verilen ahidnâme-i hümâyûn mucibince edâ' olunduktan sonra bu ma'kule eşya Françalı ile âherin beyninde bey ü şîrâ' olunduktan bir türlü bahane ile resp-i masdariyye talep olunmamak üzere yalnız masdariyye maddesi muâf olunmuştur ...” *Muahedat Mecmuası*, 1:25. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 150, Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 432-433.

⁹⁹ “... Françe tüccârı memnûâtan mâ-adâ ticarete müteallik eşyaları ile memâlik-i mahrûse,mden berren ve bahren ve kezâlik Tuna ile nehren dostluk esnasında moskov rus ve gayri memleketlere gidib ve zikr olunan yerlerden memâlik-i mahrûseme getirüb bey ü şîrâ' eyledikleri esnada sâir müste'men tâifesinden verile gelen gümrük ve rüsûm her ne ise bunların tarafından dâhî edâ' olunduktan bi-vech müdâhele olunmaya ...” *Muahedat Mecmuası*, 1:27. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 151, Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 433.

fakat aralarında cizye ödemekle mükellef birisi olursa cizyesini usulunce ödeyecekler.¹⁰⁰

- Osmanlı reayası ve tüccarı tarafından Fransız gemilerine ticari eşya yüklendiğinde gemi bahşişi dışında olan eşyadan konsolota resmi verilecek ve bu ödemeler yapılmadan bu eşyalar gümrükten çıkarılmayacak.¹⁰¹
- Osmanlı Devletinde yaşayan Fransızlar evli ya da bekar farketmeksizin cizye talebiyle rahatsız edilmeyecek.¹⁰²
- İskenderiye, Trablusşam ve Cezayir taraflarında tayin olunmuş konsolosların yerine onların işleri için gönderilen kişilere engel olunmayacak ve tekalif-i örfiyyeden muaf olacaklar.¹⁰³
- Osmanlı reayasından birileri bir iskeleden diğerine nakletmek için Fransız gemilerini kiralayıp ticari eşya yükleyebilecekler. Fakat bu gemileri yolda istedikleri gibi ücretlerini ödemededen terkedemeyecekler. Bu ücreti vermedikleri takdirde geminin kaptanları tarafından belirlenen ücretin alınması için Osmanlı kadı ve zabitlerine haber verilecek.¹⁰⁴

¹⁰⁰ "... Devlet-i âliyyemin mu'tâd, üzere iskelerine Françe sefâini yanaşdıklarında dostluk muamelesi olunub yalnız kefâf-ı nefis için me'kûlât ve meşrûbâtlarını akçelerini alıb bu ma'kule olan mekûlât ve mutbah zahaîrinin bey ü şirâ'sına tahmîl olunmasına mümânaat olunmayup ve bu bâbta resmi vergi dâhî taleb olunmaya devlet-i âliyyemin bil-cümle iskele ve liman ve sevâhilinde Françe sefâini kapudanları ve reisleri iktizâ' hasebiyle sefâinlerini yağlamak kalâfat ve tamir etmek lazım geldikte kalâfat ve ta'mîr için sarf olunacak revgan zift ve katran ve kalâfat lazımesini ..akçeleriyle almalarına ve tutumalarına zâbitân taraflarından mümânaat olunmaya ve memâlik-i mahrûse,me gelen Françe sefâininden birinin edavâtına afet isabet ederse ancak o sefine için direk ve siren ve lenger ve halat ve yelken bezi ve direk kerestesi dâhî akçeleriyle almağa ruhsat verilip bu hususlar için vergi taleb olunmaya ve françe sefâini vardıkları iskelelerde mültezim ve mütesellim vesâir zâbitân ve cizye-dârlar tarafından cizye bahanesiyle alikonulmayıp yolcularını tayin olunan mahale götüreler lakin derûnlarında cizye-güzâr reâya bulunur ise anlar dâhî edâ'sı lazım gelen cizyelerin şürûtu üzere mahaline verib bu vesile ile canib-i mîrîye gadr olunmaya ..." *Muahedat Mecmuası*, 1:30-31. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 153-154. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 435.

¹⁰¹ "... devlet-i aliyyem tüccârı ve reayası tarafından Françe sefâinine ticarete müteallik tahmîl olunub gümrük alına gelen eşyadan hini mukavelede nevl sefineye dâhil olmayanlarının ber mu'cib-i ahidnâme konsolota resmi edâ' olunmadıkça eşya-yı merkume gümrükden ihrâc olunmamak üzere müekkedden emîr ve tenbîh oluna ..." *Muahedat Mecmuası*, 1:27. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 151, Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 433-434.

¹⁰² "... Françeludan memâlik-i mahrûse,mede mütemekkin olanlar eğer müteehhil eğer becardır kimler ise cizye mutâlebesiyle rencide olunmayalar ..." *Muahedat Mecmuası*, 1:29. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 152. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 434.

¹⁰³ "... İskenderiye ve Trablus Şam Ve Cezayir vesair yerlerin iskelerinde nasb olunmuş konsolosların yerine evvel hidmet uhdesinden gelir bir ademlerin ta'yîn edib gönderdiklerinde kimesne mâni' olmaya ve tekâlîf-i örfiyyeden muaf ola ..." *Muahedat Mecmuası*, 1:19. Reşad ve İskender, 145. Koçu'nun *Osmanlı Muahedeleri*, bulunmamaktadır.

¹⁰⁴ "... devlet-i aliyyemin ehli islam reâyası memâlik-i mahrûse,m iskelerinin birisinden âher iskeleye nakl eylemek için françe sefâinine ticarete müteallik eşya vaz' eylediklerinde mümânaat olunmaya lâkin devlet-i âliyyeme tâbi' olanlar bazı França sefâinini isticâr eylediklerinde vakit vakit esnâ-yi râhta zikr

2.1.3. Borç, Miras Ve Hukuki Haklar İle İlgili Maddeler

- Fransızlardan birisi borçlu olduğunda kefil olan kişi dışında kimseden borç talep edilmeyecek ve öldüğünde eşyaları yağma olmayarak varisine teslim edilecek eğer varisi yoksa Fransız konsolosu aracılığıyla kendi memleketinden olan birine verilecek ve bu işle görevli memurlar tarafından olaya müdahale edilmeyecek.¹⁰⁵
- Fransız tüccar, tecüman ve konsoloslarının alım satım ticaret ve kefalet işlerinde kadiya gidip deftere kayıt yaptıracak veya senet alacaklar ve herhangi bir dava olduğunda bu senede göre işlem yapılacaktır. Elinde senedi olmayan ve yalan beyanda bulunan kişiler cezalandırılacak ve davası görülmeyecek ve birileri yalandan saldırıya uğradığını iddaa edip mal talep ederse cezalandırılacaktır. Bu davalarda iftiraya uğrayarak kefil gösterilip gerçekten kefil olmayan kişiler rahatsız edilip tutulmayacaktır.¹⁰⁶
- Fransız bir esir bulunduğu ve elçi ve konsolosları tarafından “Fransızdır.” diye onay verilirse sahipleri ve vekilleriyle birlikte İstanbul’a gönderilip davası orada görülecektir.¹⁰⁷
- Fransız tüccarlarının davaları tercümanları eşliğinde görülecek tercümanları herhangi bir işle meşgul ise gelmesi beklenemez fakat davacı olan Fransızlar da tercüman gelmedi bahanesiyle davayı durdurmazlar. Fransızların

olunan sefineyi terk edub kavlu şart olunan ücreti vermekte taallül ettikleri dâhî inhâ’ olunmağla ol ma’kule isticâr olunan sefâini bilâ-özü şer’î, esnâ-yi râhta müste’cirleri terk ederler ise sefinenin kapudanları icâre-i sahîhadan bâ temessük tesmiye olunup nevl sefine ta’bîr olunan ücret müsemmânın bit-tamam edâ’ olunması kuzât vesâir zâbitân taraflarına emir ve tenbîh oluna ... “ *Muahedat Mecmuası*, 1: 31. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 154. Koçu, Osmanlı Muahedeleri 435.

¹⁰⁵ “... Françeludan biri medyun olsa borçludan talep olunub eğer kefil değil ise âher kimesne tutulub talep olunmaya ve eğer mürd olsa esvâb ve emvâline kimesne dahl etmeye kime vesâyet eder ise ona verile eğer vesâyetsiz mürd olur ise konsolosları marifetiyle evvel yerli yoldaşına verile beyt-ül-mâlcılar kassamlar dahl eylemeyeler ...” *Muahedat Mecmuası* 1:18. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 144. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 434.

¹⁰⁶ “... Françe tüccârları ve tercümânları ve konsolosları memâlik-i mahrûse,mede bey ü şirâ’ ticaret ve kefâlet hususlarında vesair umûr-u şer’iyyede kadiya varıb sebt-i sicil ettirib ve bâ-hüccet alalar sonra nizâ’ olur ise hüccet ve sicile nazar olunub mu’cibi ile amel oluna ikisinden biri olmayub mücerred, şâhid- zôr ikame edib hilâf-ı şer’î, şerîf nesne dava ederler ise madem ki kadılardan hüccetleri olmayub ve yahud sicilde mukayyed bulunmaya anın gibi tezvîr ettirilmeyub hilâf-i şer’î, şerîf olan davaları istimâ’ olunmaya ve bazı kimesneler banada şetm eylediniz deyu mücerred celb ve ahz için hilâf-ı şer’î, şerîf rencide ederler ise men’ ve def ’oluna bunlardan biri deyn edense ve yahud bir vechle(..) olub gybet eylese anın için günahsız kefil olmayan aherden kimesne rencide olunub tutulmaya ...” *Muahedat Mecmuası*, 1:18-19. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 144-145. Bu madde Reşad Ekrem Koçu’nun, *Osmanlı Muahedeleri*, adlı eserinde bulunmamaktadır.

¹⁰⁷ “...Françeluya müteallik esir bulunur ise elçileri ve konsolosları tayin eyleyub Françeludur derlerse anın gibiler sahibleri veya vekilleri ile südde-i saâdetime gönderile kaziyyesi görüle ...” *Muahedat Mecmuası*, 1:19. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 145. Bu madde Koçu’nun, *Osmanlı Muahedeleri* adlı eserinde bulunmamaktadır.

birbirleriyle olan davalarını kendi elçileri ve konsolosları yine kendi adetleri üzere görecek başka kimse dahil olmayacak.¹⁰⁸

- Fransız konsolosları, tercümanları, tüccarları ve din adamları kendi ihtiyaçları için evlerinde belirli bir miktara kadar şıra sıkabilecek ve taşradan şarap aldıklarında rahatsız edilmeyecekler. Ayrıca dört bin akçeden fazla olan davaları İstanbul'da görülecek.¹⁰⁹
- Fransızların olduğu yerlerde cinayet işlenirse üzerlerine suç sabit olmadıkça suçlu sayılıp rahatsız edilmeyecekler.¹¹⁰
- Fransız elçilerinin hizmetinde olan tercümanlar da onların muaf olduğu haklardan muaf tutulacak.¹¹¹
- Fransız kralına padişahlık elkabı önceden verilmiş olduğundan Fransız elçiler ve konsoloslar buna uygun olarak iyi muamele görecekler.¹¹²
- Fransız elçiler ve konsoloslar istedikleri tercüman ve yasakçılarla¹¹³ çalışabilecek ve kendilerine uygun olmayanları çalıştırıyor diye yalan haber yapılmayacak.¹¹⁴
- Aslen Fransız olan tercümanlar elçi ve konsoloslarının vekilleri olduğu için tercüme işlerini düzgün bir şekilde yaparken tutuklanıp hapsedilmeyecek ve

¹⁰⁸ “ ... Françe tüccârı ile bir kimesnenin nizâ’ olsa kadiya vardıkta Françalunun tercümanları hazır bulunmaz ise kadı davaların istimâ’ etmeye eğer tercümanları mühim mesâlihte ise gelince tevakkuf oluna ama anlar dahi taallül edub tercümânımız hazır değildir deyu avk etmeyub tercümânlarını ihzâr eyleye ve eğer Françaluların birbirleriyle niza’ları olsa elçileri ve konsolosları adetlerince görüp fasl ede kimesne mâni’ olmaya ... ’’*Muahedat Mecmuası*, 1:19. Reşad ve İskender, 145. *Bu madde Koçu’nun, Osmanlı Muahedeleri*, bulunmamaktadır.

¹⁰⁹ “... Françe konsolosları ve onlara tâbi’ olan ruhân ve tüccâr tâifesi ve tercümânları kendi nefsleri için mu’tâd,-ı muayyene kadar evlerinde şıra sıkıp ve taşradan hamr getirip isti’mâl eylediklerinde rencide olmayalar ve dört bin akçeden ziyâde olan davaları divan-ı hümâyûnumda istimâ’ olunup gayri yerde istimâ’ olunmaya ... ’’ *Muahedat Mecmuası*, 1:22-23. Reşad ve İskender, 147. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 432.

¹¹⁰ “...Françelular olduğu mahallerde kan vâki’, olsa ol mahallerde bulunan Françalulara madem ki üzerine bir nesne sâbit olmadıkça cerîme nâmıyla min ba’d rencide ve remide olunmaya ...’’ *Muahedat Mecmuası* Cilt , s1:23. Reşad ve İskender, 148. Reşad Ekrem Koçu, *Osmanlı muahedeleri a.g.e s.434*.

¹¹¹ “... elçileri hizmetinde olan tercümânlar Françalulara inâyet olunan muafiyet onların hakkında dâhî mükerrer ola ...’’ *Muahedat Mecmuası*, 1:23.Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 148. bu madde Reşad Ekrem Koçu, *Osmanlı Muahedeleri* , *adli eserinde bulunmamaktadır*.

¹¹² “... Françe padişahının elçileri ve konsoloslarının takadüm ve tasadduru için bundan akdem akd olunan mevâdın mefhûmundan mâ-adâ taraf-ı devlet-i dâim-ül-kararımdan sâir devlet müşârün-ileyhim cenaplarına padişahlık elkabı ez-kadîm ıtlak olunmağla elçileri ve konsolosları dâhî işbu elkaba münâsib olan iltifat ile der devleti aliyemden mütefet ve muâmele olunalar ... ’’ *Muahedat Mecmuası*, 1:23 Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 148. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 431 .

¹¹³ “Yasakçı: Sefarethanelerin muhafazasına ve taşra kulluklarına memur edilen yeniçerilere verilen isim.” Bkz, Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*,724.

¹¹⁴ “... Françe padişahının elçileri ve konsolosları diledikleri tercümânları ve istedikleri yasakçıları istihdâm edib bu hususta kendilere münâsib olmayanları istihdâm eyleye deyu haber olunmayalar ...’’ *Muahedat Mecmuası* , 1:23. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 148. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 431.

herhangi bir kusurları olduğunda kendi elçileri ve konsolosları tarafından müdahale edilecek başka kimse karışmayacak.¹¹⁵

- Osmanlı tebaasından olanlar veya diğerleri aslen Fransız olan Fransa konsoloslarını bizzat mahkeme yapmaya zorlamayacak. Konsolosların tayin ettiği tercümanlar ile mahkeme görülecek.¹¹⁶
- Fransız konsoloslar ve fermanı olan vekilleri adet olduğu üzere oturdukları yerlere Fransız bayrağı çekebilecekler ve yetkililer tarafından bu duruma müdahale olunmayacak.¹¹⁷
- Fransız konsoloslar kapılarının emniyeti için güvendikleri yasakçıyı tayin edebilecek ve yasakçılar odabaşı ve zabıtlar tarafından korunup vergi ve ubûdiyyet¹¹⁸ talep edilmeyecek.¹¹⁹
- Fransız konsolosların ve tüccarların ve başka konsolos ve tüccarlarla aralarında bir sorun olduğunda davaları kendi rızalarıyla İstanbul'da olan elçilerine havale edilecek ve yine davacıların kendi rızaları olmadan Osmanlı Devleti kadısı, hakimleri ve gümrük görevlisi gibi yetkililer bu davalara müdahale etmeyecek.¹²⁰
- Fransızlar tüccarlardan ya da Fransızlardan biri iflas ederse borcu alacaklıya kalan eşyasından tahsil edilecek ve alacaklının elinde Fransız konsolos, elçi

¹¹⁵ “... asıl Françaeludan bulunan tercümânlar elçilerin ve konsoloslarının vekilleri olmağla tercümelerini sıhhat-u hakikati üzere îrâd-ı vazifelerini icrâ' eylediklerinde muâheze ve habs olunmayalar ve bir hususta tâksîratları zuhûr eder ise elçileri ve konsolosları taraflarından te'dîb olunub âher taraftan rencide olunmaya ...” *Muahedat Mecmuası*, 1:23. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 148. Reşad Ekrem Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 431.

¹¹⁶ “... devlet-i aliyyemin zîr hükmünde olan gerek ehl-i İslam ve gerek reâyadan her kim olur ise françevi el-asl olan França konsoloslarını madem tercümânları buluna bi-n-nefs mürâfaaya cebr etmeyib konsoloslarının ta'yîn eyledikleri tercümân ile hin-i iktizâ'da mürâfaa olalar ...” *Muahedat Mecmuası* Cilt 1, s.23-24. Ali Reşad-Macar İskender, *a.g.e. s.148*. Reşad Ekrem Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 432.

¹¹⁷ “... Françe konsolosları ve fermanı olan vekilleri ez-kadîm mu'tâd, üzere sâkin, ola geldikleri yerlerde resm üzere bayrakalarını dikmeye vülât hükkâm vesâir zâbitân taraflarından mümânaat olunmaya ...” *Muahedat Mecmuası*, 1:24. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 149. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 432.

¹¹⁸ “Ubûdiyyet: Kulluk, kölelik Bkz, Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*,

¹¹⁹ “... konsolos kapılarının emniyeti için konsoloslarının iltimâs eyledikleri yasakçılar ta'yîn olunması câiz ola ve bu ma'kule yasakçılar odabaşları vesâir zâbitleri tarafından himâyet ve sıyânet olunub bu husus için yasakçılardan bir türlü vergi ve ubûdiyyet talep olunmaya ...” *Muahedat Mecmuası*, 1:24. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 149. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 432.

¹²⁰ “... konsolosların ve tüccârın sâir milel nazarı konsolosu ve tüccârı ile beynlerinde nizâ' vâkı', oldukta tarafının rızâ' ve ta'lîmleriyle davaları âsitâne-i saâdetimde mukîm elçilerine havâle olunmaya cevaz verilip ve madem müdde-i ileyhin rızâ'ları olmaya bu ma'kule beynlerinde olan davayı vülât ve hükkâm ve kuzât ve zâbitân ve gümrük ümenâ'sı bizler imtinâ' ederiz deyu haber eyleyeler ...” *Muahedat Mecmuası*, 1:24. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 149, Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 432.

tercüman ve diğer Fransızların usulü üzere düzenlenmiş kefil senedi olmadan bu kişilerden zorla para alınmayacak.¹²¹

- Fransız gemilerinin gerçek Fransız gemilerinin olması koşuluyla Fransız tüccarlar Fransa'dan getirdikleri ve Fransa'ya götürdükleri eşyanın gümrük ve selametlik akçesi gibi vergilerini ödedikten sonra tekrar alım satım yaptığında bir kez de masdariyye vergisi vermeyecek ve yalnız masdariyye vergisinden muaf tutulacaklar.¹²²
- Fransız tüccarlar getirdikleri eşyaları Osmanlı reayasından istedikleri kişiye satabilecek kimse biz alırsız diye saldırı da bulunmayacak.¹²³
- Fransızların Fransa ve Tunus'tan getirdikleri Fes İzmir'de satılır ise İzmir gümrük emini bunun gümrüğünü alacak burada satılmayandan alınmayacak. İstanbul' getirilir ise de büyük gümrük görevlisine feslerin gümrük vergisi verilecek.¹²⁴
- Fransız tüccarları için çalışan ve gidip gelen simsarlar hangi millette tabi olursa olsun saldırı olmayacak. Yahudi milletinden bu göreve gelmek isteyen olursa da Fransız tüccarlar diledikleri kişiyi kullanabilecek ve bunlardan biri yaralanır

¹²¹ “... Françeluya tâbi' olanlardan birinin iflâsı sâbit ve zâhir oldukta alacakları olanlara kalan eşyasından borcu edâ' olunub diyenin elinde madem ki França elçileri ve konsolosları ve tercümânları vesâir Françelulardan birinin ma'mûlün bih tekfil senedi olmaya ol bâbda Françe elçileri ve konsolosları ve tercümânları vesâir Françalular tazmîn edâ'sıyla muâheze olmayalar ...” *Muahedat Mecmuası*, 1:24. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 149, Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 432.

¹²² “... Françe iskelelerinden tahmîl ve sahîh françe sefinesi ve bayrağı ile ve sahîh Françe ticareti defteri ile âsitâne-i saâdetime gelip ve âsitâne-i saâdetimden kezâlik sahîh Françe sefinesi ile Françe memleketine giden eşyadan resmi gümrük ve selâmet akçesi mukaddemâ verilen ahidnâme-i hümâyûn mucibince edâ' olunduktan sonra bu ma'kule eşya Françalı ile âherin beyninde bey ü şirâ' olundukta bir türlü bahane ile resp-i masdariyye talep olunmamak üzere yalnız masdariyye maddesi muâf olunmuştur ...” *Muahedat Mecmuası*, 1:25. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 150, Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 432-433.

¹²³ “... devlet-i âliyye reâyasından ve tüccârından dilediklerine bey ve fûrûht eylemek murâd eylediklerinde biz alırsız deyu âherler taarruz ve nizâ' eylemeyeler ...” *Muahedat Mecmuası*, 1:25. Ali Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 150, Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 433.

¹²⁴ “... Françe tüccârının gerek Fransa ve gerek Tunus taraflarından getirdükleri fes İzmir'e dâhil oldukta İzmir gümrüğü emini feslerin gümrüğünü alırım diyor her-bâr nizâ' eder imiş bu mâdde bir (...) ifrâğ olunmak lazım gelmekle fi-mâba'd françe tüccârının götürdükleri fes madem ki İzmir'de fûrûht olunmaya emin mezkur tarafından gümrük mutâlebe olunmaya ve eğer zikr olunan fes anda fûrûht olunur ise ber vech-i mu'tâd, resmi gümrüğü emin mezkûr, tarafından alına ve eğer sâlûf-üz zikr fes âsitâneye gelir ise büyük gümrük eminine mu'tâd, üzere resmi gümrüğü edâ' oluna ...” *Muahedat Mecmuası*, 1:26-27. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 150-151. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 433.

veya ölürse yerlerine gelenlerden hisse ve gedik¹²⁵ talep edilmeyecek ve aykırı bir harekette bulunan olursa cezalandırılacak.¹²⁶

- Fransızlardan ya da Fransız bayrağı altında olan birisi suç işlediğinde veya katil olduğunda davaları Osmanlı kadı ve zabitleri tarafından kendi elçilerinin ve konsoloslarının veya vekillerinin gözetiminde buldukları yerlerde görülecek. Bu davalar ahidname şartlarına uygun olarak dikkatli bir şekilde araştırılacak.¹²⁷
- Osmanlı Devleti tarafından ya da Osmanlı'ya bağlı olan tüccarlardan Fransızlar üzerine yazılmış Poliçe adı verilen kağıtların ödenmesi konusunda Fransızlar kabul etmedikleri takdirde baskı yapılarak ödenmesine zorlanılmayacak. Poliçe kağıdının kabul olunmadığını gösterir kağıtlar verildiğinde veren kişiden para isteme konusunda Fransız elçi ve konsolosları dikkatli davranacak.¹²⁸
- Fransız tüccarlar bir yerden başka yere giderken borcu için elçileri ve konsolosları kefil olduğunda bu kişi borcu için yolundan alıkonulmayacak. Dört bin akçeden fazla olan davaları İstanbul'a havale olunacak.¹²⁹
- Fransızların birbirleri arasında bir kez görülmüş davaların tekrar görülmesi gerekirse Fransız elçisinin haberi olmadan ve konsoloslardan elçilerinden ve davacı olanlardan durumun doğruluğu haberi gelmeden davacıların çağırılması

¹²⁵ “Gedik: Osmanlı hukukunda imtiyaz ve inhisar esasına dayanan tasarruf hakkı anlamında kullanılan bir terim” Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 264.

¹²⁶ “... Françe tüccârının mesâlihi için tüccâr beyninde varub gelen simsârlara bir türlü taaddi olunmayub isti'mâl eyledikleri simsârlar ne milletten olur ise kimesne cebren mümânaat ve müdâhele eylemeye ve yahudi tâifesinden ve sâirlerden bazıları simsârlığa vâris olmak iddiâ'sında olduklarında Françe tüccârı diledikleri kimesneleri istihdâm edib hizmetinde bulunanlar tard ve yahud mürd olduklarında yerlerine gelenlerden hilâf-ı mu'tad gedik ve hisse talep eylemeyeler ve hilâfına hareket edenlerin haklarından geline ... ” *Muahedat Mecmuası*, 1:27 . Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 151, Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 433.

¹²⁷ “... Françeludan ve bayrakları altında olanlar biri katl olup yahud bir gayri cürm edib şerîat-ı şerîfe tarafından rü'yet olunmak murâd olundukda devlet-i aliyemin kuzât ve zâbitânı bu güne olan davayı buldukları mahalde elçilerinin ve yahud konsoloslarının veya vekillerinin muvâcehelerinde istimâ' ve şer'î, şerîfe ve yedlerine verilen ahidnâme-i hümayuna mugayir olmamak için tarafından defaât ile teftiş ve tefâhhus oluna ...” *Muahedat Mecmuası*, 1:28-29. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 152, Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 434..

¹²⁸ “... tarafı mîrîden ve yahud devlet-i âliyyeme tâbi' tüccâr ve sâireden Fransız üzerine tahrîr olunmuş poliçe ta'bîr olunur kağıtlar gelüb üzerine tahrîr olunmuş Françelu ve onlara tâbi' olan kimesneler kabul eyledikleri halde bi-vech şeri edâsında cebr olunmayalar ve zikr olunan poliçe kabul olunmadığını müş'ir kağıd verilip poliçe kağıdını virenden akçesini talep ve tahlîsine der-âliyyemde olan elçi ve kezâlik ol mahalde bulunan konsolosu mümkün mertebe sa'y eyleye ... ” *Muahedat Mecmuası*, 1: 29. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 152. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 434.

¹²⁹ “... Françe tüccârından biri bir tarafa azîmet eylemek murad edib deyni için elçileri veya konsolosları ona kefil oldukda edâ-yi deyn eyle deyu yolundan alıkonulmaya ve kendulerden dört bin akçeden ziyade olan dava mu'tâd, üzere ahid-nâme mücib,ince âsitâne-i saâdetime havâle oluna ...” *Muahedat Mecmuası*, 1:29. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 152. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 434.

için emir verilmeyecek ve mübaşir çavuş gönderilmeyecek. Davaların tekrar dinlenilmesi gerekirse İstanbul'da görülecek. Fransızlar kendileri gelecek veya vekil gönderebilecek. Osmanlı tebaasından birisi Fransızları dava ederse davacının elinde senedi olmadığı sürece davası görülmeyecek.¹³⁰

- Fransızlar ile Osmanlı reayası arasında alacak davası görüldüğünde ve sonuçlanan davadan sonra ortaya çıkan paradan mahkeme harcı mübaşiriye¹³¹ ve ihzariyye¹³² yüz kuruşta iki kuruş üzerinden alınacak. Fazlası talep edilmeyecek.¹³³
- Fransızların birbirleri arasında olan cinayet ve diğer davaları kendi elçileri ve konsolosları aracılığıyla yine kendi adetleri üzere görülecek ve Osmanlı zabiti ve diğer yetkilileri tarafından bu davalara müdahale olunmayacak.¹³⁴

2.1.3. Diğer Haklar

- Fransız gemileri Osmanlı Devleti tarafından kiralanmak istenildiğinde bu işle görevli olan hakim ve zabitan orada bulunan elçi ve konsoloslara haber verecek ve onların uygun gördükleri kiralanabilecek. Elçi ve konsolos bulunmayan

¹³⁰ “... Françe tüccârı ile aherin beyninde zuhur edib bir defa şerle fasl ve hasm ve hüccet olunmuş dava ol mahalde görülmeyüb tekrar rü'yet olunmak istidâ olunur ise Françe elçisine ihbar olunmaksızın ve elçi-i muma-ileyhin ve konsolostan müdde-i-ileyhden cevabı ve keyfiyet-i ahvâlin sıhhati haberi gelmez in iddiâ'-ı ve müdde-i-ileyhi ihzâr için emr-i şerif verilmeyub ve mübâşir çavuş dahi gönderilmeyub o güne husûsî, istifhâm ve i'lâm olunmaya vefâ edecek vakit ta'yin olunmak câiz ola ve bu güne davanın tekrar istimâ'-ı fermân olunur ise der-âliyyemde rü'yet ve kat' ve hasm olunmasına dikkat olunub ve bu babda Françeluya tâbi' olanların bilakis gelmeleri ve yahud yerlerine vekil şer'î, nasb eylemeleri câiz ola ve devlet-i âliyye tâbi' olanlar Françelu ile dava sadedinde olduklarında müddeilerin şer'î, senedât ve temessükâtları olmadıkça davaları istimâ' olunmaya ...” *Muahadat Mecmuası* , 1:29-30. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 153. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 434..

¹³¹ “ Mübâşiriyye: Devletçe bir işi yapmaya memur edilenlerin masraflarına karşılık olmak üzere, gittikleri yerlerdeki halktan tahsil olunan para .” Devellioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Lûgat*, 700.

¹³² “İhzâriyye: Birinin mahkemeye çağırılması için alınan harç ve yazılan yazı .” Devellioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Lûgat*, 422.

¹³³ “ ... Françelu olanların devlet-i âliyyeme tâbi' kimesnelerde ve reâyasında vâki', olan alacakları dava olundukta hükm olunub hasıl olan akçelerden harcı mahkemeleri ve kezâlik mübâşiriyye ve ihzâriyyeleri dahi ahid-nâme-i kadîme mûcib'ince yüz guruşta ikişer guruş alınıb ziyade talebiyle rencide olunmayalar ...” *Muahadat Mecmuası*, 1:30. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 153. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 435.

¹³⁴ “ ... Françaluların birbiri arasında kan ve yahud âher şenâat vaki olur ise elçileri ve konsolosları âyinleri üzere görüp fasl edip zabitlerden bir fert dahl ve taarruz eylemeyeler...”. *Muahadat Mecmuası*, 1:17. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 143. Reşad Ekrem Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 434.

yerlerde ise sahiplerinin izni ile kiralanabilecek ve yüklü olan gemilerin yükünü boşaltmak için zorlama yapıp tutulmayacak.¹³⁵

- Kuruyemiş çeşidinin bol olduğu dönemde senede bir defa Fransa'dan gelen iki gemi kuru üzüm incir fındık ve o tür yiyeceklerden satın alıp gümrüklerini vererek kendi memleketlerine götürebilecekler. Ayrıca Kıbrıs'tan da tuz almalarına vali kadı ve diğer yetkiler tarafından müdahale olunmayacak ve daha önceki ahidnamelerde belirtildiği gibi yenilenen ahidname gereğince de korunacaklar.¹³⁶
- Fransız tüccarlar getirdikleri eşyaları Osmanlı reayasından istedikleri kişiye satabilecek kimse “biz alırız” diye saldırı da bulunmayacak.¹³⁷
- Cezayir ve Tunus taraflarındaki Usturga körfezinde daha önceki ahidnamelerde de mücade edildiği gibi Fransız tüccarlar yine balık ve mercan avı yapabilecek.¹³⁸

¹³⁵ “... mîrî tarafından hasb-el- iktizâ' Françe sefâininden bazıları isticâr olunmasına hacet (...) eyledikte bu hususta memur olan hükkâm vesair zâbitân elçi ve konsolos bulunan mahallerde onlara haber verib onlar dahi münâsib gördükleri sefâini ta'yîn ve bulunmayan mahallerde rızâ'larıyla isticâr edib bu bahane ile bil-cümle Françe sefâini alıkonulmayı ve yüklü olan sefâinin yükünü ihrâc eylemeye cebr ve taaddî olunmaya ...” *Muahadat Mecmuası*, 1:33, Reşad ve İskender, *Kapitülasyon*, 154-155 Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 436.

¹³⁶ “... memâlik-i mahrûse, mde meyve ma'kulesinin kesreti olmağla kuruyemiş envâ'ından kesreti senelerinde bir defa Françe devletinden iki yalvaç kıt'a sefâin gelib zikr olunan meyveden yani incir ve kuru üzüm ve fındık ve ana mânend envâ'ından her ne ise iştirâ' ve gümrüklerin ahidname-i hümâyûn mu'cibince edâ' ve ba'de sefâin-i mezkûreye tahmîl ve nakl olunmalarına mümânaat olunmaya françe sefâini Kıbrıs ceziresinden devlet-i âliyyeme tâbi' olan sâir iskelerden tuz iştirâ' ve tahmîl eylemek murâd eylediklerinde hükkâm ve vülât ve kuzât vesair zâbitândan mümânaat olunmayub bundan akdem verilen bu defa tecdîd olunan ahidnâme-i hümâyûn mu'cibince mahmî kılınalar ...” *Muahadat Mecmuası*, 1:27-28. Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 151. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri* 434.

¹³⁷ “... devlet-i âliyye reâyasından ve tüccârından dilediklerine bey ve fûrûht eylemek murâd eylediklerinde biz alırız deyu âherler taarruz ve nizâ' eylemeyeler ...” *Muahadat Mecmuası*, 1:25. Ali Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 150. Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 433.

¹³⁸ “...Cezayir ve Tunus'a tâbi olan Usturga körfezi nâm mahalde ecdâd-ı a'zamım tâbe serâhüm zamanında Françalı'ya mercan ve balık sayd eylemeleri için hükümler verilmiş evvelden cari olan adet üzere ol mahallerde kemâ-kân balık ve mercan sayd eyleyeler...” *Muahadat Mecmuası*, 1:16, Reşad ve İskender, *Kapitülasyonlar*, 143. Bu madde Koçu'nun, *Osmanlı Muahedeleri*, adlı eserinde bulunmamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FRANSIZ TİCARETİNE YÖN VERENLER

3.1. KAPUDANLAR

“Kapudan” kelimesi esas itibariyle İtalyanca “captitân’dan” gelmekte olup Osmanlılarda XV. yüzyılın ortalarından itibaren donanma kumandanı için kullanılmaya başlanmıştır.”¹³⁹ Kapudan, Deniz kuvvetlerinin mülki ve idari en yetkili kişisidir. XVI. yüzyıldan itibaren de derya beyi unvanı yerine kullanılmaya başlanmıştır.¹⁴⁰ İncelemiş olduğumuz defterde kapudan olarak yazan kişiler Fransız kaptanlardır. Osmanlı Fransız ticaretinde önemli bir yer teşkil eden kaptanlara yolculuklarını güvenle yapabilmeleri için sefîne izni sefîne belgeleri verilir ve bu belgelerle Çanakkale ve İstanbul boğazlarından geçerken izin sağlanır. Bu izin belgeleri kara yolu için alınan yol hükmü veya mürur tezkiresi karşılığı olarak da kullanılmıştır.¹⁴¹ Bu izin fermalarının tutulduğu kayıtlar Başbakanlık Osmanlı arşivinde 1730-1822 yıllarını kapsayan 7 adet defter parçası ve 1780-1846 yılları arasındaki kayıtları içeren 10 adet defter olmak üzere bulunmaktadır.¹⁴² Verilen izni sefineler de bazen kaptanın adı ve gideceği yön tam belirtilse de bazen sadece kaptanın ve geminin adı ve tarih yer almaktadır. Bu tür izni sefinelere örnek olarak Ağustos 1746 tarihli ve Mart 1751 tarihli hükümler gösterilebilir.

Boğaz Hisarları Naiblerine Ve Dizdarlarına Hüküm Ki
Françe elçisi arzuhal gönderip Françe kapudanlarından Şarlo Buyon nâm kapudan Tartara ta’bir olunur bir kıta sefinesiyle getirdiği alıp götürdüğü emtiasının ahidnâme-i hümayun mu’cibince gümrük edâ’ ve yedine edâ’ tezkiresi verilip geri Françe diyarına gelmek murad etmeğin mu’tâd’ üzere Boğaz hisarlarında yoklanub memnûâtın içinde mefâ olmadıkça kıt’ â eğlendirilmeyip emmen ve salimen kendi vilayetine mürûruna mümânaat olunmamak babında hükm-i hümayunum rica itmeğin vech-i meşruh üzere amel olunmak bâbında yazılmıştır.¹⁴³

¹³⁹İdris Bostan, “Kapudan” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 24 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 354.

¹⁴⁰İsmet Parmaksızoğlu, “Kapudan Paşa” İslam Ansiklopedisi, c.6 (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1977), s.207.

¹⁴¹ İdris Bostan , İzn-i Sefine , *TDVİA*, Cilt 23. s.542.

¹⁴² Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, (İstanbul: 2000), 92.

¹⁴³ BOA), DVE .d., 5/24.

Yukarıdaki örnekte Boğazhisarları naibleri ve dizlarlarına gönderilen hüküm de İstanbul'da bulunan Fransız elçinin aracılığıyla Şarlo Buyon? Adlı kaptana verilen izin hükmünde yasaklanmış ürün taşımadığı sürece yolundan alıkonulmması emredilmiştir. Gerek üretim açısından gerek savaş durumundan ya da stratejik nedenlerden bazı durumlarda tüccarların bir takım malları alım satım yapması yasaklanmıştır. Memnû' metâ' olarak tabir edilenler, hububat, barut, silah, balmumu, gön, deri, at, silah gibi mallardır. Bu ürünleri taşımadıkları sürece yol izinlerini alıp ticaretlerini yapabilmişlerdir. Üretimin bol olduğu yıllarda yasaklar göz ardı edilip ürünlerin ihracına izin verilmiş ya da kaçak olarak gümrüklerden geçirilebilmiştir.¹⁴⁴

“France kapudanlarından Fransuva Soset nâm kapudan bir kıt' a Penek ta' bîr olunur sefinesiyle avdet etmekle mu' tâd üzere yol hükmü yazılmıştır.” Fi Evâsıt-ı Rebi-ül-ahir 1164¹⁴⁵

Yukarıdaki örnekte Fransuva Soset adlı kaptana yazılan hükümde kaptanın kullandığı gemi türü ve tarih belirtilmiş fakat gittiği yön belli değildir. Bazen gidilen yönün belirtilmiş olduğu sefine izinleri de yazılmıştır. Fransız kaptanlara yazılan bu sefine izinlerine bakılarak Osmanlı limanlarına gelen gemilerin türü ve sayısı hakkında yorum yapabiliriz.

Tablo 3.1: Kaptanlara Verilen Yol İzinleri

Tarih	Kaptanın Adı	Gidiş Yönü	Gemi Türü	Sayfa No
1746 ¹⁴⁶	Can Solin	Boğaz-Hisarları Fransa	Penek	s.2/ h.no:4
-	Fransol Tolinan	belirtilmemiş	Pulaka	s.2/ h. no:5
-	Can Arnold	-	-	s.2/ h. no:6
1746	Onore Budet	-	-	s.2/ h. no: 7
21 1746	Can Batista Karat	Boğazhisarları- Fransa	Penek	s.5 h. no: 21
1746	Luis Andre	-	-	s.5/ h. no:22
1746	Şarlo Buyon	-	Tartara	s.5/ h. no: 24
1746	Can Martin	-	Penek	s.5/ h.no:25
1746	Can Martin Diker	-	-	s.5/ h.no:26
1746	Fransuva Antuan Opin	Boğazhisarları- Fransa	-	s.7/ h. no: 33
1746	Can Fransuva Ranbal	-	-	s.7/ h. no:34
1746	Can Martin	Boğazhisarları	-	s.7/ h. no: 37
1746	Luis Cofer/ Nevil Karis	-	Penek /Tartara	s.8/ h. no: 40
1746	Can Obert Suvan	Boğazhisarları- Fransa	-	s. 8/ h. no:42

¹⁴⁴Zeki Arıkan, “Osmanlı İmparatorluğunda İhracı Yasak Mallar”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, (1991): 283.

¹⁴⁵ BOA), DVE .d., 53-250.

¹⁴⁶ H. Evail-i Cemazi-yel-ahir 1159 / M. 30 Haziran 1746.

1746	Ferdinant Mas	Boğazhisarları	-	s.10/h. no: 47
1746	Agustin Minoti	-	Pulaka	s.10/ h.no: 48
1746	Porket	-	-	s.10/h.no: 49
1746	Anton Gofot	-	Pulaka	s.10/ h.no: 50
1747	Can Solin	Boğazhisarları	-	s.15/ h. no: 64
1747	Antuan Ebkar	Belirtilmemiş	Kurvet	s.15/ h.no: 65
1747	Şarlo Anito	Boğazhisarları-	-	s. 16/ h. no:71
		Fransa		
1747	Fransuva Onore	Boğazhisarları-	Pulaka	s.16/ h. no: 73
		Fransa		
1747	Cosef	Boğazhisarları	Penek	s.16/ h. no:74
1747	Luis Denans	-	Tartara	s.16/ h. no:75
1747	Can Mişel Leyuta	Boğazhisarları	-	s.17/ h. no:79
1747	Şarl Nikolas	Boğazhisarları	Penek	s. 19/ h. no: 85
1747	Can Batista Maridel	Boğazhisarları-	Penek	s. 19/ h.no:93
		Fransa		
1747	Gaylord Korhan	-	Penek	s.19/ h. no: 95
1747	Can Martin	-	-	s. 19/h. no: 97
1747	Fransuva Antuan Mas	Boğazhisarları-	-	s.19/ h. no: 105
		Fransa		
1747	Cozef Tarotabas	-	Pulaka	s. 22/h. no:106
1747	Andre Kalamam	-	Pulaka	s.22/h.no: 107
1747	Korret	Boğazhisarları	Penek	s.22/h.no: 108
1747	Bonret	Boğazhisarları	-	s.23/ h.no: 110
1747	Bartelmi	-	Penek	s.23/ h.no: 111
1747	Kaplo Sedim	-	Pulaka	s.23/ h.no: 112
1748	Pirya Leizan Arnold	Boğazhisarları	-	s.38/h. no:127
1748	Anore Alman	-	Tartara	s.38/ h.no:128
1748	Cozef Terason	-	-	s.39/ h.no:137
1748	Luis cozef Mas	-	-	s.39/ h.no:138
1748	Agustin Koproyar	-	-	s.39/ h.no:139
1748	Cozef Dasnik Bon	-	Penek	s.39/ h.no:140
1748	Cozef Revaz	-	-	s.40/ h. no:143
1748	Antuan Mas	-	-	s.40/ h.no:144
1749	Fransuva Kabris	-	-	s.40/ h.no: 145
1749	Fransuva Sebatir	-	-	s.41/ h.no:154
1749	Can Antuan Bernar	-	-	s.41/ h.no:155
1749	Cofret	-	-	s.41/ h.no:156
1749	Cozef Meşaba	-	-	s.42/ h.no:161
1749	Antuan Granet	-	Pulaka	s.42/ h. no:162
1749	Can Suzat	-	Tartara	s.42/ h.no:163
1749	Fransuva Barbaros	-	Penek	s.42/ h.no:165
1749	Can Cozef Kratali	-	Penek	s.42/ h.no:166
1749	Can Viktoroz	-	Penek	s.43/ h.no:168
1749	Anselmi Bono	-	-	s.44/ h.no:173
1749	Can Batista Baraz	-	-	s.44/ h.no:174
1749	Şarlo Luben	-	-	s.44/ h.no:178
1749	Can Batista Masmi	-	Sefine	s.44/ h.no:179
1749	Loran Gayırvar	-	Pulaka	s.44/ h.no:182

1749	Poget	-	-	s.46/ h.no:185
1749	Antuan Granet	-	-	s.46/ h.no:186
1749	Can Matin	-	-	s.46/ h.no:191
1749	Matyo Moyer	-	-	s.47/ h.no:193
1749	Can Batista Gol	-	Penek	s.47/ h.no:194
1749	Nikolas Watsa	-	Pulaka	s.47/ h.no:195
1749	Çakros	-	-	s.47/ h.no:196
1749	Can Gabraniç	-	Tartara	s.49/ h.no:207
1749	Fransuva Mesyatir	-	Pulaka	s.49/ h.no: 208
1749	Baltezar Gonir	-	Pulaka	s.49/ h.no:209
1749	Fransol Suçin	-	Penek	s.49/ h.no:211
1749	Martin	-	Penek	s.49 /h.no:214
1749	Azi İstiyon	-	Penek	s.50/ h.no:219
1749	Cozef İstuyan	-	Sefine	s.50/ h.no:220
1749	Pir Berancar	-	Pulaka	s.50/ h.no:221
1749	Antuan Fero	-	Geş	s.51/ h.no:231
1749	Fransuva Layarel	-	Penek	s.51/ h.no:232
1749	Cozef Savertin	-	Pulaka	s.52/ h.no:233
1750	Loran Soran	-	Pulaka	s.52/ h.no:234
1750	Cozef Kapro	-	Penek	s.52/ h.no:235
1750	Onore Buven	-	Tartara	s.52/ h.no:237
1750	Petirta Metris	-	-	s.52/ h.no:238
1750	Can Batista Oliver	-	-	s.53/h.no:240
1750	Cozef Terason	-	Pulaka	s.53/ h.no:241
1750	Can Batista Mas	-	-	s.53/h.no:244
1750	Liyoto	-	-	s.53/ h.no:245
1750	Cerom İsfesya	-	-	s.53/ h.no:246
1750	Fransuva Antuan Mas	-	-	s.53/ h.no:247
1750	Pirkolet	-	-	s.53/ h.no:248
1750	Pirlezar	-	Pulaka	s.53/ h.no:249
1750	Fransuva Soset	-	Penek	s.53/ h.no:250
1750	Fransuva Oben	-	Penek	s.54/ h.no:253
1750	Can Emin	-	Tartara	s.54/h.no:255
1750	Can Martin	-	-	s.55/ h.no:257
1750	Belayazil	-	-	s.55/ h.no:259
1750	Toris Arkon	-	-	s.55/ h.no:260
1750	Fransol Laborel	-	-	s.55/ h.no:261
1750	Can Nikolas Anyod	-	-	s.55/ h.no:264
1750	Can Batista Obert	-	-	s.55/ h.no:265
1750	Gaylod Kurnan	-	-	s.55/ h.no:266
1750	Cozef Korin	-	Penek	s.55/ h.no:267
1750	Andre Fabre	-	Penek	s.55/ h.no:268
1750	Cozef Rigar	-	Tartara	s.55/ h.no:269
1750	Can Martin	-	Penek	s.56/ h.no:271
1750	Loran soron	-	Pulaka	s.56/ h.no:272
1750	Pirta Meblir	-	-	s.56/ h.no:273
1750	Can Fransuva Martin	-	Penek	s.56/ h.no:274
1750	Andre İkar	-	-	s.56/h.no:276

1750	Pirelazar	-	Pulaka	s.56/ h.no:277
1750	Mark Antuan Cove	-	Keş	s.56/ h.no:278
1750	Onore Ruy	-	Penek	s.56/ h.no:280
1750	Pirkovat	-	-	s.57/ h.no:281
1750	Dominik Şave	-	Penek	s.57/ h.no:287
1750	Can Batista Mas	-		s.57/ h.no:288
1750	Fransuva Odir			s.58/ h.no:290
1750	Nikolas Vans	-	-	s.58/ h.no:293
1750	Peter Rosin	-	Penek	s.58/ h.no:294
1750	Cozef Dominik	-	Penek	s.58/ h.no:295
1750	Can Martin	-	-	s.58/ h.no:296
1750	Agustin Kırdalir	-	-	s.58/ h.no:297
1750	Can Mişel Lito	-	Penek	s.59/ h.no:299
1751	Ferdinant Martin	-	Penek	s.59/ h.no:302
1751	Can Gabriel		Pulaka	s.59/ h.no:303
1751	Peter Mişel Maris	-	-	s.59/ h.no:304
1751	Can Batista Katin	-	-	s.59/ h.no:305
1751	Can Martin	-	Penek	s.59/ h.no:306
1751	Can Barelir	-	Penek	s.59/ h.n:307
1751	Fransuva Antuan Mas	-	-	s.63/ h.no:329
1751	İsten Garin	-	Penek	s.63/ h.no:330
1751	Can Ruis	-	Penek	s.65/ h.no:340
1751	Fransuva Martin	-	Penek	s.65/ h.no:342
1751	Cozef Tosin		Tartara	s.65/ h.no:343
1751	Cozef Giyon Savornin	-	Pulaka	s.66/ h.no:344
1751	Can Barilir	-	Tartara	s.67/ h.no:351
1751	Fransuva Garar	-	-	s.67/ h.no:355
1751	Pitar Taciliz	-	-	s.67/ h.no:356
1751	Cozef Şavo	-	Penek	s.67/ h.no:357
1751	Onore Bred	-	Kurvet	s.67/ h.no:358
1751	Glod Martin	-	Penek	s.69/ h.no:365
1751	Agustin Kirvelir	-	Kurvet	s.69/ h.no:366
1751	Can Batista Mas	-	-	s.69/ h.no:367
1751	Can Cozef Brenad	-	Penek	s.69/ h.no:368
1751	Can Antuan	-	Penek	s.69/h.no:369
1751	Loran Salveron	-	-	s.71/ h.no:385
				s.71/ h.no:386
1751	Can Fransuva Ermin	-	-	
1751	Şarlo Lonel	-	-	s.71/ h.no:387
1751	Nikolas Danza	-	Pulaka	s.71/ h.no:388
1752	Torpe Kayrar	-	Penek	s.74/ h.no:399
1752	Fransuva Armin	-	-	s.74/ h.no:400
1752	Cozef Kastre	-	Penek	s.77/ h.no:412
1752	Çakkuk	-	Penek	s.77/ h.no:413
1752	Can Fransuva Terapo	-	Penek	s.77/ h.no:416
1752	Şarlo Fransuva	-	-	s.77/ h.no:417

	Gabrer			
1752	Cozef Salli	-	-	s.78/ h.no:420
1752	Navil Danyel	-	Tartara	s.78/ h.no:421
1752	Cozef Pol	-	Penek	s.78/ h.no:422
1752	Can Batista Ovebiz	-	Geç	s.78/ h.no:423
1752	Fransuva Antuan	-	-	s.78/ h.no:424
	Mas			
1752	Şarlo Ermin	-	Tartara	s.78/ h.no:427
1752	Can Martin	-	Geç	s.78/ h.no:428
1752	Fransuva Oliver	-		s.78/ h.no:429
1752	Piyer Tampir	-		s.78/ h.no:430
1752	Can Batista Mas	-		s.78/ h.no:431
1752	Andre Gured	-	-	s.78/ h.no:432
1752	Gilam Artos	-	Penek	s.78/ h.no:433
1752	Şarlo Arnod	-	Tartara	s.80/ h.no:438
1752	Torpe Gabrar	-	-	s.80/ h.no:439
1752	Piyer Mişel	-	-	s.80/ h.no:441
1752	Kulet	-	-	s.80/ h.no:442
1752	Piroud Piyer	-	-	s.81/ h.no:444
1752	Can Solet	-	-	s.81/ h.no:446
1752	Tervis Rod	-	-	s.82/ h.no:451
1752	Can Fransuva Remin	-	-	s.82/ h.no:452
1752	Nikolas Vanse	-	Pulaka	s.82/ h.no:454
1752	Loran Soran	-	Pulaka	s.82/ h.no:455
1752	Cozef Angalir	-	Penek	s.82/ h.no:456
1752	Cozef Masun	-	-	s.83/ h.no:459
1752	Glam Artos	-	Penek	s.83/ h.no:461
1752	Cozef Pons	-	Pulaka	s.83/ h.no:464
1752	Can Altıyanus	-	-	s.84/ h.no:466
1752	Cozef İstopan	-	Geç	s.84/ h.no:467
1752	Fransuva Barbaros	-	Penek	s.84/ h.no:469
1752	Pertar Şabo	-	Geç	s.84/ h.no:470
1752	Fransuva Antuan	-	-	s.84/ h.no:471
	Mas			
1752	Şarlo Ros	-	Pulaka	s.85/ h.no:475
1752	Cozef Ros	-	Tartara	s.85/ h.no: 476
1752	Can Cozef Terolye	-	-	s.85/ h.no:477
1752	Can Danton	-	Penek	s.85/ h.no:478
1752	Can Ron Flori	-	Penek	s.87/ h.no:485
1752	Klod Şabos	-	Geç	s.88/ h.no:490
1752	Kazamil Kloman	-	-	s.88/ h.no:491
1752	Can Martin	-	Pulaka	s.88/ h.no:492
1752	Can Martin	-	Penek	s.88/ h.no:493
1753	Can Fransol Armin	-	-	s.89/ h.no:497
1753	Glod Kornan	-	-	s.89/ h.no:498
1753	Mişel Moris	-	-	s.89/ h.no:499
1753	Matyo Tornin	-	-	s.89/ h.no:500
1753	Cozef Ciro	-	-	s.89/ h.no:501

1753	Şarlo Martin	-	-	s.89/ h.no:502
1753	Can Batista Obertir	-	Tartara	s.89/ h.no:504
1753	Cozef Kartel	-	Tartara	s.90/ h.no:517
1753	Fransuva Martin	-	Penek	s.90/ h.no:519
1753	Can Fransuva Torlet	-	-	s.91/ h.no:524
1753	Can Batista Mas	-	-	s.91/ h.no:525
1753	Rone	-	-	s.91/ h.no:526
1753	Guytar	-	Pulaka	s.91/ h.no:527
1753	Loran Soran	-	Pulaka	s.92/ h.no:531
1753	Piyer Berotel	-	-	s.92/ h.no:532
1753	Fransuva Martin	-	Penek	s.92/ h.no:533
1753	Can Parliye	-	Pulaka	s.92/ h.no:534
1753	Fransuva Karmer	-	Pulaka	s.92/ h.no:536
1753	Cak Doret	-	-	s.92/ h.no:537
1753	Fransuva Armin	-	-	s.92/ h.no:538
1753	Matosil	-	Penek	s.92/ h.no:539
1753	Melkor Belağri	-	Pulaka	s.93/ h.no:542
1753	Antuan Bartelmi	-	-	s.93/ h.no:543
1753	Can Antuan Ostayo	-	Tartara	s.93/ h.no:544
1753	Cozef Ciro	-	-	s.93/ h.no:546
1753	Mark antuan Ceve	-	-	s.93/ h.no:547
1753	Can Ros	-	-	s.93/ h.no:548
1753	Şarla Ros	-	-	s.93/ h.no:549
1753	Can Cozef Kastere	-	Penek	s.93/ h.no:550
1753	Antuan Kur	-	-	s.93/ h.no:551
1753	Kulin	-	-	s.93/ h.no:552
1753	Luis Sodor	-	-	s.93/ h.no:553
1753	Can Antuan	-	-	s.95/ h.no:558
1753	Cak Borokiye	-	-	s.95/ h.no:559
1753	Danis	-	Kurvet	s.95/ h.no:560
1753	Can Cak Emi	-	Pulaka	s.95/ h.no:561
1753	Fransuva Gıraz	-	-	s.95/ h.no:562
1753	Loran Tortabas	-	-	s.95/ h.no:563
1753	Cak Erşir	-	-	s.95/ h.no:565
1753	Antuan İpkar	-	-	s.95/ h.no:566
1754	Luis Fransuva Kardir	-	-	s.95/ h.no:567
1754	Piyer Baltazar Arno	-	Geç	s.95/ h.no:568
1754	Agustin Kirvelir	-	Kurvet	s.95/ h.no:569
1754	Cak Mister	-	Geç	s.95/ h.no:570
1754	Bartelmi Lumyar	-	-	s.95/ h.no:571
1754	Şarlo Kobet	-	-	s.95/ h.no:572
1754	Can Fransuva	-	Kurvet	s.95/ h.no:574
	Bonyak			
1754	Can Martin	-	-	s.95/ h.no:575
1754	Cozef Solovet	-	-	s.95/ h.no:576
1754	Siri Setri Bonet	-	-	s.95/ h.no:577
1754	Bartelmi Can Metun	-	-	s.95/ h.no:578
1754	Can Balvire	-	Penek	s.96/ h.no:585
1754	Can Maradir	-	Penek	s.96/ h.no:586

1754	Can Fransuva	-	-	s.96/ h.no:589
	Borniyo			
1754	Victor Flori	-		s.96/ h.no:590
1754	Cozef Ferik	-	-	s.96/ h.no:591
1754	Can Fransuva Benan	-	Kurvet	s.96/ h.no:592
1754	Cakkuk	-	-	s.97/ h.no:594
1754	Can Doret	-	-	s.97/ h.no:595
1754	Flibs Gatir	-	-	s.97/ h.no:596
1754	Antuan Pol	-		s.97/ h.no:597
1754	Masun			s.97/ h.no:598
1754	Porgir			s.97/ h.no:599
1754	Cozef Ribon			s.97/ h.no:601
1754	Cozef Victor Flori	-		s.97/ h.no:602
1754	Can Batista Erciment	-		s.97/ h.no:603
1754	Bohrol	-	-	s.97/ h.no:604
1754	Andre Kaime	-	Penek	s.97/ h.no:605
1754	Can Tebnel	-	-	s.97/ h.no:607
1754	Mark Gakderet	-	-	s.97/ h.no:608
1754	Larmin	-	Tartara	s.97/ h.no:609
1754	Simun Ros	-	-	s.97/ h.no:610
1754	Piragüzar	-	Pulaka	s.97/h.no:611
1754	613	-	-	
1754	Can Renir	-	Pulaka	s.98/ h.no:614
1754	Cozef Ponus	-	Penek	s.98/ h.no:615
1754	Mişel Sebatir	-	Penek	s.98/ h.no:616
1754	Bermun	-	Penek	s.98/ h.no:617
1754	Cozef Terason	-	Penek	s.98/ h.no:618
1754	Can Antuan	-	Penek	s.98/ h.no:621
1754	Filber Bilan	-	-	s.99/ h.no:622
1754	Bilez Mişel	-	Pulaka	s.99/ h.no:623
1754	Baltazar Torel	-	Pulaka	s.99/ h.no:627
1754	Fransuva Lebor	-		s.99/ h.no:628
1754	Loran Paskal Denan	-	-	s.99/ h.no:629
1754	Fransuva Barvelis	-	Penek	s.99/ h.no:630
1755	Luiz Cofra	-	Pulaka	s.99/ h.no:631
1755	Oton Bred	-	Penek	s.99/ h.no:632
1755	Luiz Bred	-	Pulaka	s.99/ h.no:633
1755	Fransuva Koroter	-		s.99/ h.no:634
1755	Luiz Belfirin	-	Kurvet	s.99/ h.no:635
1755	Can Abil	-	-	s.99/ h.no:636
1755	Fransuva Kartir	-	Pulaka	s.99/ h.no:637
1755	Can Şarla Cuiz			s.100/ h.no:641
1755	Cozef Tevrat	-	-	s.100/ h.no:642
1755	Fransuva Monhin	-	Keş	s.100/ h.no:643
1755	Can Cozef Berilen	-	Pulaka	s.100/ h.no:644
1755	Cozef Koğaş	-	Keş	s.100/ h.no:645
1755	Piyer Bartelmi	-	Pulaka	s.100/ h.no:647
1755	Rokkon	-	Penek	s.100/ h.no:648
1755	Erin Soren	-	Penek	s.100/ h.no:649

1755	Makkur Melferin			s.100/ h.no:650
1755	Cosin Bilan	-	Penek	s.100/ h.no:651
1755	Can Arnod	-	-	s.100/ h.no:660
1755	Can Ros	-	Şehtiye	s.100/ h.no:665
1755	Can Dantuan	-	Pulaka	s.100/ h.no:666
1755	Liyon	-	Kalyon	s.104/ h.no:671
1755	Sales	-	Meşhite	s.104/ h.no:672
1755	Fransuva Seriz	-	Meşhite	s.105/ h.no:676
1756	Gaylod Ornan	-	Penek	s.105/ h.no:678
1756	Oznon Buyon	-	Penek	s.105/ h.no:682
1756	Zenun	-	-	s.106/ h.no:683
1756	Malkor Lafrin	-	Şehtiye	s.106/ h.no:684
1756	Can Batista Mas	-	Meşhite	s.106/ h.no:685
1756	Agustin Kırdelir	-		s.107/ h.no:687
1756	Torpe Gayrar	-	-	s.107/ h.no:688
1756	Cozef Martin	-	Penek	s.107/ h.no:691
1756	Can Solin	-	-	s.107/ h.no:692
1756	Cozef Şabo	-		s.107/ h.no:694
1756	Antuan Kuyyer	-		s.107/ h.no:695
1756	Cozef Kuyyer	-	Penek	s.110/ h.no:707
1756	İsteba Fransuva		Pulaka	s.110/ h.no:708
	Kurunba			
1756	Biliz Mişel	-		s.110/ h.no:709
1756	Can Feiz	-		s.110/ h.no:710
1756	Fransuva Barbaros	-	Penek	s.111/ h.no:715
1756	Cozef Terason	-		s.111/ h.no:716
1756	Serober Dalnuf	-		s.111/ h.no:720
1756	Andan Bertar	-	Penek	s.111/ h.no:721
1756	Liyon	-		s.111/ h.no:722
1756	Azbe Surmi	-	-	s.111/ h.no:723

Fransız kaptanlara verilen bu sefine izinlerine bakarak ticaretin işleyişi hakkında bilgi sahibi olabiliriz. Genellikle gidiş yönlerinin belli olmadığı izin hükümlerinde kaptanların en çok kullandıkları gemiler, Pulaka¹⁴⁷ ve Penek türüdür. Ayrıca Kurvet, Geç, Şehtiye, Tartara gibi gemi türlerini de kullanmışlardır. 1746-1756 yılları arasında 77 tane kaptan Penek, 42'si Pulaka 19'u Tartara 6'sı Kurvet 5'i Şehtiye¹⁴⁸ 7'si Geç¹⁴⁹

¹⁴⁷ Pulaka: (Polaka,Pulika) “Akdeniz tipi iki veya üç direkli yelkenli gemi 17. Yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır”. Bkz. İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği* (İstanbul: Kitap Yayınevi 2008), 338.

¹⁴⁸ Korvet./Kurvet) Üç direkli harp gemisi. Şehtiye: Şitye’de denilen gemiler iki direkli olup bu Şehtiyeler büyük ve küçük olarak iki kısımdır. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez Ve Bahriye Teşkilatı* (Ankara: TTK Basımevi, 1988), 467-468.

¹⁴⁹ “Geç: 17. Yüzyılda inşa ve tamirleri tersâne-i âmirede yapılan arka direği ön direğinden küçük ve dümen çarkının önünde bulunan ve nakil işlerinde kullanılan iki direkli gemi” Ünal, *Osmanlı Tairh Sözlüğü*, 264.

3'ü Geş ve bunların dışında izin hükümlerinde sefine ve kalyon olarak belirtilen gemilerle de gelmişlerdir.

3.1.1. Kapudanların Yaşadığı Sorunlar

Fransızlara verilen en geniş kapsamlı 1740 ahidnamesinde kaptanları koruyan ve rahatça ticaret yapmalarını sağlayan maddeler yer almasına rağmen Fransız kaptanlar Osmanlı sularına geldikleri zaman çeşitli sorunlarla karşılaşmışlardır. Fazla vergi, korsanlık, eşkiyalık, gasb ve yağma en fazla sorun yaşanan durumlardır. Fransız tüccarların ve kaptanların ödemesi gereken vergiler 1740 ahidnamesinde şu şekilde belirtilmiştir.

France padişahının rızâsı üzere tacirleri vilayetinden getürdükleri ve alıp gittikdikleri metâ'dan kadimden ne bahaya tutup gümrük alına geldi ise yine ol minvâl üzere alınıp ziyâde bahaya tutulmaya ve bey' için ihrâc olunan metâ'dan mâ-adâ aher iskeleye gitmek istediklerinde metâ' lardan gümrük talep eylemeyeler ve aher iskeleye iletmeğe mâni' olmayalar ve hâdis olan kassabiyye ve reft ve bâc ve yasak kulu ve üç yüz akçeden ziyade selametlik resmi talep olunmaya ...¹⁵⁰

Selametlik resmi denen geçiş ücretinin 300 akçeden fazla alınması yasak olmasına rağmen bu durum sık ihlal edilip kaptanlar bu vergiyi ödese bile mağdururiyet yaşamışlardır. Bu duruma örnek olarak Mart 1747 tarihli Antalya kadısı ve Teke mütesellimine yazılan fermana göre Fransız kaptan Antuan Enito Teke Sancağına bağlı Adasan'a gelip kale dizdarına selametlik vergisini verdikten sonra kale dizdarının kardeşi kaptanın gemisine zorla odun yüklemiş ve çıkan anlaşmazlık üzerine kaptan ve adamları darp edip öldürmek tehdidiyle para ve eşyalarını gasp etmişlerdir. Gasb edilen eşya ve paranın Teke mütesellimi aracılığıyla sahibine verilmesi emredilmiştir.¹⁵¹

Yerel yöneticiler çoğu zaman satılan mallardan fazla gümrük ya da ödenmesi gereken vergileri ikinci kez talep edip sorun çıkarmışlardır. Temmuz 1750 tarihli Antalya Kadısına ve Teke Mütesellimine yazılan hüküm de Antalya'ya buğday götürüp satan Fransız kaptan Denan'dan Antalya gümrük emini her bir kile için gümrük talep edip rahatsız etmiştir.¹⁵² Mükerrer vergi talebine örnek bir durum olarak, Mora taraflarında Moton ve Anavarin iskelesinde görevli serdarlar iskelede eşya yükleyen kaptanlardan ve oradaki tüccarlardan iki defa vergi talep edip vermedikleri takdirde

¹⁵⁰ *Muahedat Mecmuası*, 1:16.

¹⁵¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DVE .d., 34/2, 16-70.

¹⁵² (BOA), DVE .d., 34/2, 46-189.

gidişlerine engel olmuşlardır.¹⁵³ Aynı iskele zabitleri ve kalem katibi İsmail ve Başçavuş Ahmet adlı kişiler bölgede eşya yükleyen Fransız kaptanlardan ve tüccarlardan tekrar gümrük isteyip vermeyenlerin gidişine engel olmuşlardır.¹⁵⁴ ve yine 1754 tarihli fermanla İskenderiye gümrükçüsü Fransız kaptanların vermiş olduğu vergiden ziyade yüz kuruş daha almak istemiş aksi takdirde gemilerin gidişine izin vermemiştir. Ahidnameye aykırı olan bu durumun çözülmesi için emir gönderilmiştir.¹⁵⁵ Cizye de çok talep edilen vergilerden biri olmuştur. Gemi ile yolculuk yapanlardan gereksiz cizye talep edilmemesi 1740 ahidnamesinde şu şekilde ifade edilmiştir.

France sefâini vardıkları iskelelerde mültezim ve mütesellim vesâir zâbitân ve cizye-dârlar tarafından cizye bahanesiyle alikonulmayıp yolcularını tayin olunan mahale götüreler lakin derûnlarında cizye-güzâr reâya bulunur ise anlar dâhî edâ'sı lazım gelen cizyelerin şürûtu üzere mahaline verib bu vesile ile canib-i mîrîye gadr olunmaya...¹⁵⁶

Buna rağmen Girit'ten İstanbul'a giden Fransız kaptan Sakız adasına uğradığında buranın muhassılı İbrahim Bey kolcubaşları tayin edip gemide bulunan yabancılardan cizye evrakı sorup göstermeyenleri habs edip geride kalanları da sefineden gönder diye baskı yapıp rahatsız etmişlerdir. Durumun Sakız'da bulunan Fransa konsolosuna bildirilip çözülmesi istenmiştir.¹⁵⁷

Yağma ve gasb kaptan tüccar ve diğer görevliler için önemli bir sorun teşkil etmiştir. Ağustos 1749 tarihli Mora Muhasılı Ali Paşa'ya ve Mezistre Kadısına gönderilen ferman verilebilir. Mora yakınlarındaki Alyos limanına giden Fransız kaptan Çakeran limanda bulunduğu esnada Hanya'lı beş yabancı ve o taraftan beş eşkiya gemiyi basıp bazı eşya ve beş bin sekiz yüz yetmiş beş guruş miktarı parayı gasp etmişlerdir. Fransız elçisiye durumun bildirilmesi üzerine paranın tahsiline ve kaptana verilmesine dair hüküm yazılmıştır.¹⁵⁸ Bu konuda Aralık 1749 tarihinde bir kez daha ferman gönderilmiştir. Benzer bir vaka Kandiye limanına giden Fransız kaptanların başına gelmiştir. Bölgede bulunan bazı kişiler kaptanların gemilerine yük yüklemesine mani olmuşlardır.¹⁵⁹

Fransız kaptanlar bazen dolaştıkları bölgelerde diğer denizcilerle karşılaşip çeşitli sorunlar yaşamışlardır. Nisan 1753 tarihli fermanla Moton iskelesinde bulunan

¹⁵³(BOA), DVE .d., 34/2, 61-313.

¹⁵⁴ (BOA), DVE .d., 34/2, 87-487.

¹⁵⁵ (BOA), DVE .d., 34/2, 91-520.

¹⁵⁶ *Muahadat Mecmuası*, 1:30-31.

¹⁵⁷ (BOA), DVE .d., 34/2, 40-147.

¹⁵⁸(BOA), DVE .d., 34/2,24-118.

¹⁵⁹(BOA), DVE .d., 34/2,71-383.

Hirfe isimli Fransız kaptan iskelede demirleyip durduğu esnada Arnavud İskenderiye’li Süleyman reis isimli kişi limana yaklaşmış kaptanı rahatsız etmiştir. Sonrasında bu civarda pusu kurup kaptan tekrar iskeleye döndüğünde adamlarıyla birlikte üzerlerine hücum edip gemide bulunan iki misafir Fransızları yaralaymış bazıları da darp etmiştir. Olay orada bulunan yeniçeri zabiti tarafından araştırılmış ve suçlular mahkemeye davet edilip, ahidnamede bulunan haklarına göre çözüme kavuşturulması emredilmiştir.¹⁶⁰

Fransız kaptanlar kaza yaptığında ve geminin tamir olması ve diğer ihtiyaçları için verilen ahidnamede onları koruyan şu madde yer almaktadır.

Devlet-i âliyyemin sevâhiline françe sefâininden biri varıb kazârâ karaya düşer ise eşyasını tahsîl için her vechle muâvenet oluna ve karaya düşen sefine ta’ mîr olunması mümkün oldukça yahud bir âher sefineye tahlîs olunan eşyasını ta’ yîn olunan mahale götürmek için tahmil eyledikte madem ki ol mahalde bey ü şirâ’ etmeye gümrük ve bir türlü resm taleb olunmaya¹⁶¹

Nisan 1752 tarihli başka bir fermanla Fransa’dan İskenderun’a giden Ciron Lomyar adlı Fransız kaptan çuka ve benzeri mallarla yüklü gemisi şiddetli rüzgardan Anamur’da demirlemek zorunda kalmıştır. Anamur kalesi zabiti ve oranın halkından bazıları gemiyi kaptan ve adamlarını rahatsız edip ayrıca zabıt Ali Bey gemideki mallardan resmi gümrük istemiş, vermedikleri takdirde öldürmekle tehdit edip dört balya çukayı da almıştır. Bölge ahalisinin ve yetkililerin rahatsızlık vermemesi için emir gönderilmiştir.¹⁶² Yine Fransa’dan İskenderun’a giden Soraç Lumar adlı Fransız kaptan zoraki Anamur’a demirlediğinde aynı zabıt ve bölge ahalisi tarafından rahatsız edilip önce dört balya çuka sonra da üç balya daha alıp kaptana rahatsızlık vermiştir. Anamur kalesi zabiti ve ahalisinin kaptanlara ve adamlarına rahatsızlık verilmemesi için emir yazılmıştır.¹⁶³ Yine Kasım 1754 fermanla Finike kalesi dizdarı bazı eşkiyalarla birlikte biri İskenderun’dan İzmir’ e diğeri ise İstanbul’a giden iki Fransız kaptanları Finike limanına geldiğinde sandallarını ve eşyalarını alıp kendilerini de Finike kalesine hapsedmişlerdir.¹⁶⁴

Fransız kaptanlar yiyecek içecek tedarik ederken de bazı sorunlarla karşılaşmışlardır. Kaptanların yiyecek ve içecek tedarikine dair verilen izin 1740 tarihli ahidnamede şu şekildedir.

¹⁶⁰(BOA), DVE .d., 34/2,81-445.

¹⁶¹ *Muahedat Mecmuası*, 1:32.

¹⁶²(BOA), DVE .d., 34/2, 64-337.

¹⁶³(BOA), DVE .d., 34/2, 73-393.

¹⁶⁴(BOA), DVE .d., 34/2 s.97-593.

devlet-i âliyyemin mu'tâd, üzere iskelerine Françe sefâini yavaşdıklarında dostluk muamelesi olunub yalnız kefâf-ı nefis için me' kûlât ve meşrûbâtlarını akçelerini alıp bu ma'kule olan me' kûlât ve mutbah zahaîrinin bey ü şîrâ'sına tahmîl olunmasına mümânaat olunmayup ve bu bâbda resmi vergi dâhî taleb olunmaya

»165

Bu duruma örnek olarak Mora Muhassılı ve orada bulunan kadı ve diğer yetkililere gönderilen fermana, Fransa'dan İnebahtı tarafına giden Vişan Gonar adlı Fransız kaptan fırtınaya yakalanıp burada uzun süre kalınca zahiresini döküp kendinin ve adamlarının ihtiyaçları için tekrar Balya Badra iskelesinde peksimet¹⁶⁶ almak istediklerin de buranın voyvodası tarafından alışveriş yapmaları engelenmiştir.¹⁶⁷

Yukarıdaki duruma benzer bir örnekte 1747 tarihli Sakız Naibine ve Sakız Muhasılına yazılan hüküm verilebilir. Sakız'da Fransız kaptanların satın aldığı zahireden Sakız gümrükçüsü zorla gümrük vergisi almak istemiştir. Fransız konsolosunu durumu Sakız muhasılına bildirip gereğinin yapılmasını istemiştir.¹⁶⁸ Ağustos 1755 tarihli İtöz Naibine ve Voyvodasına yazılan hükümde oraya giden Fransız kaptanları yiyecek ve zahire alışverişi yaparken nâib tarafından sorun çıkartılmıştır.¹⁶⁹

Dikkat çeken bir durum da 1166 yılında Selanik'te Fransız konsolos tüccar ve kapudanlar için bulunan Fransızlara ait iki fırından birisi orada bulunan bazı kişiler tarafından kapatılmıştır. Bu olay üzerine Fransızlara saldırı olmamasına ve işlerini yapabilmelerine dair emir verilmiştir.¹⁷⁰

Osmanlı reayası Fransız kaptanların gemilerine eşya yükleyip kirasını ödemek koşuluyla kullanabilmektedir. Genellikle gemileri, bir yerden başka yere eşya nakil etmek için kiralamak istemişler ve zaman zaman bunlarla alakalı sorunlar da yaşanmıştır. 1166 tarihli Şam Valisi Vezir Elhaç Esad Paşaya ve Sayda ve Beyrut Kadısına ve Rakka Mütesseslimine yazılan hükümde Sayda Ve Yafa'da bulunan Fransız kaptanların gemisine Osmanlı tebasından birileri kirasını ödeyerek yüklerini yükleyip taşıtmak istemiş fakat Sayda iskele emini kaptanların yanına gidip geminin kirasını kendisi almak istemiş ve aksi takdirde gemiye eşya konulmayacağı ve yüklenen eşyaların da tahliye edileceğini söylemiştir. Kaptanların tehdit edilip rahatsız

¹⁶⁵ *Muahedat Mecmuası*,

¹⁶⁶ Peksimet: " Seferdeki askerlerin yiyeceği olarak hazırlanmış kurutulmuş bir nevi ekmek" bk. Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 543.

¹⁶⁷ (BOA), DVE .d., 34/2, 43/167.

¹⁶⁸ (BOA), DVE .d., 34/2, 44/172.

¹⁶⁹(BOA), DVE .d., 34/2, 102/658.

¹⁷⁰ (BOA), DVE .d., 34/2, 74/398.

edilmemesine dair hüküm yazılmıştır.¹⁷¹ Gümrük toplama eminleri fazla vergi isteğiyle Fransız kaptanları rahatsız edip yolundan alıkoyup ticaretin aksamasına sebep olmuşlardır. Yafa İskelesine gitmek için yola çıkan Agustin Mitoli isimli Fransız kaptan şiddetli rüzgardan dolayı Kayka iskelesine çıkmak zorunda kalmıştır. Buranın iskele gümrükçüsü kaptana, gemisinde bulunan yüz tane yolcuyu buraya veya Akka tarafına gönder diyerek tehdit edip gemiyi de bağlamıştır. Akka'da bulunan konsolosun iltimasıyla kaptan serbest bırakıldıktan sonra tekrar konsolosu tehdit edip kaptanı almak istemişlerdir. Fransız kaptan Kayka iskelesine gittiğinde kaptanı darp edip yolcuları da gemiden çıkarmışlardır. Bunun üzerine yolcular gidecekleri yere varamadıkları için gümrükçülerin haksız para almasına da karşı çıkmışlardır. Fransız elçisi Comte Des Castellane'nin isteğiyle durumun düzeltilip o bölgede sükunetin sağlanması için emir gönderilmiştir.¹⁷²

Fransız kaptanlar gemilerini tamir ve yağlama ve bakım yaparken de çeşitli sorunlarla karşılaşmışlardır. 1755 tarihli hüküm de Daraağacı denilen bölgede gemilerin tamir edilmesine engel olunup ücret talep etmişlerdir. Dönemin kaptan paşası Ebubekir Paşa'ya durum bildirilerek düzeltilmesi ve kaptanların verilen ahidname gereğince tamir ve bakım işlerine engel olunması emredilmiştir.¹⁷³

Fransız kaptanlar Osmanlı sularında ticaret yaparken zaman zaman İngiliz korsanlarla ve diğer İngiliz tüccar gemileriyle karşılaşmış bazı sorunlar yaşamışlardır. Fransızların 1536 ahidnamesi Osmanlı'da ticaret yapma hakkına sahip olurken 1580'de İngilizler de verilen ahidname ile serbest ticaret yapma hakkına sahip olmuşlardır. Bu gelişmelerle Doğu Akdeniz'de İngiliz-Fransız rekabeti başlamıştır.¹⁷⁴ Bu rekabet sonucunda yaşanan sorunlara örnek olarak Ağustos 1746 tarihli hüküm verilebilir. Finike limanında bulunan İngiliz korsanlar Fransız kaptanların gemilerini zorla tutup orada bulunan Anapolitan'lı kaptanına gemiyi usulsüz bir şekilde satmışlardır. İstanbul'da bulunan Sicilya elçisi durumdan haberdar edilip geminin Lamir isimli Fransız kaptana verilmesi emredilmiştir.¹⁷⁵ Ağustos 1746 gemi alıkoyma durumuna farklı bir örnek Ağustos 1746 tarihli ferman verilebilir. Geç cinsinden bir tane İngiliz korsan gemisi Anityo isimli Fransız kaptanın kullandığı Pulaka cinsi gemiyi zorla ele

¹⁷¹ (BOA), DVE .d., 34/2, 77-411.

¹⁷²(BOA), DVE .d., 34/2, 4-20.

¹⁷³ (BOA), DVE .d., 34/2,104-668.

¹⁷⁴Mübahat Kütükoğlu, "XVIII. Yüzyılda İngiliz ve Fransız Korsanlık Hareketlerinin Akdeniz Ticareti Üzerine Etkileri", Belgelerle Türk Tarihi, sy.12, (1968): 57.

¹⁷⁵(BOA), DVE .d., 34/2 s.9/44.

geçirip korsanlık faaliyetleri için kullanmaya başlamıştır. Su almak için Kızılhisar tarafına gittiğinde orada bulunan Fransız konsolos vekili durumu Kızılhisar zabıtine ve Osmanlı merkez kaptanlarına bildirip gereğinin yapılmasını istemiştir.¹⁷⁶ Osmanlı devleti korsanlarara karşı önlem için her sene düzenli olarak hem Ege denizine hemde Akdeniz'in doğusuna donanma ve zaman zaman da kalyon göndermiştir.¹⁷⁷

İngiltere ve Fransız kaptanları ticaret yaparken aralarındaki münakaşadan dolayı zaman zaman bazı tedbirler alınmıştır. Fransız tüccarları İngiliz korsanlardan korumak için Varda Kosta¹⁷⁸ denilen gemiler kaptanların geçtiği güzergahlara gönderilmiştir. Eylül 1746 tarihli hüküme göre bu gemilerden biri Hanya limanında demirleyip dururken orada bulunan bazı saldırganlar Hanya Muhafızı Vezir Numan Paşa'ya gidip Fransız kaptanlara mutfak malzemesi peksimet ve zahire almalarına müsaade etmeyeceklerini söylemişler ve iki Fransız karaya su almaya çıktıklarında onları kılıç ile kolundan ve ayağından saldırıp yaralamışlardır. Durum İstanbul'da bulunan elçiye bildirilmiş ve cezalandırılmalı için hüküm yazılmıştır.¹⁷⁹

3.2. TÜCCARLAR

Fransızlar Osmanlı-Rus ve Avustuya savaşında gösterdikleri Osmanlı Devleti yanlısı politika ve arabulucuk ile şimdiye kadar en kapsamlı kapitülasyon olan 1740 kapitülasyonlarını elde etmişlerdir.¹⁸⁰ Bununla birlikte ticarete en önemli rolü üstlenen Fransız tüccarlar da geniş haklara sahip olmuşlardır. Can ve mal güvenliğininin sağlanması, hırsızlık ve yağmaya kaşı önlem, yol güvenlikleri gibi konularda ahidnamelerde onları koruyan maddeler yer almaktadır. Osmanlı yönetici ve yetkililerinin de bunlara uyması ve tüccarların mağdur olmaması için gereken uyarılar yapılmıştır.¹⁸¹

İncelemiş olduğumuz 1746-1756 yıllarını kapsayan dönemde kaptanlardan sonra en fazla hüküm tüccarlara aittir ve en fazla sorun alacak verecek davaları üzerinedir. Ticaretlerini yaparken karşılaştıkları diğer sorunları ele alarak o dönemki ticaretin işleyişi, ticareti yapılan mallar, gidilen yönler gibi konularda yorum yapabiliriz. Tüccarlara verilen yol hükümlerinden tüccarların gidip geldiği şehirler,

¹⁷⁶ (BOA), DVE .d., 34/2, 46-35.

¹⁷⁷ Yusuf Alperen Aydın, *Sultanın Kalyonları* (İstanbul: Küre Yayınları, 2011), 388.

¹⁷⁸ Varda Kosta: İtalyanca Guarda Costa'dan gelir. Sahillerin muhafaza ve savunmasında tahsis olunan gemilerdir. Bkz, Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı* , 714.

¹⁷⁹ (BOA), DVE .d., 34/2, 9-45.

¹⁸⁰ Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslümler*, 11.

¹⁸¹ 1740 ahidnamesinde yer alan Fransız tüccarların sahip oldukları haklar önceki bölümde geniş bir şekilde belirtilmiştir.

giderken onlara eşlik edenler ve götürdükleri mallar hakkında bilgi sahibi olabiliriz. Örnek olarak Nisan 1746 tarihli İstanbul'dan Edirne'ye giden tüccar için yol boyunca görevli kadı, nâib, kethüda yerleri, yeniçeri serdarları ve diğer zabıtlere ve ayanlara gönderilen ferman gösterilebilir.

Elçi mûmâ-ileyh arzuhal gönderip Françe bazerganlarından Maynar nâm tacir haremiyle ve üç nefer müste'men hidmedkarıyla ticaret için âsitânemden Edirne'ye azîmet üzere olmağla siz ki mûmâ-ileysiz taciri mesfûr haremiyle ve üç nefer müste'men hizmetkarıyla her kangımızın tahtı kazasına dâhil olursa gidişte ve gelişte menâzil ve merâhilde olunmayıp ve kendi yanında müste'men ademlerine dâhil taarruz olunmayıp ve iktizâ' eden zad ü zevâdesi rızâ' sıyla satanlardan narh-ı cari üzere akçesiyle aldırıp ahid-nâme-i hümâyun mugayir kendiye müste'men ademlerine cizye vesâir teklifi ile rencide mürûrlarına remide ettirilmemek bâbında hükm-i hümâyunum ricâ' etmeğın vech-i meşrûh üzere amel oluna deyu yazılmıştır. Fi Evâsıt-ı Rebî-ül-evvel Sene 1159¹⁸²

Sadece tüccarın adının ve gittiği yönün belli olduğu daha kısa yol izinleri de bulunmaktadır. Örnek olarak Şubat 1747 tarihli İstanbul'dan Ferecik ve Kavala'ya giden Roza isimli tüccara verilen izin gösterilebilir.

Elçi mûmâ-ileyh arzuhal gönderip Françe bazerganlarından Roza nâm bazergan ticarete müteallik bazı husus Kavala havalilerine gitmek murad etmekle mürur ve ubûruna müdahale olunmamak üzere ber mûcib-i ahid-nâme-i hümâyun yol hükm-i şürûtuyla yazılmıştır. Fi Evâil-i Safer Sene 1159¹⁸³

Yukarıdaki ilk örnekte daha geniş bilgilere yer verilmiş. Fransız elçisinin gönderdiği dilekçeye göre Rumeli tarafına giden Maynar isimli Fransız tüccara yazılan hükümde yanında ailesi ve üç tane hizmetlisi ile giden ve tüccar için ve genel olarak elinde konsolosları ve elçileri aracılığıyla aldıkları izin kağıtlarıyla gezenlerden, kendi halinde olup ticaret yapanlardan ahidnameye aykırı cizye ve diğer vergilerin talep edilmemesi ve yine yiyecek ve içecek ihtiyaçları için aldıkları ürünleri narh-ı cari¹⁸⁴ üzere almaları emredilmiştir.

Tablo 3.2: Tüccarlara Verilen Yol İzinleri

Tarih	Tüccarın Adı	Gidiş Yönü	Sayfa No
1746	Maynar	İstanbul-Edirne	s.6/ h.no:32
1747	Rozan	İstanbul-Kavala	s.15/ h.no:66
1747	Rikovak/Marporaç	İstanbul-Selanik	s.23/ h.no:109
1750	Thodora Alavana	Atina- Ankara	s.47/ h.no:197
1750	Şetir	İstanbul-Selanik	s.48/ h.no:201

¹⁸² (BOA), DVE .d., 34/2, 6-32.

¹⁸³ (BOA), DVE .d., 34/2, 15-66.

¹⁸⁴ Narh-ı cari: Bir malın o günkü piyasa fiyatı bkz Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 512. Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müseesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983.

1750	Maynar	Edirne-Rumeli	s.48/ h.no:210
1751 256	Can Piyer Bodok/Can Fransuva Losol/Can Batista Arnot	İstanbul-İslimiye	s.54/ h.no:256
1752	Ros/Berosar	İstanbul-Edirne	s.64/ h.no:334
1752	Can Antuan	İskenderun- Ankara	s.65/ h.no:338
1752	Dans	İzmir-Cunda	s.70/ h.no:374
1752	Can Andre ve iki tane hizmetkari	İstanbul-Ankara	s.70/ h.no:376
1752	Dans	İzmir- Kazdağı	s.71/ h.no:381
1752	Metyo Tebyan	İzmir –Ankara	s.72/ h.no:390
1752	Glovani	Ankara-Üsküdar	s.73/ h.no:391
1752	Rozan	Kavala-Selanik	s.73/ h.no:392
1752	Piyer Nikolos Luk	İzmir-Edirne	s.76/ h.no: 405
1752	Cozef Çakalet	İskenderun- Ankara	s.65/ h.no:341
1753	Kilir Maragon	İstanbul-Ankara	s.77/ h.no:418
1753	Piyer Haberliyan	Kavala-İstanbul	s.78/ h.no:425
1753	Moris İsteto	İstanbul-Boğdan	s.81/ h.no:449
1754	Anşo	İstanbul-Kalas	s.92/ h.no:535
1754	Robin	İzmir-Antalya	s.93/ h.no:540
1754	Dominik Salzano	İstanbul –Tekfurdağı İtöz	s.94/ h.no:557
1754	Colin Erova	İstanbul-Antalya	s.96/ h.no:587
1755	Fransuva Amirogan	İstanbul-Ankara	s.97/ h.no:600
1755	Fransuva Moncira	İstanbul-Selanik	s.99/ h.no:624
1755	Albers	İzmir-Edremid	s.99/ h.no:625
1756	Prasevi	İstanbul-	s.107/ h.no:693
1756	Piyer Mari	İstanbul- İzmir Mora- Atina Yenişehir	s.102/ h.no:661
1755	Nikolas Luk	Edirne- İtöz-Filiba -Sofya	s.108/ h.no:703
1756	Domtin Salari	İstanbul- Tekfurdağı- İtöz	s.111/ h.no:714

Osmanlı'da eman sistemine göre mensup olunan devlete verilen ahidname şartlarına uygun berat verilir. Can ve mal güvenliği ve kıyafet serbestliği tanınır. Ahidname ile güvence altına alınan bu tüccarlar Osmanlı reâyası olan veya yabancı diğer tüccarlardan daha fazla hakka sahip olmaktadır.¹⁸⁵ Yol hükümlerine bakarak 1746-1756 arası dönemde ticaretin İskenderun İzmir Antalya gibi liman şehirlerinde ve Ankara, İzmir, Edirne gibi iç bölgelerde ve Balkanlarda Selanik, Kavala, ve Boğdan Sofya çevresine uzanan bir yol hattında işlediği söylenebilir. O dönem Halep ticaretin önemli şehirlerinden biridir. Bazı dokümanlar dışında Halep'e getirilen ürünlerin hepsi dışarıdan gelmektedir. Ham İpek Kuzey Suriye İran ve Batı Anadolu'dan, yün ve

¹⁸⁵ Mehmet İpşirli, "Eman" *TDVİA*. c. 11 (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 86.

pamuk büyük ölçüde Kuzey Suriye'den, kumaşlar Kuzey Suriye Güneydoğu Anadolu Musul çevresinden, deve tüyü Suriye Ve İran'dan, mazı Musul ve Diyarbakır bölgelerinden şam fıstığı Kuzey Suriye'den, ilaç ve zamklar Arabistan ve Basra'dan gelmektedir.¹⁸⁶

17. yüzyılda Levant ticaretinde İngilizler üstün bir durumdayken, 18. yüzyılda bu üstünlük Fransızlara geçmiştir. Fransızların ticarete üstün konuma gelmesinin sebebi ise ticareti yapılan malların çeşitliliğidir. İngilizler ipek ve kumaş ticaretiyle sınırlı kalırken, Fransızlar daha çeşitli ürünlerinin ticaretini yapmışlardır. Bunlar, pamuk yün tiftik, zeytinyağı, boyar maddeler, deri, balmumu, kahve, şeker, çivit ve kırmızı böceği boyası gibi ürünlerdir.¹⁸⁷

3.2.1 Tüccarların Yaşadığı Sorunlar

3.2.1.1 Alacak- Verecek Davaları

Ticaretin ana unsurlarından birisi de borç alıp vermedir. Tüccarlar en fazla bu konuda sorun yaşamış ve çoğu zaman borçlarını tahsil edememiştir. Örnek olarak Ekim 1746 yılında Selanik'te olan Fransız tüccarın yine orada bulunan Hüseyin Bey'den 5000 kuruş alacağı olup vermekte zorluk çıkarmıştır. Davanın orada görülmesi emredilmiş ve tekrar vermemesi üzerine davanın İstanbul'a sevk edilmesine dair hüküm verilmiştir.¹⁸⁸

1746 tarihli başka bir hüküme göre Halep'te bulunan iki Fransız tüccarın oranın yerlisi olan Abdurahman Paşazade Ahmet ve vekili Ali Ağa adlı kişilerden 20750 kuruş alacağını senedinin vadesi dolmasına rağmen tahsil edememiş ve bunun yanısıra ödeme yapılmadığı gibi tüccarları da rahatsız etmişlerdir.¹⁸⁹

Bazı durumlarda borca karşılık ev, tarla ya da farklı gayrimenkullerin rehin verildiği durumlar da olmuştur. Bu duruma örnek olarak 1746 yılında Sayda'da oturan Hamidzade Ahmet Ağa Fransız tüccarlara olan 10610 kuruş borcuna karşılık evini rehin bırakmıştır. Fakat borcunu zamanında ödemiş ve tüccar borca karşılık olan evi de alamamıştır. Davanın mahkemede görülüp karara bağlanması için emir gönderilmiştir.¹⁹⁰ Aynı yıl bu defa Sayda'da oturan Süleyman Bin Abdurrahim Gaspar Borkinyon adlı Fransız tüccardan 900 kuruş borç alıp iki tane bahçeyi de rehin

¹⁸⁶ Marcus, *Halep*, 192.

¹⁸⁷ Edhem Eldem, *Kapitülasyonlar Ve Batı Ticareti*, 368.

¹⁸⁸ (BOA), DVE .d., 34/2, 8-43.

¹⁸⁹ (BOA), DVE .d., 34/2, 11-53.

¹⁹⁰ (BOA), DVE .d., 34/2, 99-212.

bırakmıştır. Borcunu ödemediği gibi bahçeleri tacirden zorla almıştır.¹⁹¹ Bu tür rehin bırakma durumuna yine 1748 yılında Sayda’da oturan Yusuf oğlu Mustafa adlı kişinin borcu örnek verilebilir. Fransız tüccardan aldığı 4790 kuruş karşılığında hamamının sekiz yıllık gelirini rehin olarak vermiştir. Fakat sonrasında hamamı geri alıp borcunu da ödememiştir.¹⁹² 1747-1748 tarihli başka bir hüküm de yine Sayda’da oturan Hamidzade Ahmet Ağa Fransız tüccar Kukiye’den 967 kuruş borç alıp o civarda bulunan on altı adet dükkanının senelik gelirini rehin göstermiştir. Fakat vade zamanı gelince tüccara gelirini vermemiştir.¹⁹³

Ticaret yaparken kefil—bi-l-mâl denen kefil olma yoluyla da borç verildiği olmuştur. Temmuz 1751 tarihli Trablusşam valisi, Lazkiye kadısı, ve Lazkiye mütesellimine gönderilen fermana göre Lazkiye’de ticaret için bulunan Olo isimli Fransız tüccar orada bulunan Ermeni asıllı Yakop adlı kişiden 1238 buçuk kuruş, Şahin adlı bir kişiden 286 kuruş, Merlon adlı birinden 383 kuruş almıştır. Orada bulunan Bedros adlı sarraf bu borçlara kefil olmuştur. Ancak ne borçlular ne de kefil olan kişi borcu ödememiştir. Ve gönderilen fermana uyarıya rağmen bu borç ödenmezse davanın İstanbul’da görülmesi emredilmiştir.¹⁹⁴ Ocak 1754 tarihli fermana başka bir mağduriyet söz konusudur. Gal isimli Fransız tüccar Trablusşam’da İsmail Paşa’nın haznedarı İsmail Ağa’dan senet karşılığında 1400 alacağı vardır. Haznedar paşa’nın vefat etmesi üzerine İstanbul’a dönmüş tüccar da aynı şekilde İstanbul’a gelmiş fakat yine karşı taraf çeşitli bahaneler öne sürerek borcunu ödememiştir.¹⁹⁵

Kapitülasyonlar yabancı tüccarlara sultanın tebaası olmadan da Osmanlı Devletinde ticaret yapma hakkı vermiştir. Kapitülasyonu olmayan milletlerin tüccarları bu hakkı elde etmiş devletlerin bayrağı altına girmek zorundadır.¹⁹⁶ Fransız vatandaşı olmadığı halde Fransız bayrağı altında ticaret yapan tüccarlar da zaman zaman borçlarını tahsil edemedikleri için mağdur olmuşlardır. Haziran 1754 tarihli fermana Atina’da bulunan Yorgo Bogiyovalı adlı yabancı birinin orada olan ve Fransa himayesi altında ticaret yapan Apostalo İstavro isimli tüccardan üç ay vade ile 15140 kuruş almış fakat borcunu ödemedi kaçmıştır. Sonrasında Atina’da olduğunun tespit edilmesi üzerine davanın orada görülmesi ve sonuçlanmadığı takdirde İstanbul’a havale olması

¹⁹¹ (BOA), DVE .d., 34/2, 212-213.

¹⁹² (BOA), DVE .d., 34/2, 49-215.

¹⁹³(BOA), DVE .d., 34/2, 50-217.

¹⁹⁴ (BOA), DVE .d., 34/2, 57-285.

¹⁹⁵ (BOA), DVE .d., 34/2, 91-521.

¹⁹⁶ Boogert, *Kapitülasyonlar*, 24.

yönünde emir gönderilmiştir.¹⁹⁷ Bu şekilde bir vaka daha incelediğimiz kayıttta bulunmaktadır.

Fransız tüccarlardan bazen zorla ve yalancı şahitlikle para alınmıştır. Eylül 1749 tarihli Trablusşam Mollasına ve Vezirine gönderilen ferman da Trablusşam'da oturan Mehmet İbni Esseyid İbrahim adlı bir kişi o tarafta ticaret yapan Fransızları ve onlarla birlikte olanları rahatsız edip babasının ölmeden önce para emanet ettiği iddaasında bulunmuştur. Tüccarları rahatsız etmemesi konusunda uyarılmasına rağmen rahatsız etmeye devam etmiştir.¹⁹⁸

Ticarette uğraşan tüccarların yanında birde onlara yardımcı olan aracılar vardır. Simsar ya da mahsenci denilen bu kişiler, Osmanlı Hristiyanları ve Yahudilerden oluşan ve belli bir ücret karşılığında çalışan ya da direk tüccarlarla ortaklık kuran kimselerdir.¹⁹⁹ Tüccarlarla birlikte onlar da alacak verecek sorunlarıyla uğraşıp mağdur olmuşlardır. 1755 yılında Sayda Beylerbeği Mustafa Paşa Fransız tüccarın simsarından zorla para ve kıymetli eşyalarını almıştır. Alınan para ve eşyaların sahibine teslim edilmesi için ferman yazılmıştır.²⁰⁰ Yine Sayda'da bulunan Osman Paşa Belud Ve Perez adlı Fransız tüccarlarının simsarlarından birinden 300 ve diğerinden 400 kuruş parayı haksız bir şekilde almıştır.²⁰¹ Birden fazla kişinin birbiriyle anlaşıp simsarlardan zorla para aldığı durumlar da söz konusudur. Mart 1747 tarihli Sayda Valisi Vezir Mahmut Paşa'ya ve Sayda Kadısına gönderilen fermana Sayda'da oturan arpa emini Seyid Ahmet İbni Çadırcı araba Katibi Ahmet Lütfi ve Ebubekir Sakri ve yine Sayda'da oturan ve birbirleriyle müttefik olan Ermeni Corci Esmahan Rumlar Sayman Remyati Kumcu ve Anton İbni Halil isimli kişiler hem simsarlar hem de Fransız tercümanı rahatsız edip 9800 kuruş parasını almıştır. Bu kişilerin bölgede bulunması ve sürekli ikamet etmesi oraya gelen tüccar ve simsarlar açısından sorun olduğundan dolayı cezalandırılmaları ve rahatsızlık vermemeleri için ferman yazılmıştır.²⁰² Bu duruma farklı bir örnek 'te 1747 yılında Ankara'da bulunan simsarin İzmir'de yaşayan yahudi Elyazar Ebuhak Hayin Kohen adlı Yahudiler Boreli isimli Fransız tüccarın simsarından 6000 kuruş almışlar ve ona mukabil 1500 kuruş ve kıymetli 51 adet pamuk çuvalı

¹⁹⁷ (BOA), DVE .d., 34/2, 94 -554.

¹⁹⁸ (BOA), DVE .d., 34/2, 38 -129.

¹⁹⁹Cengiz Kallek, "Simsar", TDVİA c. 37 (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 215. Boogert, *Kapitülasyonlar*, 68.

²⁰⁰ (BOA), DVE .d., 34/2, 107-686.

²⁰¹ (BOA), DVE .d., 34/2, 4 -19.

²⁰² (BOA), DVE .d., 34/2, 15 -67.

vermişler ve kalan borç için sahteden birilerine borç ödemiş gibi yapıp simsarın mağduriyetine sebep olmuşlardır. Bulunmaları ve borçlarını ödemeleri aksi takdirde davanın İstanbul'da görülmesi emredilmiştir.²⁰³ Eylül 1752 tarihli Trablusşam Valisi Vezir İsmail Paşa'ya gönderilen hükümde Fransız tüccarının simsarı Mihail Veledi Ayobergin isimli tüccar tehdit edilip zorla kendisinden 2750 kuruş alınıp alıkonulmuştur. Fransız tüccar kendi malından 2750 kuruş verip simsarını kurtarmak zorunda kalmıştır. Paranın tüccara iadesi ve simsarların rahat bırakılması için emir gönderilmiştir.²⁰⁴ Yine Eylül 1752 tarihli Kıbrıs Muhasılına gönderilen fermanda Kıbrıs'ta bulunan bazı zabıt ve diğer görevliler orada bulunan cizyesini ödemeyen yabancıların parasını Fransız tüccar ve simsarlardan zorla alıp onların kaçan kimselerden tekrar tahlis etmesini istemişlerdir. Bu durumla Fransız tüccarlar zorla esir alınan simsarlarını kurtarmak için kendi malından vermek zorunda kalmışlardır. Bu durum tüccarların mağduriyetine sebep olduğundan simsarlar bir kez cizyesini ödedikten sonra tekrar talep edilmemesi istenmiştir.²⁰⁵

3.2.1.2. Vergi Ödeme

İncelemiş olduğumuz defterde en sık karşılaşılan sorunlardan birisi de fazla vergi talebi olmuştur. Ahidname gereği Fransız tüccarlar yasak olmayan malları getirdikleri sürece % 3 gümrük vergisini ödedikten sonra tekrar gümrük talep edilmesi yasaktır. Ancak bu kural sık sık ihlal edilmiştir. Sayda Valisine ve Sayda Beyrut Kadısına gönderilen fermanda Sayda'da ticaretle uğraşan Fransız tüccarı Fransa'dan getirmiş olduğu eşya ve mallarının gümrük vergisini ödeyip izin kağıdını aldıktan sonra Beyrut iskesine gittiğinde tekrar gümrük talep edilmiş ve yine Sayda'ya gittiğinde de gümrük görevlisi vergi talep etmiş Fransız tüccar huruciye ve duhuliye adı altında iki kez gümrük ödemiş tüccarın mağduriyetinin giderilmesi için ferman yazılmıştır.²⁰⁶ Tüccarlar eşya nakil ederken de yine fazla gümrük ödeyip mağdur olmuşlardır. Bu duruma örnek olarak Eylül 1753 tarihli fermanda Pori ve Dragon isimli tüccarlar kendi ülkelerinden Sayda'ya mallarını götürebilmek Plovan adlı kaptanın gemisine mallarını yüklemişler, güzergah gereği Kıbrıs limanında eşyalarını emanet bırakıp bu defa Odir isimli Fransız kaptanın gemisine yüklediklerinde Tuzla gümrük emini bu eşyalardan

²⁰³ (BOA), DVE .d., 34/2, 53 -251.

²⁰⁴ (BOA), DVE .d., 34/2, 54-291.

²⁰⁵ (BOA), DVE .d., 34/2, 51-229.

²⁰⁶ (BOA), DVE .d., 34/2, 42-39.

5000 kuruş gümrük alıp tekrar Sayda'ya gittiklerinde burada buluna görevli emin bu izin kağıdına itibar etmeyip yine 5000 kuruş gümrük almıştır. Tüccarlardan zorla alınan gümrüklerin verilmesi için ferman yazılmıştır.²⁰⁷ Benzer bir durum Aralık 1750 tarihinde Selanik'te ticaret yapan tüccarın başına gelmiştir. Yenişehir civarında bulunan Zağra köyünde 1200 vukiyye²⁰⁸ ipek alan Fransız tüccarlar gümrük vergisini ödeyip izin kağıtlarını aldıktan sonra tekrar Selaniğe geldiklerinde gümrük emini 6 kuruş daha vermedikleri takdirde geminin limandan çıkmasına izin vermemiştir. İki kez gümrük alınmasının yasak olduğu ve tarafına iade edilmesi ferman da şu şekilde belirtilmiştir.

Françeluya verilen ahid-nâme-i hümâyun şurûtu dahi bâlâda vech üzere olduğu bursa ve baş muhasebe divân-ı hümâyunum kaleminde der-kenâr olup ve harîr-i mezbûrun sene-i vahîde zarfında seferi vahîde iki def'a resmi gümrük alınmış ise kezâlik ikinci birisinin reddi iktizâ' eylediğin... Fi Evâhir-i Muharrem 1164²⁰⁹

Tüccarlar alışveriş yaparken sorun yaşadığı bir diğer konu da yapağı ticaretiydi. Ağustos 1755 tarihli fermanla Fransız tüccarlar İstanbul'a getirmek üzere Bandırma ve Mihaliç taraflarından satın aldıkları yapağıdan alınması gereken vergi üç akçe olmasına rağmen on akçe bâc vergisi talebinde bulunup rahatsız etmişlerdir.²¹⁰ Benzer biri durum Ağustos 1755 Mora Muhassılına yazılan fermanla söz konusudur. Mora civarındaki panayırlara eşya götüren tüccarlardan her bir yük için üç kuruş bac vergisi talep edilmiştir.²¹¹ Osmanlı yetkililerinin bazen kendi istekleri doğrultusunda uydurma vergi isimleriyle fazla vergi aldıkları durumlar olmuştur. Mart 1756 tarihli fermanla Fransız tüccarların Edirne'den satın aldığı eşyalarını İstanbul'daki ortaklarına göndermek için Tekirdağ'ındaki Fransız tüccara gönderdiğinde buranın voyvodası bâc-ı araba adı altında belirli miktar para almadan gitmelerine izin vermemiştir. Fermanla 1740 ahidnamesine şu şekilde atıfta bulunularak

vech-i meşrûh üzere hilâf- ahidnâme-hümâyun taadileri men' ve def' olunmak üzere yüz elli dört senesi evâil-i şa' bânında hudâvendigâr-ı sabık merkûm mağfûrûn-leh Sultan Mahmut Han tâbe serâhü zamanında emr-i şerîf verilmişken evvel emr-i şerîf atiktir deyu taaddi olduğun bildirip mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîf mu'cibince müceddeden hükm-ü hümâyunum rica ve divân-ı hümâyunumda mahfûz kuyûd-u ahkama müracaat olduğunda vech-i meşrûh, üzere emr-i şerîf verildiği ahid-nâme-i hümâyun mu'cibince amel olunmak için yazılmıştır. Fi Evâsıt-ı Cemâzi-yel-âhir Sene 1169²¹²

²⁰⁷(BOA), DVE .d., 34/2, 86-483.

²⁰⁸Okıyye, vukiyye, vakiyye olarak adlandırılan 1283 gr'lık eski bir ağırlık ölçüsü bkz Ferit Devellioğlu *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 1118. Halil İnalçık, *Osmanlı Metrolojisine Giriş*, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı 73, 1991

²⁰⁹(BOA), DVE .d., 34/2, 52- 236.

²¹⁰(BOA), DVE .d., 34/2, 102-662.

²¹¹(BOA), DVE .d., 34/2, 104-669.

²¹²(BOA), DVE .d., 34/2, 111-717.

durumun çözülmesi istenmiştir. İncelediğimiz olduğumuz kayıtlarda fazla gümrük alınan ürünlerden birisi de kahve olmuştur. Yemen kahvesi 17. yüzyıl boyunca Levant ticaretinde önemli bir yere sahipken Frengi kahve olarak bilinen ve Fransız tüccarların sömürgelerden alıp Osmanlı pazarında sattıkları kahve ise 18. yüzyılda ihracatta daha önemli bir yere sahip olup yemen kahvesinin yerini almıştır.²¹³ Ekim 1754 tarihli Antalya Kadısı ve Teke Sancağı Mutasarrıfına gönderilen fermanla Kıbrıs'ta bulunan Fransız tüccarlar Antalya'daki ortakları Rosol isimli tüccara 17 çuval kahve göndermişler ve Antalya gümrük emini Bekir Bey ve mültezim Hüseyin Bey tüccarın elinde bulunan izin belgesine itibar etmemiş ve tekrar gümrük ve resmi miri talep etmişlerdir. Tekrar gümrük alınmasının yasak olduğu belirtilip emir gönderilmiştir.²¹⁴ Yine Mart 1750 tarihli başka bir kayıta Haleb gümrük emini Fransız tüccarların Halep'e getirdikleri Frengi kahvenin henüz satışı olmadan gümrüğü talep edip tüccarlara rahatsızlık vermiştir. Durumun ahidnameye aykırı olması şu şekilde ifade edilmiştir.

France padişahının âsitâne-i saâdetimde mûkim elçisi kıdvet-ül-ümerâ el millet-i mesîhiyye Comte Des Allurs hutimet avakub-ı bi-l hayr memhûr arzuhali istid' â mukaddemâ sâdir olan evamir-i şerîfim mû'ciblerince zikr olunan kahve rûsûmu hin-i beyninde olup fûruhtundan mukaddemâ mütâlaa ile rencideleri emr-i şerîfim tahriri babında bi-l-fi'l baş defterdarım olan Mehmet dâme ulüvve i'lâm etmeğin vech-i meşrûh üzere amel olunmak babında fermân-ı âli-şân sâdir olmuştur. Fi Evâil-i Rebî-ül-âhir Sene 1163²¹⁵

Fazladan gümrük alınmasına farklı bir örnekte 1747 yılında Bosna'da bulunan Fransız tüccar Gerşude? madeni denilen yerde bulunan Zerniç toprağından? yüz otuz vukıyye satın alıp vergisini ödedikten sonra orada bulunan gümrük emini her bir vukıyye için 81 kuruş alıp tüccarı mağdur etmiştir. Zorla alınan bu paranın iadesi için olayın yerinde araştırılıp fazla paranın ödenmesi için ferman yazılmıştır.²¹⁶

Tüccarlar satın alarak sahip oldukları bağ, bahçe ve bazı gayrimenkullerinin vergisini öderken de fazladan vergi talebiyle rahatsız edilmiştir. Şubat 1749 tarihli Trablusşam Valisi ve Mollasına gönderilen fermanla Trablusşam'da bulunan Fransız tüccarın sahip olduğu ev, değirmen, bahçe ve zeytin ağaçlarının öşür vergisini gerekeni ödedikleri halde vergi toplamakla görevli mültezimler fazla vergi talep edip rahatsız

²¹³ Edhem Eldem, *Kapitülasyonlar Ve Batı Ticareti*, 373. Marcus, *Halep*, 186.

²¹⁴ (BOA), DVE .d., 34/2, 95-573.

²¹⁵ (BOA), DVE .d., 34/2, 43-169.

²¹⁶ (BOA), DVE .d., 34/2, 96-588.

etmişlerdir.²¹⁷ Ekim 1749 tarihli fermanla aynı olay için yazılmıştır. Fazla vergi talebiyle tüccarların mağdur olduğu duruma bir örnekte Ocak 1752 tarihli Rumeli Valisi ve Meğri Kadılarına yazılan fermanla Osmanlı Devletinde ikamet eden yabancılardan harac alınmamasına rağmen bu durum ihlali şu örnekle açıklanabilir.

France padişahının âsîtâne-i saâdetimde mukîm elçisi sütte-i saâdetime arzuhal gönderip Françelulardan memâliki-i mahrûsemde mütemekkin olanlardan harâc taleb olunmaya deyu Françeluya i'tâ' kılınan ahidnâme-i hümâyunda mestûr ve musarrah olup hilâfına hareket icab etmez iken Kavala'da meks üzere olan France tüccârından Kordon nâm Françelu ticaret için Kavala havalilerine gider iken işbu sene-i mübâreke Meğri kazâ 'sına uğradıktan kazâ '-ı mezbûrda sakın cizyedarlar Edirne'li Mahmut Ağa demekle ma' rûf kimesne hilâf-ı ahidnâme-i hümâyun mezkûr Françaluya ahz ve habs ve cebren Fransız Veledi Fransız nâmında yedine bir ala cizye kağıdı verip on üç guruş ve otuz parasını alıp gadr etmekle cizye-dârı merkûmun hilâfı ahidnâme-i hümâyun mesfûr Françaludan aldığı akçenin istirdâd-ı için emr-i şerifim sudûrunu istidâ' etmeğın ahidnâme-i hümâyun mû'cibince şerle görûlmek bâbında fermân-ı sâdır olmuştur. Fi Evâil-i Rebî-ül-evvel Sene 1165²¹⁸

Bu örnekten anlaşıldığı üzere tüccarlardan gereksiz vergi talep edilmesi ticaret yapmada ciddi bir sorun oluşturmaktadır.

3.2.1.4. Miras

Ölmüş olan yabancıların malvarlıklarına müslüman yetkililerin el koyması yasaktır. Ölen yabancıların terekesiyle ilgili yargılama yetkisi kendi konsoloslarına ve konsolos olmadığı durumlarda kendi büyükelçilerine aittir. Bu hak hem İngilizlere hem de Fransızlara verilen kapitülasyonlarda şu şekilde ifade edilmiştir. “ve eğer mürd olsa esvâb ve emvâline kimesne dahl etmeye kime vesâyyet eder ise ona verile eğer vesâyetsiz mürd olur ise konsolosları marifetiyle evvel yerli yoldaşına verile beyt-ül-mâlcılar kassamlar dahl eylemeyeler.”²¹⁹

Tüccarlar bazen alacakları olduğu kişilerin vefat etmesi üzerine bazı mağduriyetler yaşamışlardır. Borçları varislerden tahsil etmek zorunda kalmışlar ve bu davalar çoğu zaman uzamış ve sonuç almak zorlarmıştır. 1766 tarihinde Kavala'da olan Fransız tüccar Gümilcine'de olan Ermeni asıllı birinden ve onun kardeşinden senet karşılığı üç yüz kuruş almış ve borcunu ödemedi vefat edince Gümilcine Nâibi ölen kişinin eşya ve mallarını eşi ve ortakları ve bazı borçlularına vermiş. Alacağı olan tüccara herhangi bir ödeme yapmamıştır. Tüccarın alacağını tahsil edebilmesi için emir yazılmıştır.²²⁰

²¹⁷ (BOA), DVE .d., 34/2, 42-113.

²¹⁸ (BOA), DVE .d., 34/2, 64-333.

²¹⁹ *Muahedat Mecmuası*, c.1, s.18.

²²⁰ (BOA), DVE .d., 34/2, 1-1.

Borçlu olan kişiler borcunu tahsil etmeden vefat ederse varislerinin bunları almaya hakkı vardır. Örnek olarak Haziran 1751 tarihli fermanda Mora'da vefat eden Fransız tüccarının kalan eşyası, mallarını ve borçlarını almak için kardeşi Mora'ya gelmiş tüccara borcu olan kişiler borçlarını ödemeyip orada bulunan bazı köylere ve kasabalara kaçmıştır. Bu borçların ödenmesi için emir gönderilmiştir.²²¹ Benzer bir durum Ocak 1754 tarihli fermanda geçmektedir. Hanya'da ticaret yapan Mişel isimli Fransız tüccar orada yaşayan Sol Kol Ağası Halil Ağa adlı kişiye borç senedi karşılığında 3819 kuruş vermiştir. Tüccar birkaç kez parasını istemiş fakat alamamıştır. Halil Ağa ölünce varisleri babamız parayı ödemişti diyerek yalan beyanda bulunmuşlardır. Tüccarın hakkının kalan mirastan tamamen tahsil edilmesi için emir verilmiştir.²²² Kasım 1752 Halep Valisi ve Kadısına yazılan hükümde hem zorla para alma hemde vefat durumundan borcu tahsil edememe gibi daha karışık bir durum söz konusudur. Trablusşam Valisi İsmail Paşa Fransız tüccardan bir miktar para alıp daha fazla para talep edip tüccar itiraz edince bu defa tüccarın simsarını alıkoyup zorla Fransız tüccardan 2750 kuruş almıştır. Durumun ahidnameye aykırı ve haksız bir durum olmasını nedeniyle kendisine emir gönderilmiş fakat Lazkiye'ye gidip Trablus'a döndüğümde öderim deyip geçiştirmiştir. Trablus'a döndüğünde Fransız konsolosunun tercümanı tekrar emiri götürmüş bu defa beş on içinde ödeyeceğini söyleyip o esnada vefat edince borcun varisleri olan eşi ve oğullarından alınması için tekrar emir gönderilmiştir.²²³

Tüccarların ticaret yaparken vefat etmesi durumunda vekilleri olan kişiler kalan eşya ve mallarını alabilmektedir. Ağustos 1755 Tarihli İzmir Mollasına ve Voyvodasına gönderilen hükümde Fransız bayrağı altında ticaret yapan Mikel Şave adlı tüccar Tırhala'lı olup İstanbul'da oturan tüccar Elhaç Mustafa adlı kişiden bin kantar pamuk alıp pamuklar Tırhala'dan İzmir'e ihraç edildiği sırada hasta olan Hacı Mustafa vefat etmiştir. Bundan dolayı İzmir Voyvodasına hüküm gönderilip, pamukların Mişel Şavo'nun vekili Tomazo Maroni adlı kişiye İzmir gümrükçüsü vasıtasıyla teslim edilmesi emredilmiştir.²²⁴ Benzer bir vaka Mart 1752 tarihli fermanda yer almaktadır. Sayda Beylerbeği Azmizade Mustafa cizye toplama görevi için Haleb'te bulunduğu sırada hac masrafları için sırada Kari isimli Fransız tüccardan 3000 kuruş borç alıp

²²¹ (BOA), DVE .d., 34/2, 55-270.

²²² (BOA), DVE .d., 34/2, 92 -528.

²²³ (BOA), DVE .d., 34/2, 75-403

²²⁴ (BOA), DVE .d., 34/2, 94 -555.

borcunu ödemedi vefat etmiştir. Borcu ödemesi gereken varisler Şam, Trablus, Hama gibi farklı yerlerde oturduğundan Fransız tüccar Komyan isimli Fransız vekil olarak tayin etmiş ve varislerden bu paranın alınıp borcun ödenmesine dair emir gönderilmiştir. Fakat bu vekil kendi ülkesine dönünce bu defa Andregal isimli Fransız vekil olarak tayin edilmiştir. Varisler Şam ve Sayda valilerin akrabası olduğundan davası yine sonuçlanmamış bunun üzerine kapucubaşı aracılığıyla borcun ölen kişinin oğulları Osman, Salih, Yasin Beylerden tahsil edilmesi için Aralık 1742 ve Mayıs 1745 tarihinde iki defa daha emir gönderilmiştir.²²⁵

3.2.1.5. Tüccarların Diğer Alım Satım ve Ticari Sorunları

Fransız tüccarların ticaretini yaptıkları önemli ürünlerden birisi de tiftik ipliğidir. Temmuz 1746 tarihli Fransız elçisinin dilekçesine göre Ankara'da ticaretle uğraşan Ahrikom ve Cinge isimli Fransız tüccarlar İzmir'deki ortaklarına göndermek için Tabanlı Eyüp, Bektaş ve Deli Osman isimli devecilerle anlaşarak yirmi dokuz yük takas edip beş yük de mazı yükleyip ücretlerini ödedikten sonra bu deveciler yükleri Ankara civarında olan Seyitgazi adlı yerde bırakıp, yollarına devam etmişler ve Seyitgazi zabiti bu yükleri kendisi alıkoymuştur. Fransız tüccarın yüklerini geri alabilmesi için Ankara Tamga Mukaatası Emmini iki tane yasakçıyı görevlendirmiş ve yüklerin onlara teslim edilmesi için adı geçen zabite mektup göndermiştir.²²⁶ Alışveriş hileleri bazı ürünlerin alım satımında da kendini göstermiştir. Pol isimli Fransız tüccarın 1747 yılında Draç'ta bulunan bölge halkından Murtaza isimli kişi ve Silokopa adlı yabancı birinden yapağı alıp 1092 kuruş ödemiş fakat adı geçen şahıslar üç seneden beri anlaştıkları gibi yapağıyı göndermemiştir. Buldukları mahalde mahkeme olunması ve zimmelerinde olan paranın iadesi için emir gönderilmiştir.²²⁷ Hileli satışa başka bir örnek Ekim 1753 tarihli ferman verilebilir Elçi Konta Des Alleurs'un gönderdiği dilekçede Pol Erkoş isimli Fransız tüccar Saray Bosna'da oturan Dimitri Veledi Totoviç ve Arom Veledi Yetedano isimli kişilerden belirli bir miktar kantar toprak alıp karşılığında onlara birkaç parça çuka verip anlaşma yapmışlardır. Fakat tüccarın aldığı toprak numunesi gibi çıkmamıştır. Fransız tüccar aldığı toprağı geri iade etmek istediğinde ise almadıkları gibi verdikleri çukayı da istemişlerdir. Buldukları yerde davanın çözülüp karara

²²⁵ (BOA), DVE .d., 34/2, 66-347.

²²⁶ (BOA), DVE .d., 34/2, 5-29.

²²⁷ (BOA), DVE .d., 34/2, 81-448.

bağlanması için emir gönderilmiştir.²²⁸ İncelemiş olduğumuz defterde benzer bir numunesi gibi olmayan hileli toprak satımına dair bir örnek daha bulunmaktadır. Pamuk alım satımında zaman zaman böyle hile durumları söz konusu olmuştur. Kavala ve Selanik Sancakları Mutasarıflarına yazılan fermanda Kavas Ve Lapotri isimli Fransız tüccarlar pamuk mevsiminde teslim almak üzere Zencine kasabası Serdarı Abdurrahman ve ortağı İbrahim adlı kişilere 1837 buçuk kuruş verip anlaşma yapmışlardır. Fakat satıcı olan bu kişiler sözlerinde durmayıp zamanı gelince pamuğu teslim etmemişlerdir. İbrahim adlı kişinin ölmesi ve Abdurrahman'ın da Taşoz adasına kaçması üzerine ya pamuğun ya da karşılığı olan paranın kefilleri tarafından ödenmesi ve davanın mahkemede görülmesi emredilmiştir.²²⁹

Belgelerde müstemen olarak ifade edilen tüccarlar Avrupalı olup ahidname ile hakları korunan yabancılardır. Osmanlı sınırları içinde müslüman ve gayrimüslim tebaa ve ahidnamesi bulunan devlet tüccarları farklı şartlarda ticaret yapmaktadırlar. Ve en ayrıcalıklı gurup müstemen tüccarlardır. Bu tüccarların elde ettiği haklar beratlı tüccar olarak ifade edilen ve gayrimüslim Osmanlı tebaasından Avrupa devletleri himayesine girenlere de verilmiştir.²³⁰ Bu müstemen tüccarların Osmanlı devletine gelip ticaret yaparken karşılaştıkları sorunlara farklı bir örnek Ağustos 1753 tarihli ferman olabilir. Ankara'da tiftik bağlama işi bazı yabancılar tarafından birer akçeye yapılırken sonraları bu işi yapanlar bu paraya kanaat etmeyip iki akçeye bağlamaya başlamışlardır. Fransız tüccarlar Osmanlı reayasından bu işi yapanlarla anlaşıp işlerini yaparken bu işi sürekli yapan yabancılar tüccarları rahatsız edip siz kötü yaparsınız diye tehdit ederek kendilerine tahsil etmek istemişlerdir. Tüccarın işlerinin aksamasından dolayı mağduriyetinin giderilmesi ve sorunun çözülmesi için emir gönderilmiştir.²³¹ Tiftik ipliği 1700-1720 yılları arasında İpek'ten sonra en çok ihrac edilen üründür. Ankara ve Beypazarı çevresinde Türkler, Ermeniler ve Rumlar tarafından yapılan bu ürün Ankara'dan İzmir'e nakledilip oradan yerli yabancı alıcılarına ulaşmaktadır.²³²

Fransız tüccarlar bazen ellerindeki olanakların kısıtlanmasıyla da ticaret yapamaz duruma gelmişlerdir. Mayıs 1747 tarihli Selanik mollasına gönderilen fermanda Selanik'te bulunan Fransız tüccarların önceden beri kullandığı ve eşyalarıyla

²²⁸ (BOA), DVE .d., 34/2, 83-462.

²²⁹ (BOA), DVE .d., 34/2, 57-286.

²³⁰ Mübahat Kütikoğlu, *Avrupalı Tüccarı TDVİA*, Cilt 4, Yıl 1991 s.159 . Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayrimüslimler*, 17.

²³¹ (BOA), DVE .d., 34/2, 86-482.

²³² Yıldırım, *Osmanlı İngiliz Tiftik Ticareti*, 166.

dolu mahsenler alıcılar tarafından bize lazım denilerek boşaltılmak istenmiştir. Bu durumla alakalı önceden bir kere daha emir gönderilmiş fakat durumun tekrar etmesi üzerine yeni bir ferman gönderilmiştir.²³³ Aralık 1746 tarihli başka bir fermana ise tüccarların özel alanına girip rahatsızlık verme durumu söz konusudur. Bu durumun alışılmadık bir olay olması fermana şu şekilde ifade edilmiştir. “... Elçi arzual gönderip medine-i Ankara’da ticaret ile meks üzere olan Françe tacirlerinin menzillerine konmak ve ve kondurmak adet olmayıp ber mûcib ahid-nâme-i hümâyun mer’î, ve mahmî kılınmak lazım iken...” Buna rağmen Anadolu Valisi Vezir Ali Paşa Ankara’ya geldiğinde orada bulunan Hatuniye Vakfı Mütevellisi berber Elhaç ve Keferi Oğlu Salih adlı kişilerle birlikte Fransız tüccarın evinin olduğu tarafa gidip kapıyı kırmakla tehdit ederek zorla evine girip 30 adet deve ve 12 kişi adamlarıyla oraya yerleşip üç gün boyunca altmış miktar yem ve dört araba saman verip ve bundan başka günde on beş ve yirmişer kuruş dış kirası adı altında toplamda 150 kuruştan fazla parasını almışlardır. Durumun düzeltilmesi ve bundan sonrası için de Fransızların korunması için emir gönderilmiştir.²³⁴

Osmanlı ülkesinde yaşayan Fransızlar hücceti şeriye denilen senetler karşılığında ev bahçe gibi bazı mülkleri satın alabilmektedirler. Sorun yaşadıkları bir durumda sahip oldukları mülklerine başkalarının zarar vermesidir. 1754 tarihli fermana Trablusşam’da yaşayan Gal isimli Fransız tüccar ticari işleri için İstanbul’a geldiğinde orada bulunan Rozi isimli yabancı bir kişi tüccarın bahçesini kendi malı gibi ele geçirip mahsüllerine de toplamıştır. Davanın şerle görülüp, çözüme kavuşmazsa İstanbul’a havale olunması emredilmiştir.²³⁵

3.2.1.6. Hırsızlık Ve Eşkiyalık

Tüccarların karada ticaret yaparken yaşadığı sorunlardan birisi de yağma ve hırsızlık sorunlarıdır. O dönem Halep, Avrupa’dan ve Asya’dan gelen malları Ortadoğu’nun çeşitli bölgelerine ve Ortadoğu ve Asya’dan gelen malları ise Avrupa’ya ileten yoğun bir ticaret merkezidir.²³⁶ Buradan alınan mallar çoğunlukla kervanlarla taşınıyor ve eşkiyalar bu kervanları sık sık yağmalamaktadır. Payas Ve İskenderun limanları ve Halep hattı ticaret için önemli güzergahtır ve bu bölgede bazı eşkiyalar

²³³ (BOA), DVE .d., 34/2, 18 -80.

²³⁴ (BOA), DVE .d., 34/2, 12 -58.

²³⁵ (BOA), DVE .d., 34/2, 90 -516.

²³⁶ Marcus, *Halep*, 194.

tüccarların malları yağmalandığı için ticari kayıplar yaşamaktadır. Bu duruma önlem olarak o bölgede bulunan bazı kervan şeyhleri tüccarların kervanlara eşlik edip güvenliğini sağlıyor karşılığında da bazı hediyeler almaktadırlar.²³⁷ Mayıs 1750 tarihli fermana göre Haleb'te ticaret yapan Rinav isimli tacir İskenderun iskelesinden eşyasını kafiye ile Haleb'e nakil ederken Belen tarafına geldiğinde gece vakti kırk iki vukiyye kırmızı boyası çalınmıştır. Hırsızların ve çalınan eşyanın bulunması için Şubat 1747 tarihinde emir gönderilmiş fakat hırsızlar o bölge halkından olmadıkları için durum çözülememiştir. Sonrasında yine Belen'e gelen başka bir Fransız tüccar Gerbet'in bir denk çukası çalınmıştır. Bölgenin zabıtları eşyanın çalınması ve dışarıya götürülmesine göz yumduğu için tüccarlar mağdur olmuş ve yeni tüccarların bölgeye gelmesi ve ticaret yapamaması sorunu olmuştur. Bu eşyaların bulunup sahibine verilmesi ve bundan sonrası için gereken güvenliğin sağlanması ve bulunmadıkları takdirde zararı kendilerinin karşılayacağına dair Belen yetkililerine emir gönderilmiştir.²³⁸ Benzer bir yağma durumu Temmuz 1753 tarihli Maraş Beylerbeyi Ve Kilis Mutasarrıfına gönderilen fermana yer almaktadır. 1747 tarihinde Haleb'te bulunan Fransız tüccar Haleb'ten İskenderun'a gelirken Amik kasabası civarında Çatalhöyük denen mevkide kürt halkından Köse Bekir oğlu Şeyho Dülge Hasan ve Bilal Hümaciz oğlu Hüseyin ve Koçanlı aşiretinden yüz kişi ve Avşar eşkiyasından Arap Hasan oğlu Halid ve kardeşleri Mustafa ve Halil ve o bölgeden yüz yirmi kişiden oluşan eşkiyalar tüccarın 4000 kuruştan fazla eşyasını yağmalamışlardır. Haleb valisine emir gönderilip çalınan eşyanın sahibine verilmesi ve o tarafta güvenliğin sağlanması emredilmiştir. Fakat eşkiyalar Rakka tarafına kaybolmuştur. Aynı yıl Fransız tacirlerin ve Fransa konsolosu yanında olan tercümanın İskenderun'a kafiye ile götürdükleri eşya Antakya'da Eğriçeğid adı verilen yerde Çarhulu Solaklı Entebli ve Koçanlı Miranlo ve İdmanlo aşiretlerinden Mamo ve Kel Musa adlı kişiler ve o bölgeden iki yüz elli atlı birileri üzerlerine hücum edip 11400 kuruştan fazla değerdeki eşyalarını çalmışlardır. Durumun Antakya naibi tarafından bildirilmesi üzerine Fransız elçisinde isteğiyle bölgedeki yetkililere emir gönderilip çalınan eşyanın boybeylerine buldurulup sahibine teslim edilmesi ayrıca hırsızların cezalandırılması ve gereken önlem alınmazsa zararı bölgedeki kürt halkından

²³⁷ Marcus, *Halep*, 188.

²³⁸ (BOA), DVE .d., 34/2, 44 -175.

tanzim edilmesi ve sonrasında İskenderun yolunun güvenliğinin sağlanması için emir gönderilmiştir.²³⁹ Bu konuyla alakalı aynı yılda iki kez ferman gönderilmiştir.

Mart 1747 tarihli Bozcaada kadısına yazılan fermanla İzmir’de bulunan Fransız tüccar Samkin Galata’daki ortağına göndermek için bir miktar eşya ve kumaş ve cevahiri Sipahi Oğlu Mustafa isimli reisin gemisine yükleyip göndermiştir. Fakat Bozcaada’da gemi karaya oturmuş ve buranın voyvodası eşyaları almıştır. Voyvodaya gönderilen emirle durum çözülmeyince Fransız elçi davanın İstanbul’da görülmesini istemiş ve voyvodanın bu eşya ve malları Boğazhisarları konsolos vekili olan Fransızca vermesi aksi takdirde davanın İstanbul’da sadrazam huzurunda görüleceği yönünde emir gönderilmiştir.²⁴⁰

3.3. TERCÜMANLAR

Köken olarak Arapça bir kelime olan tercüman bir dildeki kelimeleri başka bir dile aktaran kimse için kullanılır. Kelime bozulup batılaştırılarak Grekçe’de “dragoumanus” Latince’de “dragomanus” ve İngilizce’de “dragoman” olarak da ifade edilmiştir.²⁴¹ Osmanlı Devletinde tercümanlar divan-ı hümâyun tercümanları, eyalet tercümanları, müessese (askeri ve eğitim kurumları) tercümanları, yabancı elçi ve konsolos tercümanları olarak sınıflandırılmıştır.²⁴² İncelenen eserde karşımıza çıkan tercümanlar yabancı elçi ve konsolosların yanında çalışan tercümanlardır. Bu tercümanlar görevlerini yerine getirirken ahidname ile çeşitli haklara sahip olup koruma altına alınmışlardır.

Tercümanlar elçilerinin isteğiyle beratla atanmaktadır. Tayin beratına örnek olarak Ağustos 1749 tarihli Halep Valisi ve Mollasına gönderilen emir gösterilebilir.

France padişahının âsitâne-i saâdetimede mukîm elçisi kıdvet-ül-ümerâ el millet-i mesihîyye Comte Des Allurs hutimet avakub-ı bi-l-hayr sūdde-i saâdetimize mühürlü arzuhal gönderip Mora Ceziresinde France konsolosu yanında berâtı şerfimle tercüman olan Corcaki Marike Veledi Todori hâlik olup tercümanlığı mahlûl olmağla mesfûrun yerine Halep’te France konsolosu yanında olmak üzere Dimitri Veledi Anastas ta’yîn olunub yedine berât-ı şerîfim verildiğın bildirip tercümanı mezbûr yedine verilen berâtı şerîfim mûcibince kendiyeye zabt ettirilip hilâfî ahid-nâme-i hümâyun mugayir şurutu berât-ı taaddi ettirilmeyib himâyet ve

²³⁹ (BOA), DVE .d., 34/2, 73-395.

²⁴⁰ (BOA), DVE .d., 34/2, 76-77.

²⁴¹ Nebi Bozkurt, “Tercüman”, *TDVİA*, c. 40 (İstanbul: TDV Yay, 2011), 489.

²⁴² Cengiz Orhonlu “Tercüman”, *İslam Ansiklopedisi*, c.12 (İstanbul: MEB Basımevi, 1979), 176-181. Sezai Balcı, “Osmanlı Devleti’nde Tercümanlık ve Bab-ı Ali Tercüme Odası”, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006), 18-44.

sıyânet olunmak bâbında hükm-i hümayunum ricâ' etmeğin vech-i meşrûh üzere amel olunmak için yazılmıştır. Fi Evâsıt-ı Ramazan Sene 1162²⁴³

Burada tercümanın ölmesinden dolayı boş kalan tercümanlık kadrosuna başka konsoloslukta olan tercüman getirilmiştir. Ahidname gereği elinde olan beratla korunup görevini yerine getirirken sorun çıkarılmaması emredilmektedir. Elçi ve konsolosların en temel haklarından birisi de istedikleri tercüman ve yasağcıyı çalıştırabilmesidir. Bu hak ahidnamede şu şekilde belirtilmiştir. "... Françe padişahının elçileri ve konsolosları diledikleri tercümânları ve istedikleri yasağcıları istihdâm edib bu hususta kendilere münâsib olmayanları istihdâm eyleye deyu haber olunmayalar..."²⁴⁴ Benzer bir durum Eylül 1752 tarihli Halep Valisine yazılan fermada söz konusudur. Halep'te Fransa konsolosu yanında tercüman olan Mihail Veledi Gabrin vefat edince yerine Dimitri Sarfikere isimli tercüman tayin olmuştur.²⁴⁵ Tercümanlar görevi bıraktığında da yerine yeni kişiler tayin edilmiştir. Kasım 1751 tarihli Fransız elçi Konte Des Allurs'un gönderdiği dilekçeye göre Dimitraki Veledi Manoli adlı tercüman görevini bırakınca yerine Yanaki Veledi Dimitraki tayin olmuştur.²⁴⁶

Kapitülasyonlar konsolosların tercüman çalıştırma sayısına bir kısıtlama getirmemiştir. Genellikle ya da iki kişidir. Tercümanların görevi konsolos ve elçilerin hizmetinde tercüme ve danışmanlık işlerini yapmaktır. Bunun yanısıra ticaret konusunda bilgili olup ticaretle uğraştıkları da olmuştur. Tercümanlar genellikle Osmanlı yahudi ve hristiyan vatandaşlarıdır.²⁴⁷ Ticaretin önemli şehirlerinden olan Halep, İzmir ve İstanbul'da beratlı tercüman sayısına ilişkin Boogert şu rakamları vermiştir. İstanbul için 1703 yılında 11, 1730'da 17, 1754'de 12, 1757'de 15, İzmir için 1703'da 8, 1730'da 8, 1754'te 5, 1757 'de 4 ve Halep için 1703 yok, 1730'da 2, 1754'te 7, 1757'te 8 dir.²⁴⁸

Tercümanlar hakkında bize bilgi veren bir kaynakta yol hükümleridir. Kapitülasyonlarla her ne kadar serbest dolaşmalarına izin versede yol izni almaları gerekmektedir. Geçtikleri güzergahlardaki görevlilere de gereken özenin gösterilmesi emredilmiştir. Bazen tercümanların kendilerine bazen de hizmetkarlarına yol izinleri

²⁴³ (BOA), DVE .d., 34/2, 38-125.

²⁴⁴ *Muahedat Mecmuası* 1: 23-125.

²⁴⁵ *Muahedat Mecmuası* , 1: 23.

²⁴⁶ *Muahedat Mecmuası*, 1: 74-397.

²⁴⁷ Boogert, *Kapitülasyonlar*, 68.

²⁴⁸ Boogert, *Kapitülasyonlar*, 85.

verilmiştir. Örnek olarak Haziran 1747 tarihli İstanbul'tan Selanik'e giden tercümanın hizmetkarı için yazılan yol izni verilebilir.

France padişahının âsitâne-i saâdetimde mukîm olan elçisi Kont De Castellane hutimet avâkıb-ı bi-l hayr südde-i saâdetimde arzuhal gönderib berât-ı şerifimle âli-şânımla France tercümanı olan Yako Veledi David nâm tercümanın hidmetinde olan Abraham Veledi Abro nâm bir nefer ademini ticarete müteallik bazı hususlar için Selanik tarafına götürmek murad etmekle şimdi sen ki mûmâ-ileyhimsiz mesfûr tercümanın hizmetkarı mesfûr her hanginizin tahtı hükümet ve kazâ'sına varılıp dâhil olursa gidişte ve gelişte menâzil ve merâhilde esnâ-yi tarihte kendiye libas ve davarına dâhil ve taaruz olunmayup ve iktizâ' eden zad-ü zevadesi rızâ' larıyla satanlardan narh-ı cari akçesiyle aldırıp ve mezbûr tercümanın yedine inayet ve ita tercümanlık berâtına mugayir cizye tekâlifi örfiye ve teklif ile vesâir bahane ile rencide ve remide ettirilmeyip mürûr ve ubûruna muhâlefet ve mûmânaat ettirilmemek bâbında hükm-i hümayunum ricâ' eylediği ecilden vech-i meşrûh üzere amel olunmak bâbında fermân-ı âli-şân yazılmıştır. Fi Evâil-i Cemâzi-yel-âhir Sene 1162²⁴⁹

Tablo 3.3: Tercümanlara Verilen Yol İzinleri

Tarih	Tercüman İsimleri	Gidilen Yön	Sayfa No
1746	Flodoro Veledi Tanaş	İstanbul-Boğdan	s.10/ h.no:52
1747	Avron Veledi Salmon (hizmetkar)	İstanbul-Selanik	s.20/ h.no:96
1747	Yako Veledi David	İstanbul-Selanik	s.25/ h.no:121
1752	Möyse Veledi Yeşova(hizmetkar)	İstanbul-Selanik Üsküb Arnavutluk	s.48/ h.no:158
1750	Yako Veledi Yosef (hizmetkarlar)	İstanbul-Hanya	s.46/ h.no:187
1750	Cibril Veledi Meserre(hizmetkar)	Halep-Payas	s.47/ h.no:198
1750	Limez Veledi Avran(hizmetkar)	İstanbul-Selanik	s.48/ h.no:201
1750	Harun(hizmetkar)	İstanbul-Sayda	s.48/ h.no:205
1750	Tomas Veledi Yanaki	İstanbul-Tunus	s.48/ h.no:206
1751	Petro Pasa (hizmetkar)	İstanbul-Hanya	s.53/ h.no:242
1751	Tedoraki Veledi Doroso	İstanbul-Edirne-Çorlu Rusçuk	s.54/ h.no: 254
1751	Avram Veledi İsak (hizmetkar)	İstanbul-Selanik	s.56/ h.no: 275
1751-1752	Yovani Yali (hizmetkar)	Yanya-Mora	s.57/ h.no: 354
1752	Minyoli Veledi Anton (hizmetkar)	Edirne-Şumnu-Vidin	s.79/ h.no:389
1752	Yasef Veledi Salmon	İstanbul-Selanik	s.73/ h.no: 394
1752	Mikel Veledi Alexsandraki (hizmetkar)	İzmir-Hanya	s.76/ h.no: 404
1753	Anastasi Besko (hizmetkar)	Yanya-Mora	s.80/ h.no:443
1753	David Veledi İshak	Sayda	s.81/ h.no: 447
1753	Yaşua Veledi Menahim	İstanbul-Edirne	s.87/ h.no:484
1753	İsak Veledi Yako (hizmetkar)	İstanbul-Mora-Yenişehir	s.88/ h.no:489
1753	Rizona Haman Veledi Minotyia	Yanya	s.88/ h.no:494

²⁴⁹ (BOA), DVE .d., 34/2, 25-121.

1753	Nikola Vadoli (hizmetkar)	İstanbul-Selanik	s.89/ h.no:496
1755	Haim Veledi Yosef Çalki(tercümanın oğlu)	İstanbul-Sofya- Belgrad-Niş	s.101/ h.no:656
1755	Petrekıyağ(hizmetkar)	İstanbul-Mora	s.103/ h.no:663
1755	Galadya(hizmetkar)	İstanbul-Selanik	s.107/ h.no:690
1756	Tudoraki Veledi Deroso	İstanbul-Edirne	s./ h.no:712

Yol hükümlerinde sık sık karşımıza çıkan hizmetkarlar, elçi, konsolos ve tercümanların yanında çalışan kişilerdir. Statü olarak daha alt grupta yer almalarına rağmen vergi muafiyeti gibi tercümanların yararlandıkları ayrıcalıklardan tercümanların hem kendi oğulları hemde hizmetkarları yararlanmıştır. Yine elçi hizmetinde çalışan on beş kişi kadar hizmetkar da vergiden muaf tutulmuştur.²⁵⁰

Tercümanlar da görevlerini yaparken çeşitli sorunlarla karşılaşmış rahatsız edilmiştir. Fransız tercüman Dimitraki Anmira Edirne’de iken oradaki bazı kişiler tercümanı rahatsız edip sorun çıkarmıştır.²⁵¹ Tercümanların ellerindeki berata göre bir kimse davaları olduğunda İstanbul’da görülmesi gerekmektedir. Kasım 1759 tarihli fermanla Fransız elçi yanında tercüman olan Yako Veledi David kendi halinde görevini bazı kişiler tarafından yalancı şahitlikle dava edilmiş ve sorun yaşamıştır. Bu durum fermanla şu şekilde ifade edilmektedir. “tercüman ile her hangi davası olur ise ellerinde olan ahid-nâme-i hümâyun mûcibince âsitâne-i saâdetime havale olunup gayri yerde istimâ’ olunmaya”²⁵² Benzer bir durum Trabluşam’da bulunan Komyan isimli tüccarın başına gelmiştir. Tüccar iflas edince alacaklı olan kişiler orada konsolos yanında tercüman olan Bersis Veledi Sergis’e “Sen tüccara hizmet ettin borcumuzu senden isteriz” diyerek tehdit etmişlerdir.²⁵³

Yine bazı işleri için Selanik’te bulunan Menahim isimli tercüman oradaki bazı kişiler tarafından eşya istemiye rahatsız edilmiştir.²⁵⁴ Benzer bir durum Narda’da Fransa konsolosu yanında olan tercümanın başına gelmiş ve Narda Voyvodası tercümana olan düşmanlığından dolayı bazı kötü davranışlarda bulunup hakaret ederek rahatsız etmiştir.²⁵⁵ Bazen bu saldırıların daha ileri boyuta gittiği de olmuştur. Eğriboz taraflarında Livatya’da ticaret amacıyla Fransa konsolosunun yanında bulunan Menaya

²⁵⁰ *Muahedat Mecmuası* ,1:23.

²⁵¹ (BOA), DVE .d., 34/2, 5-28.

²⁵² (BOA), DVE .d., 34/2, 10 -46.

²⁵³ (BOA), DVE .d., 34/2, 121-523.

²⁵⁴(BOA), DVE .d., 34/2, 42-160.

²⁵⁵ (BOA), DVE .d., 34/2, 59-298.

isimli tercümanı Litvanyalı Süleyman isimli kişi yaralayıp sol kolunu sakat etmiştir. Konunun yerinde araştırılıp gereken cezanın verilmesi ve tercüman iyi olana dek nafaka ödenmesi emredilmiştir.²⁵⁶ Bu konuda bir kez daha hüküm gönderilmiştir.

Tercümanlara vergi konusunda ayrıcalık tanınmış ve ahidnamede şu şekilde ifade edilmiştir. “França elçisi yanında beratım ile tercüman olan tercümanlık hizmetinden olan ve oğulları ve hizmetkarları harâc ve avârız ve kassâbiyye akçesi vesâir mutâlebât ile rencide olunmak icab etmez iken” Buna rağmen İstanbul’da Fransız konsolosu yanında tercüman olan David isimli kişiye İstanbul cizyedarı senin baban öldü diyerek iki senelik cizye alıp ayrıca tercümanın adamlarını da hapsetmiştir.²⁵⁷ Benzer bir örnek ise Halep Valisine Ve Mollasına gönderilen ferman gösterilebilir. Halep’te Fransız konsolosunun yanında bulunan beş tane tercümandan Halep ‘te cizyedar olan kişi tercümanların elindeki bu berata aldırış etmeden cizye isteyerek rahatsız etmiştir.²⁵⁸

1752 tarihli başka bir fermanla Tablusşam’da Tercüman olan Sergis isimli kişinin sahip olduğu kavun ve zeytin bahçesinden dolayı vermiş oldukları öşür vergisini orada bulunan yetkililer kendi istedikleri miktarda talep edip ayrıca bahçenin bekçilerini de rahatsız etmişlerdir.²⁵⁹ Fazla vergi talebine bir örnekte Haziran 1755 tarihli ferman verilebilir. Toma isimli tercüman Yorgako isimli hizmetkarıyla Sofya’da çuka vb. eşyaların gümrüğünü ödedikten sonra Rusçuk’ta Halil Ağa isimli kişinin yardımcısı hizmetkarın elindeki belgeye itibar etmeyip tekrar gümrük talebinde bulunmuştur.²⁶⁰

3.3.1 Alacak Verecek ve Borç Sorunları

Tercümanlar alacak verecek sorunlarıyla da uğraşıp mağdur olmuşlardır. Halep’te Fransız konsolosu yanında tercüman olan Can Debreyari Halep Muhassılı İsmail Bey ve kardeşi Hasan Bey’den 4391 kuruş alacağını defalarca istemiş olmasına rağmen tahsil edememiştir.²⁶¹ Benzer bir şekilde Fransız tercüman Flodori Veledi Tanış Boğdan’da Corci isimli zimmiden 3100 kuruş alacağı olup tahsil edememiş ve olayın çözülmesi için mübaşir tayin edilip yine sonuç alınmazsa davanın İstanbul’a

²⁵⁶ (BOA), DVE .d., 34/2, 67-353.

²⁵⁷ (BOA), DVE .d., 34/2, 8-38.

²⁵⁸ BOA), DVE .d., 34/2, 11-55.

²⁵⁹(BOA), DVE .d., 34/2, 69-364.

²⁶⁰(BOA), DVE .d., 34/2, 100-640.

²⁶¹(BOA), DVE .d., 34/2, 18-82.

gönderilmesi emredilmiştir.²⁶² Yine Fransız elçisi hizmetinde çalışan Karlo Kartini isimli tercüman sarayda görevli Salih Ağa adlı kişiden 1150 kuruş alacağını uzunca süre uğraşmasına rağmen tahsil edememiştir. Bu konuda iki kez emir gönderilmiştir.²⁶³

Tercümanlar da zaman zaman rehin bırakma yoluyla borç para vermiştir. Kasım 1750 Sayda Kadısına ve Sayda Valisine yazılan fermanla Sayda'da Fransız konsolos yanında bulunan ve Fransız asıllı Sasin isimli tercüman orada yaşayan Hamidzade Yusuf Ağa adlı kişiye senet karşılığında 9000 kuruş borç verip karşılığında adı geçen kişi orada bulunan evini rehin olarak vermiştir. Fakat borcunu ödemediği için evi satmıştır. Tercümanın mağduriyetinin giderilmesi için emir yazılmıştır.²⁶⁴

3.4. ELÇİLER

Elçi, halk, ülke, devlet, kavim anlamına gelen Türkçe “il” kelimesinden türetilmiştir. Haberci ve peygamber manasına da gelen kelime “bir devleti başka bir devlet nezdinde görevlendirilen diplomat” anlamına gelmektedir.²⁶⁵ İnceleme yaptığımız kayıta üç Fransız elçisi karşımıza çıkmaktadır. Bunlar 1741’de Büyükelçi olan Comte de Castellane 1747’de Comte Des Alleurs 1755’te Comte de Vergennes’tir.²⁶⁶ Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki ilk ilişkiler Krallık naibi Louse De Savoie tarafından gönderilen ve ismi bilinmeyen sonrasında da Bosna Paşası tarafından öldürülen bir büyükelçinin gönderilmesiyle başlamıştır.²⁶⁷

Elçilerin gidiş gelişi ve konaklaması hakkında yol hükümlerine bakarak bilgi sahibi olabiliriz. Örnek olarak Temmuz 1755 tarihli Boğaz hisarları Naiblerine ve Dizdarlarına yazılan Hüküm gösterilebilir.

France padişahının asitane-i saâdetimde mukîm elçisi kıdvet-ül-ümerâ el millet-i mesihhiyye Şövalir De Vergennes hutimet avakıb-ı bi-l-hayr südde-i saâdetime mühürlü arzuhal gönderip kendisini âsitâne-i saâdetime götüren bir kıt'a sefinesiyle itmam-ı hizmeti ve halik olan .. haremiyle geri France diyarına avdet ve azimet üzere olmağla sefine-i mezbûrenin Boğaz hisarlarında yoklanmak bahanesiyle meks ve tehir ettirilmeyip müruruna mümânaat ettirilmeyib müruruna mümanaat olunmamak için hükmü hümâyunum ricâ ve divânı hümâyunumda mahfûz olan kuyûd-u ahkam müracaat oldundukta yüz elli dört senesinde âsitâne-i saâdetime france diyarından elçi isal eden iki adet varda kosta kalyonların avdetlerinde

²⁶²(BOA), DVE .d., 34/2, 10-51.

²⁶³ (BOA), DVE .d., 34/2, 54-252.

²⁶⁴(BOA), DVE .d., 34/2, 50-218.

²⁶⁵Mecduđ Mansuroğlu, “Elçi”, *İA* c. 4 (İstanbul: MEB Basımevi 1979), 231. Mehmet İpşirli, “Elçi” *TDVİA*, c.11, (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 3.

²⁶⁶ İsmail Soysal, *Fransız İhtilâli*, 22.

²⁶⁷Fransa'nın Ankara Büyükelçiliği, “1925'ten İtibaren Büyükelçiler Listesi”, erişim: 20 Şubat 2019, <https://tr.ambafrance.org/>

boğazhisarlarında yoklanmak bahanesiyle meks ve tehir olunmayup emmen ve salimen mürûrlarına mümânaat olunmamak için emr-i şerîfim verildiği mestur ve mukayyed bulunmağın mutad üzere emr-i şerîf mûcibince amel olunmak bâbında fermân-ı ali-şân sâdır olmuştur vusul buldukta bu bâbta vech-i meşruh üzere sadır olan emr-i şerîfim muciblerince amel ve hareket olunup hilafına cevaz ve ruhsat gösterilmeye şöyle bilesiz. Fi Evâhir-i Ramazân Sene 1168²⁶⁸

Burada elçilik görevini tamamlayan Vergennes'in ülkesi Fransa'ya geri dönüşü için gereken müsadenin verilmesi Varda Kosta gemisi ile Boğazlar'dan geçerken bahane ile durdurulmaması ve eğlendirilmemesi emredilmiştir.

Elçilerin gelip gidişi çeşitli nizama bağlıdır. Kanunnameye göre elçi kabulü genel olarak şu şekildedir. Elçiler mektuplarıyla birlikte Divan'da kabul günlerinde davet edilir. Vezirazama arzını sunduktan sonra yemek daveti verilir ve sonrasında kendisine ve beraberindekilere hilat giydirilir. Sonrasında padişahın müsadesi ile onunla görüşebilir. Bu görüşmelerde divanda bulunan tercümanlar iletişimi sağlamaktadır.²⁶⁹

İstanbul'a gelen elçiler islami eman anlayışına uygun olarak misafir olarak kabul edilir ve tüm ihtiyaçları Osmanlı Devleti tarafından karşılanmaktadır. Elçiyi karşılayıp İstanbul'a getiren mihmandarlara bu ihtiyaçları karşılaması için gereken para ve avans da verilmiştir.²⁷⁰ Yabancı elçiler ilk dönemler de XVI. yüzyıldan itibaren İstanbul'da bulunan elçi hanında konaklamaktadır. Sonraları buranın bakımsız ve gösterişsiz oluşundan dolayı elçiler burayı beğenmeyip başka yerlerde kalmışlardır.²⁷¹ Fransız elçiler genellikle Galata'da kendi konaklarında oturmaktadır. Bunu elçilere ait fermanlarda "Galata'da vaki hanesine" ibaresinden anlamaktayız.

Elçilerin ahidname gereği yeme içme konusunda bazı hakları vardır. Kendi kültürlerine göre giyinme belirli miktar ve sayıda şarap ve domuz alma izni verilmiştir. Bu hak Temmuz 1751 tarihli Yeniçeri Ağası ve Bostancıbaşıya yazılan fermanla şu şekilde belirtilmiştir.

France elçisi arzuhal gönderip kendinin ve etba-ı ademlerinin kefâf-ı nefsleri için senede bir defâ yedi bin medre hamra emr-i şerîf verile gelmekle bin yüz altmış yedi senesine mahsuben beher müdresi onar vukuyye olmak üzere İstanbul'a karib iskele ve yalılardan akçesiyle iştirâ' eylediği yedi bin medre hamrın Galata'da vaki hanesine nakline mümânaat olunmayup zabitlerden aherden min bad gümrük ve bâc ve harâc ve avâriz nâmi vesâir bahane ile akçe mutalebesiyle rencide ve remide ettirilmemek bâbında hükm-ü hümâyunum ricâ ve divan-ı hümâyunumda mahfûz kuyûd-u ahkama mürâcaat olduktan yüz altmış altı senesi ber vech-i meşrûh mestûr

²⁶⁸(BOA), DVE .d., 34/2, 100-646.

²⁶⁹İnalçık, *Kuruluş Ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı*, 96-298.

²⁷⁰Ömer Düzbakar, "XV- XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devletinde Elçilik Geleneği Ve Elçi İaşelerin Karşılanmasında Bursa'nın Yeri" *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar*, sy. 2/6 (2009): 184.

²⁷¹Semavi İyice, "Elçi", *TDVİA*, c.11, (İstanbul: TDV Yay, 2003), 54.

ve mukayyed bulunmağın mukaddema sâdır olan emr-i şerifim mûcibince altmış yedi senesine mahsuben defâ-ı vahide nakline mümânaat olunmamak için yazılmıştır. Fi Evâhir-i Muharrem Sene 1168²⁷²

Burada yedi bin medre şarap almalarına ve evlerine götürmelerine müsade edilmiş ve bunlardan vergi alınmamasına dair uyarı da yapılmıştır. Ayrıca 1740 ahidnamesinde yer alan şu ifadeden “Françe konsolosları ve onlara tâbi' olan ruhbân ve tüccâr tâifesi ve tercümânları kendi nefsleri için mu' tâd,-ı muayyene kadar evlerinde şıra sıkıp ve taşradan hamr getirip isti'mâl eylediklerinde rencîde olmayalar...” kendilerinin de imal etmesine izin verildiği anlaşılmaktadır. Elçilere konsoloslara ve onların hizmetinde olan tercüman tüccar ve rahiplere her yıl yenilenen şarap alma izinleri verilmiştir.

Tablo 3.4: Şarap Alma İzinleri

Tarih	İsim	Miktar	Sayfa No
1746	Comte De Castellane (elçi)	7000 medre=89 740 kg	s.3/ h.no:8
1746	Tercüman ve adamları	5000 medre = 64 100 kg	S.3/ h.no:9
1746	Fransız Tüccarlar	3000 medre= 38 460 kg	s.3 / h.no:10
1746	Fransız Tercümanın Oğulları İstefan ve Josef	2000 medre= 25 564 kg	s.3/ h.no:11
1746	Fransız Beyzade Can Batista Kavro ve adamları	3000 medre= 38 460 kg	s.3/h.no: 12
1746	Fransız Diyetatot ve adamları	2000 medre= 25 564 kg	s.3/ h.no:13
1746	Fransız tüccar Cosef ve adamları	1000 medre= 12 820 kg	s.3/ h. no: 14
1746	Fransız Beyzade Dilman	1000 medre= 12 820 kg	s.3/ h.no: 15
1746	Fransız Beyzade Klavet	1500 medre= 19 230 kg	s.3/ h.no: 16
1746	Fransız doktor Dermanco	1000 medre= 12 820 kg	s.3/ h.no:17
1747	Fransız elçi ve adamları	7000 müdre = 89 740 kg	s.19/ h.no:86
1747	Elçinin hizmetinde olan tercümanlar ve adamları	5000 medre = 64 100 kg	s.19/h.no: 87
1747	Fransız tercümanın B red oğulları İstefan Ve Cozef	2000 medre= 25 564 kg	s.19/h.no:88
1747	Fransız rahip ve tüccarlar	3000 medre= 38 460 kg	s.19/h.no: 89
1747	Fransız Deboraterd	2000 medre= 25 564 kg	s.19/h.no: 90
1747	Fransız Beyzade Can Batista Kavro	3000 medre=25 564 kg	s.19/h.no:91
1747	Fransız Beyzade Fendata	1700 medre = 21 794 kg	s.19/ h.no:92
1747	Comte Des Allurs tercüman ve adamları	5000 medre= 64 100 kg	s.24 / h.no:114

²⁷²(BOA), DVE .d., 34/2, 96-579.

1747	Beyzade Klavyo	1500 medre = 19 230 kg	s.24/ h.no: 115
1747	Fransız tercüman Bred oğulları İstefan Cozef	2000 medre = 24 564 kg	s.24/ h.no: 116
1749	Fransız elçi ve adamları	7000 medre= 89 740 kg	s.39/ h.no:131
1749	Fransız Beyzade Klavyo ve adamları 132	1500 medre= 19 230 kg	s.39/ h.no:132
1749	Tercüman ve adamları	5000 medre= 19 230 kg	s.39/h.no:133
1749	Can Batista Kavro	3000 medre= 25 564 kg	s.39/h.no:134
1749	Brev tercümanın oğulları İstefan adamları ve	2000 medre= 25 564 kg	s.39/h.no:135
1750	Fransız elçi	7000 medre =89 740 kg	s.50/h.no:222
1750	Fransız Tercüman Bred oğulları İstefan ve Cozef ve adamları	2000 medre= 25 564 kg	s.51/h.no:223
1750	Fransız Beyzade Klavyo ve adamları	1500 medre= 19 230 kg	s.51/h.no:224
1750	Elçinin Tercümanı ve adamları	5000 medre= 64 100 kg	s.51/h.no:225
1750	Fransız Beyzade Can Batista Kavro	3000 medre= 25 564 kg	s.51/h.no:226
1752	Fransız elçi ve adamları	7000 medre= 89 740 kg	s.61/ h.no:314
1752	Terüman Bred ve oğulları İstefan Ve Cozef	2000 medre= 25 564 kg	s.61/ h.no:315
1752	Fransız Beyzade Can Batista Kavro	3000 medre= 25 564 kg	s.61/h.no: 316
1752	Elçinin Tercümanı ve oğulları	5000 medre= 64 100	s.61/ h.no:317
1752	Fransız Beyzade Klavyo	1500 medre = 19 230 kg	s.61/ h.no:318
1752	Fransız elçi ve adamları	7000 medre= 89 740 kg	s.76/ h.no:406
1752	Elçinin Tercümanı ve adamları	5000 medre= 64 100 kg	s.76/ h.no:407
1752	Fransız Beyzade Can Batista Kavro ve adamları	3000 medre= 38 460 kg	s.76/ h.no: 408
1752	Fransız Beyzade Klavyo ve adamları	3000 medre= 38 460	s.76/ h.no: 409
1752	Fransız Beyzade Bred ve adamları	2000 medre= 19 230 kg	s.76/ h.no: 410
1753	Fransız elçi ve adamları	7000 medre= 89 740	s.90/ h.no:506
1753	Elçinin tercümanı ve adamları	5000 medre= 64 100 kg	s.90/ h.no:507
1753	Can Batista Kavro ve adamları	3000 medre= 38 460 kg	s.90/ h.no:508
1753	Fransız Beyzade Klavina	1500 medre= 19 230 kg	s.90/ h.no:509
1753	Tercüman Bred ve oğulları İstefan Ve Cozef	2000 medre= 25 564 kg	s.90/ h.no: 510
1754	Fransız elçi ve adamları	7000 medre= 89 740 kg	s.96/ h.no:579
1754	Fransız Beyzade Can Batista Kavro	3000 medre= 38 460 kg	s.96/ h.no:580
1754	Tercüman Bred oğulları İstefan ve Cozef	2000 medre = 25 564 kg	s.96/ h.no:581

1754	Eçinin 5 tercümanı ve adamları	5000 medre = 64 100 kg	s.96/h.no: 582
1754	Fransız Beyzade Klavino	1500 medre = 19 230 kg	s.96/ h.no:583
1755	Fransız elçi ve adamları	7000 medre = 89 740 kg	s.108/ h.no:696
1755	Elçinin tercümanları ve adamları	5000 medre = 64 100 kg	s.108/ h.no:697
1755	Fransız Beyzade Klavino ve adamları	1500 medre =19 230 kg	s.108/ h.no:698
1755	Fransız Beyzade Can Batista Kavro	3000 medre= 38 460 kg	s.108/ h.no:699
1755	Tercüman Bred oğulları İstefan ve Cozef	2000 medre= 25 564 kg	s.108/ h .no:700

Yiyecek ve içecek tedarikinde müsaade edilen bir diğer şey de belgelerde henazir olarak belirtilen domuz olmuştur. Bu izin fermada şu şekilde belirtilmiştir.

France elçisi arzuhal gönderip me' kûlât ve meşrûbâtları mühimi için getirdikleri nesnelere gümrük ve bâc talep olunmaya deyu ahidnâme-i hümâyunda mestur ve mukayyed olduğuna binaen kendilerinin ve ademlerinin kefaf-ı nefsleri için iktizâ eden senelerde nahiye-i merkumede tabi ıstıranca vesair karyelerde rızâ'larıyla satanlardan akçesiyle iştirâ' eylediği yüz elli res' henaziri Galata'da vaki hanesine nakl murad eyledikte mümânaat olunmadığı ecilden emin ve subaşılar ve yasakçılar vesair zâbitân ve ayan mümânaat olunmayup ahidnâme-i hümâyuna mugayir gümrük ve bâc ve harâc ve avâriz namı ve aher vechle rencide ve remide olunmamak için hükmü hümâyunum ricâ' ve divânı hümâyunumda mahfûz kuyûd-u ahkama mürâcaat oldundukta yüz altmış beş senesine mahsuben emr-i şerîfim verildiği mestur ve mukayyed bulunmağın mukaddema sâdır olan emr-i şerîfim mucibince altmış altı senesine mahsuben emr-i şerîfim verildiği mestur ve mukayyed bulunmağın mukaddema sâdır olan emr-i şerîfim mucibince altmış altı senesine mahsuben defa-ı vahidede nakline mümânaat olunmamak için yazılmıştır.²⁷³

Burada 150 adet domuz için müsaade verilmiş. Emin yasakçı ve subaşı gibi görevlilerin müdahale etmemesi ve ahidname kuralları gereği fazla vergi talep edilmemesi istenmiştir.

3.5. KONSOLSLAR

Konsolos kelimesi Latince danışmak düşünmek istişare etmek anlamına gelen "consulere" kelimesinden türetilmiştir. Bir ülkede görev yapan yabancı temsilci demektir.²⁷⁴ Konsolosların görevi kendilerinde ait olduğu devletin idaresi altında

²⁷³ BOA), DVE .d., 34/2,89-505.

²⁷⁴ Ali İbrahim Savaş, "Konsolos", TDVİA, c 26, (İstanbul:TDV Yayınları 2002.), 178.

bulunan topluluklarının ilgili sorunları yerel yöneticilere iletip aracı olarak çözüm üretmektir.²⁷⁵ Yabancı tüccarlara ahidname ile ticaret yapma hakkı verilince mensup oldukları devletlere de konsolosluk açma yetkisi verilmiştir.²⁷⁶ Fransa İngiltere Hollanda konsoloslarına şahsi yetkiler verip Levant'ta görevlendirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Avrupalı konsoloslar Avrupalı diğer vatandaşlara göre daha ayrıcalıklı konumdadır.²⁷⁷ Konsolosların tayini görevi ve statüleri Eylül 1749 tarihli Halep Valisi ve Mollasına yazılan fermanda şu şekilde ifade edilmiştir.

France elçisi arzuhal gönderip mahmiye-i Halep ve a'nâ' tabi iskelelere gelip giden France Ve Françeluya tabi tüccarın umûr ve mesalihini görmek için konsolos olan Simorazi hâlik olup yerine Pertoma nâm Françalı konsolosu nasb ve ta' yin ve yerine ber-mûcib ahidnâme-i hümâyûn konsolosluk berâtı verildiğin bildirip berât mucibince konsolosu mezbûr beyzade-i mesfûru zabt ettirilip mugayir berâtı âli-şân konsolosluğuna aheri mütégallibe ettirilmeyib himâyet ve sıyânet olunmak babında hükmü hümâyûnum ricâ' etmeğin berât mucibince zabt ettirmek için emr-i şerîf yazılmıştır. Fi Evâhir-i Şevvâl Sene 1162²⁷⁸

Benzer bir atama kaydı ise Trablusşam'da Luizyon isimli Fransız beyzadesinin süresi dolması üzerine yerine Can Luis Koldinyo atanmıştır.

Ellerindeki beratla konsoloslar gitikleri yerlerde korunup himaye edilmesi ve çalışmalarına mücade edilmesi emredilmiştir. İlk zamanlar konsoloslar başka milletlerden olabiliyorken bazı kişilerin konsolosluk beratına sahip olup ayrıcalıklı olmak için yolsuzluk yapması ve tüccarlarla da problem yaşanması ve farklı sebeplerden dolayı Osmanlı Devleti XVII. yüzyıl sonlarında Sakız Kıbrıs ve diğer yerlerdeki Hollanda Fransız ve İngilizlere konsolos tayin ederken kendi milletlerinden birini ataması konusunda karar almıştır.²⁷⁹ Konsolosların ayrıcalıklı durumu bulunmaktadır. Bunlardan biri de herhangi bir konsolosun kadı huzuruna şahsen çıkmaya zorlanmaması ve onun yerine tercümanı yetkilendirilmesidir.

Konsolosların esas işleri kendi milletlerinin işlerini yapmak, ihracı olan malları kaydetmek, elçi ve konsolos için belirlenen vergileri toplamaktır.²⁸⁰ Fakat zaman zaman onlarda görev yaptıkları yerlerde birilerine borç vererek ve başka işlerle de uğraşarak ticarete aktif bir rol oynamışlardır. Eğriboz 'da Karahisar karyesinde orada yaşayan

²⁷⁵ M.Tayyip Gökbilgin, "Konsolos", İA, c. 6 (İstanbul: MEB Basımevi), 237.

²⁷⁶ Mübühâh Kütüoğlu, "Osmanlı İktisad Tarihi Bakımından Konsolos Arzlarının Ehemmiyeti Ve Kıymeti", Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, sy 10-11, (1983): 151.

²⁷⁷ Boogert, *Kapitülasyonlar*, 225.

²⁷⁸ BOA), DVE .d., 34/2,39-136.

²⁷⁹ Gökbilgin, "Konsolos", 838.

²⁸⁰ Halil İncalık, "Osmanlı'nın Avrupa İle Barışıklığı: Kapitülasyonlar Ve Ticaret", Doğu-Batı Makaleler I, Sayı 24, 2003, 268.

Mahmut Zebuzade Kızılhisar kalesi dizdarı Mehmet Kızılhisar Mütessellimi ve başka yedi kişi ile yine orada yaşayan sekiz kişi kocabaşlar birbirleriyle kefil ve anlaşmalı olup Fransız konsoloslar Helban, Holan adlı konsoloslardan senet karşılığı 4500 kuruş borç almışlar ve yine konsolosun yanında bulunan tercümandan 2000 kuruş toplamda 65 000 kuruş borç para almışlar ve ödeme zamanı geldiğinde sorun çıkarıp ödememişlerdir. Mağdur olanların sorununun çözülmesi için mahkemede görülmesi için emir gönderilmiştir.²⁸¹ Bu konuda bir kez daha emir gönderilmiştir. Benzer bir şekilde Atina konsolosu Atina'da bulunan bazı yabancılardan ve kocabaşlardan alacağı olan parayı tahsil edemeyip sorun yaşamıştır.²⁸² Yanya ve Sayda konsolos olan Pol isimli kişi orada bulunan Yako ve Yorgaci isimli kişilere borç verip geri tahsil edememiştir.²⁸³

Büyükelçi ve konsoloslar bir vasiyetname bırakmadan ölen kişilerin miraslarına el koyma yetkisine sahip ve mirasçısı olanların da mallarının devredilmesi konusunda da yetki sahibidir. Bazen Konsoloslar bizzat kendileri de miras ve alacak davalarının bir parçası olmuştur. Örnek olarak Eğriboz'da bulunan Fransız konsolos Dofin, Yorokobyos adlı rahibe borç senedi karşılığında 3000 kuruş para vermiştir. Fakat rahip borcunu vermeden vefat etmiş borcun varislerden tahsil edilmesi için emir gönderilmiştir.²⁸⁴ Konsolos vekillerinin de borç verdiği durumlar söz konusudur. Rakka Mütessellimi Halep'e gelip Halep'te Fransız konsolosunun vekilinden 5000 kuruş borç alıp vermeyerek zorluk çıkarmıştır. Borcu ödemesi için emir gönderildiğinde ise ortalıktan kaybolmuştur. Fransız elçisinin yasakçısı konuyla ilgili görevlendirilip borcun alınması için emir gönderilmiştir.²⁸⁵

Ahidname gereği Fransızların evlerine ve çalıştıkları yerlere sebepsiz zorla girilmesi yasaktır. Sadece elçilerinin ve konsolosların gözetiminde arama yapılabilir.²⁸⁶ Konsoloslar için aynı hak geçerli olmasına rağmen bazen yolda yürürken bazen de evlerinde saldırıya uğrayıp mağdur olmuşlardır. Örnek olarak Sayda'da bazı kişiler Fransız konsolosunu taşıyıp Beyrut'tan Sayda'ya gelen Fransız rahibi de darp ederek eşyalarını gasb etmişlerdir.²⁸⁷ Konsoloslar görevli oldukları bölgelerde orada bulunan eşkıya ve zarar veren bazı kişilerden dolayı da mağdur olmuşlardır. Halep'te eşkiyalık

²⁸¹ (BOA), DVE .d., 34/2, 69-371.

²⁸² (BOA), DVE .d., 34/2, 107-689.

²⁸³ (BOA), DVE .d., 34/2, 101-655.

²⁸⁴ (BOA), DVE .d., 34/2, 89-503.

²⁸⁵ (BOA), DVE .d., 34/2, 64-335.

²⁸⁶ Kurdakul, *Ticaret Anlaşmaları Ve Kapitülasyonlar*, 94.

²⁸⁷ (BOA), DVE .d., 34/2,3-18.

yapan Deli Hasan adlı kişi ve yanına topladığı yetmiş kişi ile birlikte İskenderun'da Fransız konsolosun ve tüccarların evini basıp eşyalarını yağmalayarak ateş etmişlerdir.²⁸⁸ Benzer bir vaka Kavala' da olan işleri için gezen Rozan isimli Fransız konsolosunun başına gelmiştir. Yanında bir kişi hizmetkarıyla gezerken Mustafa Bin Hüseyin Kayasağlı adlı kişi konsolosu ve yanındaki kişiyi suçsuz yere darp etmiştir. Adı geçen şahsın cezalandırılması için emir gönderilmiştir.²⁸⁹ Yine Kavala'da bulunan bazı kişiler Fransız konsolos ve tüccarlarını rahatsız edip işlerinin dışında burada bulunursanız sizleri katlederim diyerek tehdit etmiştir.²⁹⁰ Konsolosların buldukları liman şehirlerinde bazı kişiler gemileriyle gelip sorun çıkarmışlardır. Sakız'da Petro ve Morevi Petro isimli kişiler Fransız konsolosun evine sebepsiz girip hakaret edip rahatsız etmiştir. Adı geçen bu şahısların başka yere gönderilmesi için ferman gönderilmiştir.²⁹¹ Bu gibi durumlar orada yaşayan konsolos tüccar ve diğer görevlilerin güvenliği için ciddi sorunlar yaratmıştır. Cezalandırılan kişiler tekrar aynı suçları işleyip rahatsızlık vermiştir. Bu rahatsızlık hem yerli halka hemde yabancı kişilere karşı olmuştur. Kıbrıs'ta kalyoncu Hacı Baki adlı kişi ve ona tabi kişiler burada Hristofabi adlı kişiyi katl etmişler sonrasında sürgün edilmelerine rağmen tekrar Kıbrıs'a gelip bu defa da Fransız konsolosun kançısını bazı eşkiya kimselerle birlikte yaralayıp ölümüne sebep olarak tekrar kayıplara karışmıştır. Kıbrıs'a gelirse dahi kalmaması yönünde emir gönderilmiştir.²⁹² Sonrasında Fransız konsolosunun yardımcıları ve bazı görevli kişilerin rahatsız edilmemesi için bir kez daha uyarı amaçlı emir gönderilmiştir.

Suç işleyenler bazen konsolosun yanında çalışan kişiler olmuştur. Yasakçı, Kançı (katip)²⁹³, mahzenci ve simsar gibi görevlilerle elçi konsolos ve tüccarlara hizmet etmektedir. Yasakçılar ise konsolosların güvenliği için hizmet eden yeniçeri zabitleridir.²⁹⁴ 1753 tarihli fermanla Fransız konsolosunun tayin olunan Koca Ali adlı kişi konsolosa uygunsuz davranışlarda bulunup yasakçılıktan azl edilmiştir. Sonrasında konsolosa olan hüsümetinden dolayı yanına başka birilerine de alıp Sandıkçı Ahmet, Kapıcı Emin, Kahveci Oğlanı, Peştamalci Yusuf kişileri de alıp konsolosun evinin oraya gidip silah atarak konsolosun kaleminin oğlu ve bir tüccara saldırmışlar, konsolosun

²⁸⁸ (BOA), DVE .d., 34/2, 17-56.

²⁸⁹ (BOA), DVE .d., 34/2, 39-140.

²⁹⁰ (BOA), DVE .d., 34/2, 55-262.

²⁹¹ (BOA), DVE .d., 34/2, 57-284.

²⁹² (BOA), DVE .d., 34/2, 77- 414.

²⁹³ Kançı: Konsolosluk katiplerine verilen isim Bkz, Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 836.

²⁹⁴ Mehmet Canatar, "Osmanlı Devletinde Kavaslar Ve Kavas Teşkilatı" *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 4, (1997): 73.

yanında hizmet etmiş bir Fransızı da öldürmüşlerdir. Sonrasında Peştemalci Yusuf ve Koca Ali Beşe firar edip diğerleri is hapsedilip sonra kefaletle serbest bırakılmıştır. Diğerlerinde yakalanıp Selanik kalesine hapsedilmesi ve bırakılmasına mücadele edilmediği sürece orada tutulması emredilmiştir.²⁹⁵ Konsolosluk çalışanları konsoloslar için alışveriş yaparken de saldırıya uğrayıp sorun yaşamışlardır. Narda'da Fransız konsolosunun kaçıları Eksermoz'da konsolos için buğday alıp nakil ederken orada bulunan kocabaşılar ve Karlılı müteselliminin bekçibaşısı ve bazı eşkiyalar konsolosun kaçısının kayığını bağlayıp üzerlerine saldırıp kayıkta konsolosa ait olan para ve eşyayı yağmalayıp buğdayı da orada bulunan Musa isimli Arnavud birine satmışlardır. Narda kadısına bildirilen durumun dava olarak görülmesi ve alınan eşya ve paranın geri alınması için emir gönderilmiştir.²⁹⁶ 1753 tarihli başka bir fermanla Lefkoşa taraflarında Fransız konsolosun kaçısı Anovakin Veleli Vakre orada bulunan eşkiyalar tarafından öldürülmüş fakar suçu tam olarak kimin işlediği anlaşılamış o dönem kolcu olan Kel Osman Berber Mehmet kolcu Hasan Deli Hamza adlı kişiler Tuzla kalesine hapsedilip sonrasında başka yere gönderilmeleri için emir gönderilmiştir. Suçu kesin işlemediklerinden dolayı bir kez daha ferman gönderilip Tuzla'ya dönmeleri ve serbest bırakılmaları istenmiştir.²⁹⁷

Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan bir batılı öldüğünde mirası ile ilgili düzenlemeleri bağlı olduğu büyük elçilik konsolosluk yapmaktadır. Bir yabancı öldükten sonra Bu işlemler konsoloslar için de geçerlidir. 1747 tarihli fermana göre Kavala'da Fransız konsolosu yine orada bulunan Kavala kalesi dizdarı Hasan adlı kişiye 4427 kuruş borç vermiştir. Fakat alamadan vefat edince kardeşi Rozan borcu tahsil etmek istemiş ve alamamıştır. Bu defa dahi vermezse davanın Selanik'te görülüp karara bağlanması emredilmiştir.²⁹⁸

3.6. DİĞER FRANSIZLAR VE DİN ADAMLARI

Ahidname ile ayrıcalıklı olan bir grupta Fransız vatandaşlardır. Fakat ahidname ile koruma altına alınmalarına rağmen zaman zaman saldırıya uğrayıp vergi talebiyle rahatsız edilmiştir. Yine onlar hakkında bize bilgi veren önemli ayrıntılardan biri yol

²⁹⁵(BOA), DVE .d., 34/2, 79- 437.

²⁹⁶ (BOA), DVE .d., 34/2, 101-657.

²⁹⁷ (BOA), DVE .d., 34/2, 440.

²⁹⁸ (BOA), DVE .d., 34/2, 22-102.

izinleridir. Örnek olarak Mayıs 1747 tarihli ferman gösterilebilir. Edirne Tatarcık Filibe Zağra taraflarına giden Can Ros isimli Fransız ve oğullarına verilen izin şu şekildedir.

Françe elçisi arzihal gönderip Edirne'de ticaret ile meks üzere olan Can Ros nâm Françelunun Josef Ve Batista Ros iki nefer oğulları Françelular ticarete bazı hususlar için Tatarcık Ve Filibe Ve Zağra Ve Yanbolu Ve Karacık ve ol havalilere azîm olmalarıyla siz ki mûmâ-ileyhimsiz mesfûrlardan her hanginizin taht-ı kazâsına vasıl olduğu gidişte ve gelişte menâzil ve merâhilde ve esna-yi tarikte kendilere ve esvâb ve davarlarına vesâir nesnelere müdâhele olunmayup iktizâ' eden zad-ü zevâdeleri rızâ' larıyla satanlardan narh-ı cari üzere akçeleriyle aldırıp hilâfi ahidnâme-i hümâyun ve tekâlif vesâir teklif ile rencide mürûr ve ubûrlarına rencide olunmamak bâbında hükmü hümâyunum ricâ etmeğin ahidnâme-i hümâyun vech-i meşrûh üzere amel oluna deyu yazılmıştır. Fi Evâsıt-ı Cemâzi-yel-evvel Sene 1160²⁹⁹

Tablo 3.5: Fransız Vatandaşlarına Verilen Yol İzinleri

Tarih	Fransızlar	Gidilen Yön	Sayfa No
1747	Josef Ve Batista	Edirne,Filibe-Zağra	s.18/ h.no:84
1749	Saret	Boğdan-Leh	s.40/ h.no:146
1750	Pirla Palas ve hizmetkarı	İstanbul-Eflak	s.46/ h.no:190
1750	Cozef Prison	İstanbul-Boğdan,Hanya	s.48/ h.no:203
1752	Kablir Barin	İstanbul-Boğdan	s..63/ h.no:331
1752	Niyodarmış hizmetkarı	ve İstanbul-Eflak	s.66/ h.no:346
1752	Alari	İstanbul-Sakız, Akdeniz Adaları	s.69/ h.no:370
1752	-	Nemçe -Eflak	s.70/ h.no:372

İncelediğimiz kayıtlarda tüm Fransızlar en sık karşılaşılan sorun saldırı ve rahatsız etme durumları olmuştur. Dikkat çeken bir durum da bazen Fransız vatandaşların alıkonulması olmuştur. İstanbul'a gelen Ayo Frabel adlı Fransız Uzuncaabad'tan geçerken oranın voyvodası tarafından alıkonulmuş ve durumun bildirilmesi üzerine elçinin gönderdiği kişiye teslim edilip davanın İstanbul'da görülmesi yönünde emir gönderilmiştir.³⁰⁰ Yaşanan bu durum verilen yol izinlerindeki duruma aykırıdır. Benzer bir durum Nemçe'den İstanbul'a gelen Fransızların başına gelmiştir. Dört kişi seyahat eden Fransızlardan birisi Varna'da voyvoda tarafından hapsedilmiştir. Tahliye edilmesi için emir gönderilmiştir.³⁰¹

²⁹⁹ (BOA), DVE .d., 34/2, 18-84.

³⁰⁰ (BOA), DVE .d., 34/2, 42-159.

³⁰¹ (BOA), DVE .d., 34/2, 91-518.

Zaman zaman esnaf olan Fransızlarda rahatsız edilip işleri engelenmiştir. Fransızların rahat bir şekilde işleri yapabilmesi için ahidname ile güvence altında oldukları fermanda şu şekilde ifade edilmiştir.

France padişahının âsîtâne-i saâdetimde mukîm elçisi Comte Des Allurs hutimet avakub-ı bi-l -hayr sÛdde-i saâdetime arzuhal gönderip France devletinin elçileri ve konsolosları ve tercümanları ve tacirleri vesair reâyâları âsÛde-hal müreffeh-ül bal mer`î ve mahmî kılınalar deyu Françeluya i` tâ olunun ahidnâme-i hümâyunda mestur ve mukayyed olup ... Fi Evâsıt-ı Şa`ban Sene 1162

Buna rağmen Mora'da bulunan Anabolu iskelesinde ekmek yapan Fransızların fırınına orada bulunan iskele emini Mustafa adlı kişinin kardeşi zorla girip fırıncıyı darp etmiştir. Fransa konsolosunun durumdan haberdar olması üzerine durumu araştırmak için liman emininin yanına giden tercüman da tehdit edilmiştir. Bu kişinin Fransızları rahatsız etmeye devam etmesi üzerine gerekenin yapılması emredilmiştir.³⁰² Fransızların birbirleriyle münakaşaya girdiği durumlar da söz konusu olmuştur. İzmir'de Fransız konsolos tüccar ve kaptanlar için ekmek yapan Fransız fırıncı orada bulunan diğer fırıncılardan tarafından rahatsız edilip sonuç alamayınca dava etmişlerdir.³⁰³ Yine İzmir'de ticaretle oluşan Abraham Ve David Karbendeş adlı yahudi Fransızlar ve çocukları ticaretle uğraşırken rahatsız edilip problem yaşamışlardır.³⁰⁴

Fransız konsoloslar kendi bölgelerindeki Fransız uyruklarının davalarını ve sorunlarını kendi adetlerine göre çözümleyip karara bağlama yetkisine sahiptir. Ayrıca kendi istekleri olmadan Osmanlı kadı ve diğer yetkililerin bu davalara müdahale etmesi yasaktır.³⁰⁵ Örnek olarak Sakız'da Corci Braneş adlı kişi suç işlediğinden bulunduğu mahalde yakalanıp Fransız konsolosa teslim edilmesi emredilmiştir.³⁰⁶ Fransızların miras davaları da konsoloslarının sorumluluğu altındadır. İstendil adasında bulunan Fransız Franko Belyani ve ortağının ellerinde bulunan bağ ve bahçe ve tarlalarını yine orada bulunan Antuan Kaloriye Salmos adlı kişi ile kavgalı oldukları anda ölmesiyle bu kişinin varisleri bu emlakların kendilerine kaldığını idiaa etmiştir. Durumun çözülmesi için baş muasebe kayıtlarına ve ellerindeki senetlere bakılması çözüm sağlanmazsa İstanbul'a havale edilmesi emredilmiştir.³⁰⁷

³⁰² (BOA), DVE .d., 34/2, 25-119.

³⁰³ (BOA), DVE .d., 34/2, 25-123.

³⁰⁴ (BOA), DVE .d., 34/2, 75-401.

³⁰⁵ Boogert, *Kapitülasyonlar*, 34.

³⁰⁶ (BOA), DVE .d., 34/2, 63-326.

³⁰⁷ (BOA), DVE .d., 34/2, 54-258.

Cizye vergisi her dönem için önemli bir sorun olmuştur. Üsküb'te Pınarhisar kasabasında bulunan ve ticaretle uğraşan Can Elzar adlı Fransız cizye talebiyle rahatsız edilmiştir.³⁰⁸ Benzer şekilde İstendil adasında Petir Şarla Nikordan ve altı kardeşi oranın cizyedarı tarafından cizye isteğiyle rahatsız edilip sorun yaşamışlardır.³⁰⁹ Yine Sakız cizyedarı orada bulunan evli ya da bekar Fransızları cizye isteyerek rahatsız etmiştir.³¹⁰

Fransız doktorların da ticaretle uğraştığına dair bilgiler mevcuttur. Üsküdar'dan İstanbul'a giden Fransız tabibe verilen yol izninde "ticarete müteallik husus" için ibaresi bu durumu desteklemektedir.³¹¹ yine başka bir yol izninde tıbbi malzeme tedariki için İstanbul'tan Trabzon ve Ahışha taraflarına giden Alexsandra ve Kayrıl isimli doktorlar yer almaktadır.³¹² İzmir'den Trablusşam'a bazı işleri için giden Fransız doktor Simon ve iki tane hizmetkarına yol hükmü yazılmıştır.³¹³ Ankara'ya giden Fransız tabib Klod Blan'a yazılmış yol hükmü bulunmaktadır.³¹⁴ Doktorlar işlerini yaparken saldırıya uğradıkları da olmuştur. Mayıs 1752 tarihli fermana göre Eğriboz'da Kızıllhisar'da yaşayan Fransız doktor yine orada olan Mehmet ..? Oğlu adlı kişi tarafından kılıç ile yaralanmış ve cezalandırılması için emir gönderilmiştir.³¹⁵

Din adamları aktif ticaret yapmasalar da onlara verilmiş yol izinleri vardır. İstanbul'dan Sakız giden Beyacropoli isimli Fransız rahip iki tane Fransız hizmetkarına yol izni yazılmış.³¹⁶ Başka bir yol izni Trabzon'dan Ahışha'ya giden Pederemi Alexsandro ve yanında bir de hizmetkarına yazılmıştır.³¹⁷

Fransızların evlerine girilmesi gereken durumlarda elçi ve konsoloslarının bilgisi dahilinde ve onların uygun gördüğü kişilerle gidilebilir.³¹⁸ Fakat çoğu zaman haneye zorla girme ve rahatsız verme durumları söz konusu olmuş. 1740 ahidnamesinde bu izin şu şekilde belirtilmiştir.

tarafi mahkemedен ve devlet-i âliyyem zâbitânı câniblerinden ehl-i örf tâifесinden françелu olanların sâkin, oldukları haneye bilâ-mûcib, cebren duhûl olunmayub hanesine duhûle hâcет (...) eylediği halde elçisi ve konsolosu bulunan yerlerde

³⁰⁸ (BOA), DVE .d., 34/2, 83-465.

³⁰⁹ (BOA), DVE .d., 34/2, 93-541.

³¹⁰ (BOA), DVE .d., 34/2, 67-350.

³¹¹ (BOA), DVE .d., 34/2, 53-243.

³¹² (BOA), DVE .d., 34/2, 48-204.

³¹³ (BOA), DVE .d., 34/2, 68-360.

³¹⁴ (BOA), DVE .d., 34/2, 77-419.

³¹⁵ (BOA), DVE .d., 34/2, 68-359.

³¹⁶ (BOA), DVE .d., 34/2, 46-192.

³¹⁷ (BOA), DVE .d., 34/2, 66-345.

³¹⁸ Koçu, *Osmanlı Muahedeleri*, 434.

onlara ihbâr ve taraflarından muayyin olunan ademleriyle olduğu mahale varılıb bu hususta hilâfına hareket eder bulunursa ba‘de-l- tahkîk te‘dîb olunalar³¹⁹

Eylül 1750 tarihli fermana göre Sakız’da kapıcıbaşı İbrahim adlı kişi Fransızlardan Cizvit rahiplerinin evlerine konsoloslarının haberi olmadan sebepsiz zorla girmiştir. Yaşanan bu mağduriyetin giderilmesi için emir gönderilmiştir.³²⁰ Ocak 1747 başka bir fermanla Şam’da yaşayan bazı kişiler yine orada yaşayan Fransız vatandaşlardan ve Fransız rahiplerden zorla para alıp ayrıca dövmekle ve kovmakla tehdit edip sorun çıkarmışlardır. Bu durumdan dolayı rahipler evlerine kapanmış ve ihtiyaçlarını karşılayamamışlardır. Rahiplerin ibadetlerini rahatça yapabilmeleri ve diğer sorunlarının giderilmesi için bölgedeki Osmanlı yetkililerinden ahidname kurullarına uygun davranılması istenmiştir. Bu konuda birkaç kez ferman gönderilmiştir.³²¹ Fransız din adamlarının da diğer Fransızlar gibi kendi kıyafetleriyle rahatça dolaşma hakkı vardır ve bunlardan cizye alınması yasaktır. Buna rağmen Ahîsha’da Fransız Kapuçin rahiplerinden yanlarında gümrüğü verilecek eşya olmamasına rağmen kendilerine ait elbiselerden cizye alınmak istenmiş ve rahatsız edilmişlerdir.³²² Benzer bir fazla vergi talebi Nakşa’da bulunan rahiplerin sahip olduğu bağ ve bahçelerden yine orada bulunan Rum kocabaşılar ve postalar verilmesi gereken vergiden ziyade tekalif-i şakka³²³ gibi vergi talebinde bulunup rahatsız etmişlerdir.³²⁴

Din adamlarının borç aldığı duruma örnek olarak Rumeli taraflarında İpek’te Gavril Veledi Nikola isimli patrik İstanbul’da iken orada bulunan Fransız tüccardan borç senedi karşılığı 1400 kuruş borç alıp zamanı geldiğinde ödememiştir. Davanın görülmesi ve paranın tahsil edilmesi için emir gönderilmiştir.³²⁵

³¹⁹ *Muahedat Mecmuası*, 1:29.

³²⁰ (BOA), DVE .d., 34/2, 47-199.

³²¹ (BOA), DVE .d., 34/2, 57-59.

³²² (BOA), DVE .d., 34/2, 25-122.

³²³ Tekalif-i Şakka: “Kanunnamelerde öngörülmediği halde devlet hizmeti yütüten görevlilerin halktan “salgun”, “salma” “ayakbastı parası” adı altında toplanan vergiler”. Bkz Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 675.

³²⁴ (BOA), DVE .d., 34/2, 64-336.

³²⁵ (BOA), DVE .d., 34/2, 105-675.

SONUÇ

34/2 no'lu Fransa Ahkam defteri esas alınarak yapılan bu çalışmada Fransızların elde ettiği 1740 tarihli kapitülasyonun nasıl uygulandığı üzerinde durulmuştur. Fransız uyruklu konsoloslar ve elçiler görevlendirilmiş. Ayrıca Osmanlı tebaasından olan hristiyanlar da tercümanlık görevi için seçilmiş böylece Fransız vatandaşların sorunlarının çözülmesi ve işlerinin yürütülmesi sağlanmıştır.

En kapsamlı kapitülasyonu elde etmeleriyle Fransızlar diğer Avrupalı devletlere göre ticarete üstün konuma gelmişler ve Osmanlının liman şehirleri ve iç ve bölgelerde konsolosluk açarak ticari ilişkileri daha da geliştirmişlerdir. Bu şehirlerin başında İzmir, Halep, Trablusşam, Selanik gibi şehirler gelmektedir.

Defter içeriğinde yer alan konular tüccarların ve diğer görevlilerin alacak-verecek meseleleri, yol izinleri, konsolos ve tercüman tayinleri ticaret yaparken karşılaşılan sorunlar ve ahidnameye aykırı olan durumlarıdır. İncelemiş olduğumuz defterde en fazla konu yol hükümleriyle ilgilidir. Bunu alacak verecek ve vergi sorunları takip etmektedir. Ahidname kuralları en çok vergi konusunda ihlal edilmiştir. Korsanlık ve yağma faaliyetleri de ticareti etkileyen önemli olaylar arasındadır. Özellikle İngiltere ve Fransa'nın arasındaki rekabet Akdeniz'de korsanlık faaliyetlerini artırmıştır.

Çalışmamız konu bakımından zengin bir içeriğe sahip olmasının yanısıra 1740 Ahidnamesi maddeleri tek tek açıklanarak, Fransızlara verilen haklar daha açık ve anlaşılır bir şekilde ifade edilmiştir. Fransız kaptan, elçi, konsolos tüccar, tercüman ve diğer Fransız vatandaşlara verilen yol hükümleri tek tek tablolaştırılmış yine elçi, konsolos ve tercümanlara ihtiyaçları için verilen şarap ve domuz alma izinleri de tablolaştırılarak ve miktarları hesaplanarak konular ayrıntılarıyla ifade edilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları:

BOA, A.DVN.DVE.d., 34/2 Fransa Ahkam Defteri.

Araştırma Eserler:

Adıyeke, Nuri, “ Girit Savaşları Ve Birleşik Hıristiyan Orduları” *Türkler Ansiklopedisi*, 9: 743-749. Ankara: YTY Yayınları, 2002.

Akıncı, Gündüz. *Türk-Fransız Kültür İlişkileri (1071-1859)*. Ankara: Şirin Matbaası, 1973.

Arıkan, Zeki. “Osmanlı İmparatorluğunda İhracı Yasak Mallar”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sy.(sayı yok). (1991): 279-303.

Aydın, Yusuf Alperen. *Sultanın Kalyonları*. İstanbul: Küre Yay, 2011.

Bağış, Ali İhsan, *Osmanlı Ticaretine Gayrimüslimler*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1983.

Balcı, Sezai. “Osmanlı Devletinde Tercümanlık Ve Babıali Tercüme Odası”. Doktora Tezi, Ankara, 2006.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, İstanbul: Başkanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2000.

Baysun, Cavit ve Arif Münif Mansel, Enver Ziya Karal. *Yeni Ve Yakın Çağlar Tarihi*. İstanbul: Maaarif Matbaası, 1942.

Berkes, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: YKY Yay, 2002.

Boogert, Mautris H Van Den. *Kapitülasyonlar Ve Osmanlı Hukuk Sistemi*. çev: Ali Coşkun Tuncer. İstanbul: TİBK Yay, 2014.

Bostan, İdris. “Kapudan” *TDVİA*. 24: 354-355. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

_____ “İzni Sefine” *TDVİA*. 23: 542-543. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Bozkurt Nebi. “ Tercüman” *TDVİA*.40: 489- İstanbul: TDV Yay, 2011.

Charriere Ernest. *Negotiation De La France dans De Levant*, I-IV, Paris, 1840-60.

Canatar, Mehmet. “Osmanlı Devletinde Kavaslar Ve Kavas Teşkilatı”. *İlmi Araştırmalar Dergisi*, sy.4 (1997): 67-87.

Çaycı, Abdurrahman. *Büyük Sahra’da Türk Fransız Rekabeti (1858-1911)*. Ankara: TTK, 1995.

Çiçek, Kemal, “ II. Viyana Kuşatması Ve Avrupa’dan Dönüş (1683-1713)”, *Türkler Ansiklopedisi*, 9: 746-761. Ankara, YTY, 2002.

Demirkent, Işın. “ Haçlılar” *TDVİA*. 14:533-537. 1996.İstanbul: TDV Yay,1996.

- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lugat* Ankara: Aydın Kitabevi, 1999.
- Düzbakar, Ömer. “XV-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devletinde Elçilik Ve Elçi İaşelerinin Karşılanmasında Bursa'nın Yeri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sy.2/6 (2009):182-194.
- Eldem Ethem, “Kapitülasyonlar Ve Batı Ticareti”, *Türkiye Tarihi*, Ed.Suaiya Faroğı, 341-396. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011.
- Finkel, Caroline. *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı İmparatorluğunun Öyküsü*. 1300 1923. çev: Zülal Kılıç. İstanbul: Timaş Yayınları, 2007.
- Fındık, “Tahsin. Osmanlı Belgelerinin Tanıklığı İle XVI.Yüzyılda Osmanlı-Fransız İlişkileri” 9: Ankara 2002.
- Genç Nermin. “Fransa Ahkam Defteri (1634-1666) İnceleme Metin. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.
- Gökbilgin, Tayyip. “Konsolos”. *İA*. 6: 837-840. İstanbul: MEB Basımevi, 1977.
- İnalçık, Halil. *Kuruluş Ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı*, İstanbul: Timaş Yay, 2017.
- _____, “İmtiyazat” *TDVİA*, 22:245-252. İstanbul: TDV Yay, 2000.
- _____, “Osmanlı Metrolojisine Giriş”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sy.73 (1991): 21-49.
- _____, “Osmanlı'nın Avrupa ile Barışıklığı: Kapitülasyonlar Ve Ticaret” *Doğu-Batı Makalleler I* sy.24 (2003) 268.
- İpşirli, Mehmet. “Eman”, *TDVİA*. 11:77-79. İstanbul: TDV Yay, 1995.
- İskender Macar ve Ali Reşat. *Kapitülasyonlar Menşei Usülleri Ve* İstanbul: Kanaat Matbaası, 1330.
- İyice Semavi, “Elçi”. *TDVİA*.11:54- . İstanbul TDV Yay, 2003.
- Soysal, İsmail. *Fransız İlişkileri Ve Türk Fransız Diplomasi Münasebetleri (1782-1802)*, Ankara: TTK Yay, 1995.
- “Türk-Fransız Diplomasi Münasebetlerinin İlk Devresi” *İ.Ü Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sy.5-6 (1952) 63-94.
- Kallek, Cengiz. “Simsar” *TDVİA*.37: 215-219 . İstanbul: TDV Yay, 2009.
- Karakoyun Ebru. “Fransa Ahkam Defteri (1666-1687) İnceleme Metin”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.
- Kartal Ali Safa. “Jean De La Forestin Büyükelçilik Döneminde Fransa-Osmanlı Siyasi Ve İktisadi Münasebetleri”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.
- Kurdakul, Necdet. *Ticaret Anlaşmaları Ve Kapitülasyonlar*, Ankara: Döler Neşriyat –

- Neşriyat, 1981.
- Kütükoğlu, Mübahat. “XVIII. Yüzyılda İngiliz Ve Fransız Korsanlık Hareketlerinin Akdeniz Ticareti Üzerine Etkileri”. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, sy.12 (1968): 57-
- _____ “Ahidnameler Ve Ticaret Muahedeleri”. *Osmanlı*. 3: 329-341. Ankara: Yeni Türkiye Yay, 1999.
- _____ . Osmanlılarda Narh Müessesesi Ve 1640 Tarihli Narh Defteri, İstanbul, 1983.
- _____ “Osmanlı İktisad Tarihi Bakımından Konsolos Arzlarının Ehemniyeti Ve Kıymeti” *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sy.10-11 (1983): 151-166.
- Avrupalı Tüccarı, *TDVİA*, 4: 159- İstanbul: TDV Yay,1991.
- Koçu, Reşad Ekrem. *Osmanlı Muahedeleri Ve Kapitülasyonlar*,(Basım Yılı Yok)
- Mansuroğlu Mecdud. “Elçi”. *İslam Ansiklopedisi*. 4:231- İstanbul: MEB Yay, 1979.
- Mantran, Robert. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev: Server Tanilli. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 2016.
- Marcus, Abraham, *Moderliğin Eşiğinde bir Osmanlı Şehri Halep*, çev: Mehmet Emin Baş, İstanbul: Küre Yay, 2013.
- Muahadat Mecmuası, 1. Ankara: TTK Basımevi. 2008.
- Nebioğlu, Osman. *Bir İmparatorluğun Çöküşü Ve Kapitülasyonlar*. Ankara: TİBK Yay, 1986.
- Parlatır, İsmail. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi 2009.
- Parmaksızoğlu İsmet. “Kapudan Paşa” *İA*. 6:207-211. İstanbul: MEB Basımevi, 1977.
- Shaw, Stanford. *Osmanlı İmparatorluğu Ve Modern Türkiye*. çev: Mehmet Harmancı.1: Savaş, Ali İbrahim. “Konsolos”, *TDVİA*. 26:178-180. İstanbul: TDV Yay, 2002.
- Şişman Aylın. “Osmanlı-Fransız İlişkileri 1740-1789 (Konsolos Arzlarına Göre)”. Doktora Tezi, Afyonkarahisar, 2011.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin Merkez Ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara: TTK Basımevi, 1988.
- _____ . *Osmanlı Tarihi*. 2: Ankara: TTK Yay, 1998.
- Ünal, Mehmet Ali. *Osmanlı Tarih Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2011.
- Orhunlu, Cengiz. “Tercüman” *İA*.12:176-181. İstanbul: MEB Basımevi, 1979.
- Özkan, Selim Hilmi. “17. Yüzyılın Sonlarında Hristiyan Birliği Projesi Ve Osmanlı

Fransız İlişkileri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s.9 (2009): 62-72.

Wood, Alfreed C. *Levant Kumpanyası Tarihi*, çev: Çiğdem Erkel İpek, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları, 2013.

Yalçınkaya, Alaaadin. “XVIII. Yüzyıl Islahat, Değişim Diplomasi (1703-1789)”. *Türkler Ansiklopedisi*. 12:492- Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

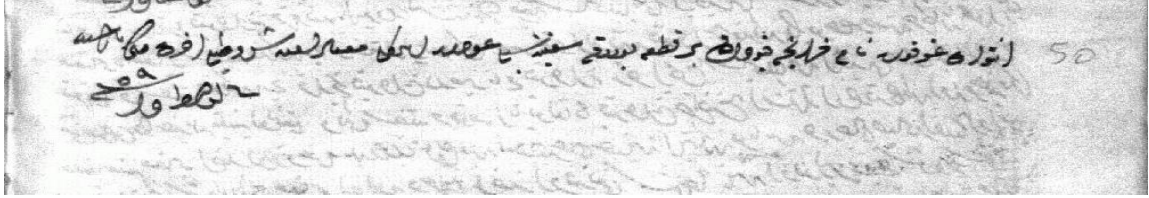
Yıldırım, Gülay Webb. XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İngiliz Tiftik Ticareti, Ankara: TTK Basımevi, 2011.

İnternet Adresi

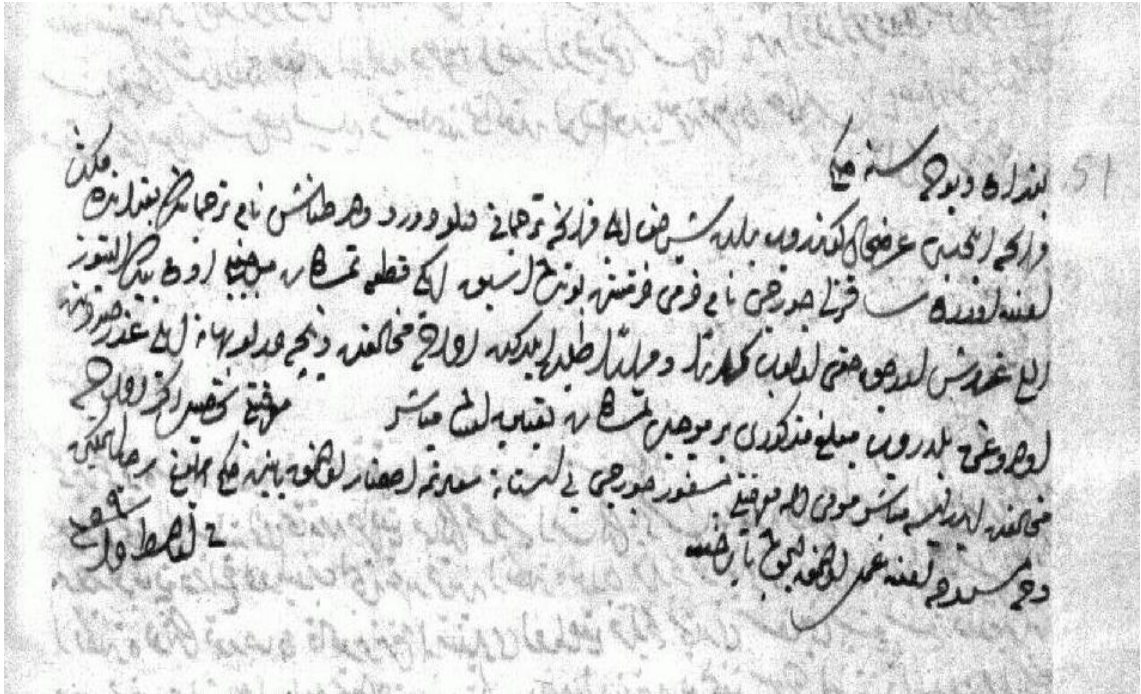
Fransa'nın Ankara Büyükelçiliği. “1925’ ten İtibaren Büyükelçiler Listesi. Erişim 20 Şubat 2019. <https://tr.ambafrance.org/>

EK 4: Fransız Kaptana Verilen Sefine İzni (s.10/ hüküm no:50)

Anton Gofot nâm Françe kapudanu Pulaka sefinesiyle avdet etmeğe mu' tâd üzere şurûtuyla izin hükmü yazılmıştır. Fi Evâsıt-ı Zi-l-ka'de Sene 1159

EK: 5 Fransız Tercümanın Borç Sorunu (s.10/ h.no:51)

Boğdan Voyvodasına Hüküm Ki

Françe elçisi arzuhal gönderip berâtı şerîfimle França tercümanı Flodoro Veleđi Tanış nâm tercüman Boğdanda meks üzere olan Sakızlı Corci nam zimmî zimmetinde bundan esbak iki kıt' a temessukat mûcibince üç bin yüz guruş alacak hakkı olup kirâren ve mirâren talep eyledikte edâ'da muhâlefet ve nice türlü bahane ile gadr sudûrunda olduğunu bildirip meblâğı mezkûrun ber mûcib temessukat ta'yîn olan mübâşir marifetiyle tahsîl eğer edâ'da muhalefet ederlerse mübâşir mûmâ-ileyh mesfûr Corci'yi âsitâne-i saâdetime ihzâr olunmak bâbında hükm-i hümâyunum ricâ' etmeğin vech-i meşrûh üzere amel olunmak için yazılmıştır.

